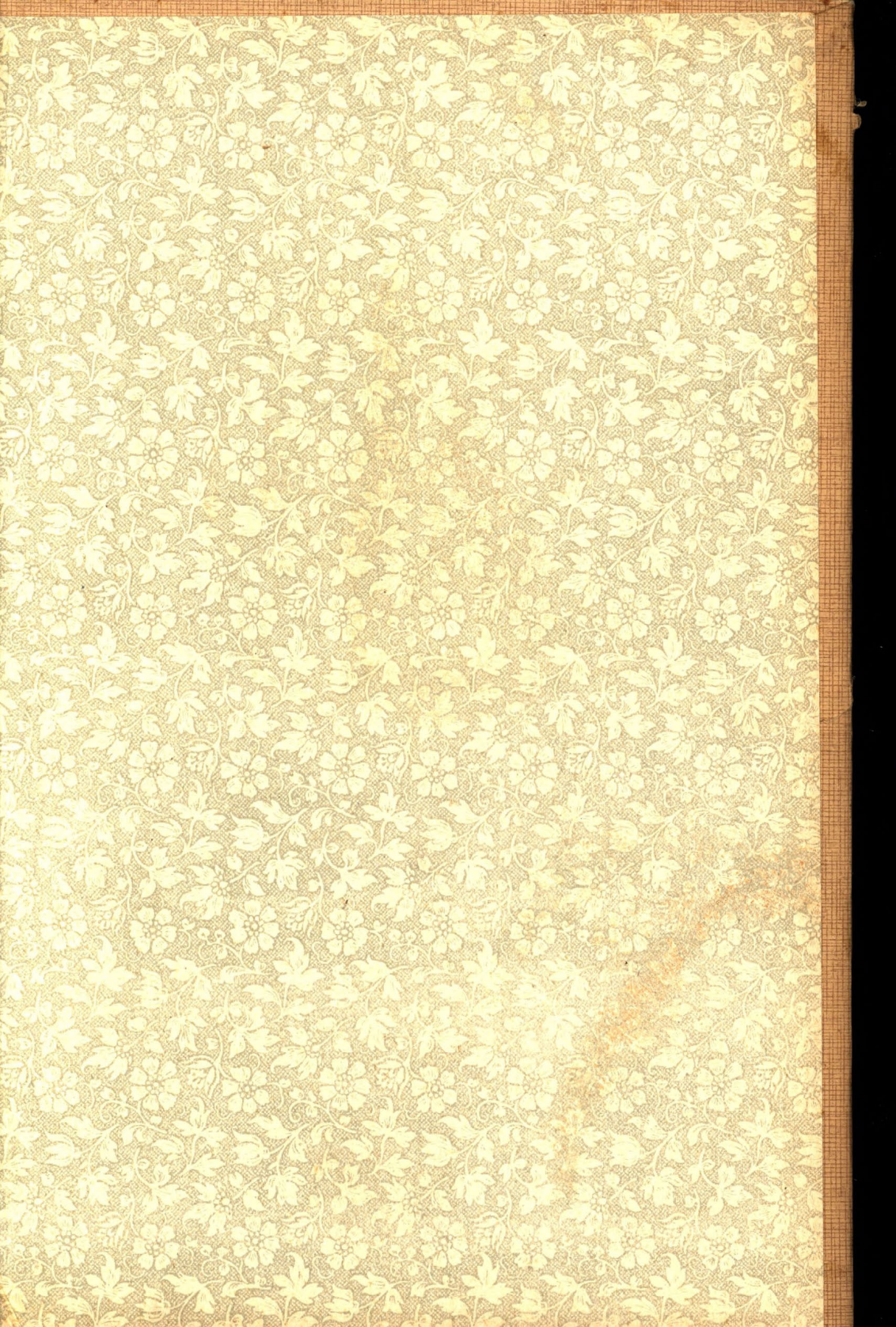

A
KISFALUDY-TÁRSASÁG
ÉVLAPJAI

LV. KÖTET

A KISFALUDY-TÁRSASÁG
É V L A P J A I.

ÚJ FOLYAM

ÖTVENÖTÖDIK KÖTET.

1922—1923.

KIADJA A KISFALUDY-TÁRSASÁG.

BUDAPEST.

FRANKLIN-TÁRSULAT

MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA

1923.

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

TARTALOMJEGYZÉK.

I.

A LXXXVI. ünnepélyes közülés Petőfi születése százados fordulójának ünneplésére.

	Lap
Berzeviczy Albert elnöki megnyitó beszéde : Petőfi politikai költészete...	5
Szász Károly titkári jelentése	11
Sajó Sándor : Petőfi (költemény)	20
Herczeg Ferenc : «Szabadság, szerelem» (tanulmány).....	22
Jakab Ödön : Borjádi emlék (költemény)	29
Bánsági : Költemények (Petőfi nemzete, Csak megvirad, Az árva legenda, Veszteségek)	32

II.

Székfoglalók.

Bartóky József : 1. Zempléni Árpádról ; 2. Feltámadás (elbeszélés)	35
Berzeviczy Albert elnöki üdvözlő beszéde Bartóky Józsefhez és Bartóky József válasza	45
Némethy Géza : 1. Megemlékezés Bayer Józsefről ; 2. Helena és Faust (tanulmány)	46
Berzeviczy Albert elnöki üdvözlő beszéde Némethy Gézához.....	55
Surányi Miklós : A pesszimista regény (tanulmány)	56
Berzeviczy Albert elnöki üdvözlő beszéde Surányi Miklóshoz és Surányi Miklós válasza	67
Petrovics Elek : 1. Emlékezés Riedl Frigyesről ; 2. Hat év magyar szobrászata. Jelentés az 1922. évi Greguss-jutalom tárgyában. Második Szobrászati Évkör (1916—1921)	68
Berzeviczy Albert elnöki üdvözlő beszéde Petrovics Elekhez és Petrovics Elek válasza	85
Molnár Ferenc : Megemlékezés Sebők Zsigmondról	87
Berzeviczy Albert elnöki üdvözlő beszéde Molnár Ferenchez	88

III.

Bírálatok és pályázatok.

A Kisfaludy-Társaságnak ez évben lejárt jutalomtételleire beérkezett pályaművek jegyzéke	90
Papp Ferenc : Bírálati jelentés a Lukács Krisztina-pályázatról	91

	<i>Lap</i>
Sajó Sándor : Bíráló jelentés a Grünwald-pályázatról	92
Csathó Kálmán : Bíráló jelentés a Szilasi Nelli-pályázatról	94
Petrovics Elek : Bíráló jelentés a K. Lippich-pályázatról	96
Angyal Dávid : Bíráló jelentés a Halmos Izor olvasmány-pályázatról ...	97
A Kisfaludy-Társaság jutalomtételei	99

IV.

Tájékoztató közlések.

A Kisfaludy-Társaság személyzete : elnökség, tisztviselők	101
Rendes tagok névsora	101
Levelező tagok névsora	102
Állandó bizottságok	103
Szerkesztők	103
Tisztviselők a Társaság alapítása óta	104
A Greguss-jutalom nyertesei	105
Elhunyt tagok névsora	106
A Társaság új alapítói	110
Kivonatok a Társaság jegyzőkönyveiből	111
Szász Károly búcsuztató beszéde Szilády Áron ravatalánál	133
Berzeviczy Albert búcsuztató beszéde Beöthy Zsolt ravatalánál	134
Négyesy László búcsuztató beszéde Gárdonyi Géza ravatalánál	136
Négyesy László búcsuztató beszéde Heinrich Gusztáv ravatalánál	137
Berzeviczy Albert : Megemlékezés Beöthy Zsolt haláláról	138
Sajó Sándor : Üdvözlő beszéd a Dalmady Győző-emléktábla leleplezésének ünnepén	139
Sajó Sándor : Üdvözlő beszéd a nógrádvármegyei Madách-Társaságnak ünnepi közgyűlésén	140
Tagajánlások : I. A költővel betölthető rendes tagsági helyekre : Lampérth Géza ajánlása Szávay Gyulától ; Ravasz László ajánlása Szász Károly- tól ; Sik Sándor ajánlása Vargha Gyulától. II. Az íróval betölthető rendes tagsági helyekre : Horváth János ajánlása Négyesy Lászlótól ; Pintér Jenő ajánlása Szász Károlytól. III. Levelező tagsági helyre : Gragger Róbert ajánlása Császár Elemértől	142
A Társaság vagyona	148

I.

A LXXVI. ÜNNEPÉLYES KÖZÜLÉS
PETŐFI SZÜLETÉSE SZÁZADOS FORDULÓJÁNAK ÜNNEPLÉSÉRE

1923. FEBRUÁR HÓ 11-ÉN.

PETŐFI POLITIKAI KÖLTÉSZETE.

— Elnöki megnyitó beszéd. —

BERZEVICZY ALBERTTŐL.

Tisztelt ünnepi Közgyűlés!

A bensőséget és hevet, mellyel a magyar nemzet a Petőfi emlékét ünnepli mostanában s amely minden újabb megnyilatkozásból új táplálékot látszik meríteni, hazánk mai szomorú helyzete s annak még szomorúbb előzményei magyarázzák meg.

Roppant veszteségeink után felujjong nemzetünk annak tudatában, hogy a Petőfi emléke, költészete, szelleme elidegeníthetetlen tulajdonunk maradt. Mély megaláztatásunkban büszkékké tesz az, hogy a Petőfi világraszóló dicsősége fényárt vet hazánkra és csüggedésünkéből fölraz az ő intő, buzdító, mennydörgő szava, amely arra kötelez, hogy higyük annak a nemzetnek a jövőjében, amelynek ő életét áldozta fel.

És midőn mi is, a Kisfaludy-Társaság, ünnepélyes közülésünket e nagy emlékek szenteljük egészen, elnöki megnyitó szózatomban nem akarok elzárkózni az elől a nyilvánvaló tény elől, hogy annak, aki nemcsak egyik legnagyobb költőnk, hanem egyik legnagyobb nemzeti hősünk és vértanunk is volt, mai lelkes ünneplésében része van annak az ösztön-szerű érzésnek is, hogy ezzel tartozik a mai nemzedék és a mai korszak Petőfinak azok után a visszaélések után, melyekkel egy, hazánkra néhány hónapon át szégyenteljesen ránehezedett uralom, mely mindent megtapodott, ami nemzetünknek szent, az ő nevét megdicsőítő szándékkal lealacsonyította.

Igen, bizonyos elégtétellel tartozik nemzetünk nagy költője emlékének azért, hogy azok, kik gyászos idegen példát másolva, az elvesztett háború s könnyelmű kalandorpolitika által előidézett összeomlást a maguk véres és zsarnoki, de szerencsére rövid hatalmi tobzódására használták fel, Petőfit a maguk hőségé avatták s nevét jelszóképen olyanok mellé iktatták, akikkel ő, a költő és nemzeti hős, soha közösséget nem vállalhatott volna.

Ez a visszataszító kísérlet azonban részünkről nemcsak vissza-

utasítást igényel, hanem — nézetem szerint — szükségessé teszi, hogy komolyan és elfogulatlanul vizsgáljuk a Petőfi politikai költészetét, megállapítva, hogy mi szolgáltatott támpontot ennek a jogtalan kisajátítási kísérletnek és mi az, ami őt mindörökké elválasztja azoktól, akik nevét a kommunizmus vörös zászlajára akarták írni.

Némileg tört úton járok, mert összes Petőfi-méltatóink behatóan tárgyalták az ő, élete művének oly lényeges részét alkotó politikai költészetét is és különösen Ferenczi Zoltán társunk, az érdemdús Petőfikutató, két értekezésben fejtette ki a költő viszonyát a szocializmushoz és a nemzetköziséghez.

Aki a Petőfi költeményeit elfogulatlanul végigolvassa, az hamar tisztába jöhet azzal a megdönthetetlen ténnyel, hogy a nagy költővel egyaránt nem vallhat teljes eszmei közösséget sem az a nacionalizmus, amelyet ma gyakran a nemzetek elnyomásával látunk, mint imperializmust, érvényesülni, vagy amely a nemzeti erősödés céljainak a szabadságot és jogegyenlőséget kíméletlenül feláldozni kész, sem az a szocializmus, amely a nemzeti célok iránt teljes közönnyel akarja a nemzetközi szolidaritás alapján a maga társadalmi és gazdasági rendjét megalapítani s tulajdonképpen nem annyira politikai szabadságra és jogegyenlőségre, mint inkább osztályharcra és a szervezett munkásosztály egyoldalú uralmára gondol.

Csak az a politikai felfogás, amely a nemzeti kifejlődést a szabadság és jogegyenlőség demokratikus követelményeivel összhangba igyekszik hozni, hivatkozhatik teljes joggal a Petőfi politikai költészetében kifejezett eszmékre és elvekre, melyeket ő nemcsak verseiben hirdetett, hanem tetteiben is követett s halálával megpecsételt.

E tétellem bizonyítására a Petőfi politikai költészetét életének és korának tükrében is szemlélve, akarom megvilágítani azokat a vonásokat, melyek őt a végtelen politikai és szociális tanok követőinek rokona gyanánt látszanak feltüntetni s azokat, melyek élesen elválasztják azoktól.

Először csendült ki politikai hang Petőfi verséből, mikor 1844 elején *A nemes* című rövid költeményét írta debreceni nyomorgása közepett. A privilegiumaira támaszkodó, megromlott nemesnek ez az ostromozása nagyon érthető egy fiatal embernél, ki alacsony eredete és szegénysége minden sanyarúságaival küzdve oly korán ébredt, mint Petőfi, nagy hivatása biztos tudatára. Igazi magyar daccal büszkévé válik paraszti eredetére és minél inkább lenézettnek véli magát s minél inkább érzi a maga értékét, annál hevesebb megvetéssel néz a társadalomilag fölötte állókra és annál hajlandóbb azok hibáit általánosítva a népet eszményi színben látni. Tehát az alap, melyet a Petőfi politikai költészete számára saját sorsa tett le lelkébe, a szenvedélyes demokra-

tizmus, mely költői pályáján mindvégig az úrgyűlöletnek gyakran szertelen, nyers kitéréseiben is nyilatkozik.

Még ugyanazon évben, ugyancsak Debrecenben megírja gyönyörű *Honfi-dalát*, mely őt tulajdonképpen politikai költővé, a hazaszeretet rajongó dalnokává avatja.

A forradalom közeledését előbb érzi meg, mint bármely kortársa. Már 1844-ben írta meg *A királyok ellen* című lángoló versét, melyet négy évig fiókjában rejtgetett és kevéssel később azt írja:

Felhős az ég hazámon,
Aligha nem lesz vész;
Csak hadd legyen, nem bánom,
Lelkem reája kész.

Már 1845-ben azt kívánja, hogy ha a szerelem ölelő karjai közt nem halhat meg, haljon meg a szabadság harcában. Ha Széchenyi jóval később borzalommal jósolta meg a forradalmat, vagy inkább a polgárháborút, Petőfi már sokkal előbb nemcsak megjósolja, de vágyva várja a nagy harcot, mely a szabadságot, az «égi lények legdicsebbikét» fogja közénk lehozni.

A következő két évben politikai költészete legtöbbször honfitársai szolgálalelkűségének, maradiságának ostromozását, a haza lesüllyedt állapota fölötti kesergését szólaltatja meg:

Csak a magyar büszkeséget,
Csak azt ne emlegessétek!

De azért éppen ő ad legszebb hangot afölötti büszkeségének, hogy e nemzet fia, *Magyar vagyok* című versében; és föl-fölcsillan a remény, hogy a «véres napok», melyekről álmodik, a «rettenetes napok», melyeket közeledni lát, melyek «a világot romba döntik», majd «az óvilágnak romjain az új világot megteremtik», a szabadság, a kivívott népjogok új világát. Már ekkor írja meg az *Egy gondolat bánt engemet* című hatalmas «rhapsodiáját», melyben a «világszabadságért» akar meghalni: követeli is a jogot a népnek, követeli, hogy adják meg szép szerivel s a Dózsa példájára mutat, mert:

Haza csak ott van, hol jog is van,
S a népnek nincs joga.

Petőfi, ki saját vallomása szerint imakönyvként olvasta a szabadságharcok, különösen a nagy francia forradalom történetét, természetesen kitörő örömmel üdvözli 1848-ban a forradalom első diadalát. Először Olaszországot köszönti, de az igazi forradalmi lázt nála, úgy mint egész akkori fiatalságunknál, a párizsi februáriusi fölkelés könnyű és gyors sikere váltja ki. És itt föl kell említenem, hogy 1848 februáriusában

a föllázadt párizsi nép a maga forradalmát piros zászlók alatt vívta, csak később fogadta vissza azután a köztársasági Franciaország a nagy forradalomból eredő, de a Bourbonoktól mellőzött nemzeti trikolt. Ez szolgáljon magyarázatául annak, hogy Petőfi is némelyik versében piros zászlót emleget; ez akkor a politikai felszabadulás jelvénye volt, nem a szociális forradalomé.

Következett azután az emlékezetes március 15-ike, melyen Petőfi a maga *Talpra magyarjával* egyszerre az ifjúság, mondhatni a nemzet vezérévé emelkedik. El van ragadtatva ettől a könnyű diadaltól, de minél merészebb reményeket fűz hozzá hazája és saját sorsa szempontjából, annál inkább keserítik el a csalódások, melyek csakhamar mindkettőre nézve érik. Az a végzetes játék, melyet a bécsi politika a magyar nemzettel űzött, nem vált mindjárt nyilvánvalóvá s így az ország sorsának felelős intézői kénytelenek voltak sokáig a mérséklet és kiegyenlítés korlátai között mozogni, ami a Petőfi tüzes forradalmi szenvedélyének nem felelt meg s ezért haragos elfogultsága innentől gyakran eldurvítja költészetét s éles és bántó hangokat is csal ki lantja húrjaiból. De mikor a nép, melyet istenített, az ő saját, kiskunsági népe őt a nyári első képviselőválasztások alkalmával elbuktatta, ő ezt az esetet magára nézve azzal a páratlanul nemes reflexióval intézi el, hogy:

Bárkié is a dicsőség,
A hazáé a haszon!

A külső események is: Olaszországban a Radetzky győzelme, Párizsban a forradalmi túlzások véres letiprása hozzájárulhattak elkeseredett hangulata fokozásához, melynek terméke *Az apostol*, ez a költő halála után nyilvánosságra jutott nagyszerű, de gyászosan szeretlen kitörése egy féktelen költői lángelmének és egy megsebzett költői szívnek, melyből a destruktív irányok csakugyan kényelmesen válogathatnak fegyvereket, mert ebben a szabad szerelemtől kezdve a királygyilkolásig és az istentagadásig minden felforgató eszme megtalálja bizonyos mértékben a maga igazolását, teljes ellentétben mindazzal, amit Petőfi sok egyéb költeményében és mindenekfölött életében megbecsült és szentnek tartott.

Ha forradalmi költészete termékeiben Petőfi magát meggyőződéses republikánusnak vallja s nemcsak az akkor a nemzettel meghasonlott királyi hatalom, de a királyság eszméjének ellensége gyanánt jelenik meg előttünk, ha ő, gyakran megfélelkezve történelmünk igazságairól, a királyok bűneit a multon végig általánosítja, ne feledjük el, hogy milyen izzó légkörben születtek meg e versek. A nemzet elkeseredése tetőpontját érte el a hitszegés és jogfosztás tényeivel szemben. Sokan voltak

akkor, — ha később is, mint Petőfi — királybuktatók és republikánusok, akiknek utóbbi politikai megtérését, mellyel esetleg szolgálatot is tettek a hazának, csak az a kedvező körülmény könnyítette meg, hogy szélsőséges forradalmi érzületüknek nem hagyták hátra bizonyítékait halhatatlan költemények alakjában.

Egyébiránt a papok és királyok elleni kifakadásokban lehetetlen a Shelleyé mellett különösen a Béranger befolyására rá nem ismernünk. A francia dalköltő, a júliusi forradalom lantosa, már sok pere és gyakori elfogatása miatt is eszményképe lett Petőfinek, aki pedig a Bérangerénál sokkal komolyabb és súlyosabb mártíromságnak ment elébe.

Az 1848-iki forradalmat kevéssel megelőzőleg, 1847 végén adták ki Marx és Engels első kommunista-kiáltványukat. Semmi nyoma sincs annak, hogy Petőfi arról csak tudomást is szerzett volna, vagy hogy őt a régibb utópisztikus elméletek s a Babeuf kora-kommunistikus tanai különösen befolyásolták volna. Ellenkezőleg, minden jel arra mutat, hogy elméleti téren az ő forradalmi felfogása Saint-Justeön át legfőllebb Rousseaura vezethető vissza.

A párizsi februáriusi forradalmat követő szocialista-mozgalmak még 1848 folyamában kudarcot vallottak; azokból tehát, ha rokon-szenvezett volna is velük, Petőfinek volt alkalmja kiábrándulnia. A szocializmus úgy, ahogy az újabb időben kialakult, a Petőfi egész lelki életétől idegennek tűnik fel. Ő törhetetlen idealista volt, kinek fogalma se volt az anyagi javak értékéről, ki büszkén hajtá le fejét a «szabad szegénység köszikláira» s ki a forradalomtól politikai szabadságot és egyenlőséget öncél gyanánt követelt, «önzés nélkül, istenihletésből, mint hajdanában az apostolok!» Ellenben a szocializmus egész ideológiája tulajdonképpen materialisztikus világnézetre van alapítva. A politikai jogok csak eszközök a munkásosztály uralmának s ez uralom által a bérharc sikerének biztosítására; a bérharc pedig csak a munkásság anyagi jólétének korlátatlan emelésére szolgál. És vajjon mit mondott volna Petőfi, aki épp oly demokratája volt a polgári jogegyenlőségnek, amilyen arisztokratája a szellemi kiválóságnak, mit mondott volna ő egy olyan gazdasági rendhez, amelyben a legközönségesebb physikai munka gyakran sokkal jutalmazóbb, mint a legritkább szellemi képeségek érvényesítése?

A szocializmus anyagi világnézetétől eltávolítja őt kétségbevonhatatlan istenhite is, mely minden mímelő istenkáromlásán, imádságán való szerelmes tréfálkozásain keresztül kitör, valahányszor nemzete megtartásáért felfohászkodik az Istenhez s amely mellett vallomást tesz akkor is, mikor az istentagadást a bűnök koronájának mondja.

Petőfit lángoló, semmi föltételt nem ismerő hazaszeretete és nemzet-

hűsége megóvja attól, hogy szabadságszeretete valaha összetéveszthető legyen azokéval, akik a magukét nemzetközi közösségek szolgálatába bocsátják. Az ő magyarsága sokkal életteljesebb valóság volt, semhogy azt valaha vérszegény nemzetközi szintézisek helyettesíthették volna. Ő nemzete egyéniségét soha fel nem adta, sohasem mondta, hogy országhatárokat nem ismer, vagy hogy hozzá az ellenséges proletár közelebb áll, mint a más osztálybeli honfitárs. Ha ki is fejezte vágyát «az emberiség javáért», a «világszabadságért» halni meg, száz meg száz költői megnyilatkozásában vallott szerelmet és törhetetlen hűséget hazájának, nemzetének :

Szentegyház keblem belseje,
Oltára képed,
Te állj s ha kell: a templomot
Eldöntöm érted.

«Nekem — mondja másutt — nincs semmim, semmim e hazában, de én egészen az övé vagyok.» És milyen lángszavakkal ostromozza «a külföld magyarjait», kik száműzik magukat hazájukból, mindenkit megbűvölő képet akar festeni a «szent hazaszeretetről»; legnagyobb szerelmi boldogságában fogadalmat tesz, hogy soha el nem hagyja árva honát. Igen, ő másfélének akarja látni a hazát, mint amilyen, korholja tétlenségét, gyökeres reformokat kíván, de mégis nem akar jobb lenni nemzeténél s «gyalázatában is» szereti hazáját.

Ezért, mikor már azt se tudja, hogy «hány hét a világ», még mindig törhetetlenül azt vallja, hogy :

Itt maradunk mi a magyar hazában,
Ezt megvédjük mind halálig mindnyájan,
De magyar ruhában és magyar szóval
És a magyar, háromszínű zászlóval.

És ő — szavának állott. Ami őt elérhetetlen magasságba emeli sok szószátyár forradalmi demagóggal szemben, — akik iránt nem egyszer nyilvánította megvetését — az magasztos erkölcsi komolysága, az önfeláldozó valóra váltása annak, amit végzetes igazmondással annyi-szor megjósolt önnönmagának. Míg amazok mindig készek voltak szavaikkal lángba borítani az országot, de maguknak mindig fenntartották az összeomlásból való menekülés útját: ő, mikor érezte, hogy odáig ment, ahonnan többé nincs visszatérés, elszántan megtette az utolsó lépést is, hogy vérével tegyen hitvallást ügye igazsága mellett. Ezáltal vált rövid élete oly nagyszerűen teljessé, egészszé, összhangzatossá, maradt megóva minden ellenmondástól és következtelenségtől, önmagának minden megcáfolásától; ő valóban halálával szentesítette életét és költészetét.

Politikai költészetének igazi jellegét politikai ideáljának elválaszthatatlan kettőssége adja meg. Haza és szabadság, e két szent fogalom nála eggyé olvadt. Ő sohase gondolt arra, hogy hazája, nemzete függetlenségét, jövőjét bármely általános emberiségi elvnek vagy célnak feláldozza, de az ő politikai ideológiájában nem volt hely a haza és a szabadság érdeke közötti ellentétnek; ő ily ellentétet lehetetlennek tartott, ő kettős ideálját csak együtt és egymás által vélte megvalósíthatónak. Ha bennünket szomorú tapasztalatok arra tanítottak, hogy a haza érdekét néha csak a szabadság korlátozásával lehet megmenteni, ezt a fájdalmas összeütközést ám intézzük el a saját lelkiismeretünkkel, de ne kívánjuk Petőfitől, hogy bennünket ez úton is kövessen. Amint joggal tiltakozunk az ő igéjének nemzetietlen s a hazát aláásó törekvések jelszavául való felhasználása ellen, úgy óvakodjunk ellenkező irányú erőltetett magyarázatoktól is.

Tartsuk tiszteletben a Petőfi nemes idealizmusát, mely két eszményét, a hazát és a szabadságot élete és halála együttes céljává emelte; s ennek a soha meg nem tagadott, soha el nem alkudott hitvallásának hősi halálától megdicsőített fényében vegyük át alakját szeplőtelenül és hamisítatlanul a multtól s adjuk át változhatatlan örök tulajdonul a jövőnek.

A Petőfi dicső emléke iránti kegyelet érzelmével üdvözlöm a megjelenteket s nyitom meg a Kisfaludy-Társaság hetvenhatodik ünnepélyes közülését.

TITKÁRI JELENTÉS.

Szász Károlytól.

Királyi Fenség!¹ Tekintetes Társaság! Tisztelt Ünneplő Közönség!

Mikor ez idei ünnepélyes közülésünket Petőfi emlékének szentelve, mintegy sodrában állunk annak a lángszellemnek, melynek fénye e földön most száz esztendeje gyúlt ki, hogy soha ki ne aludjék az örökkévalóságban — kezdhethném-e a hivatalosság szürke köntösét hordani szokott jelentésemet én is mással, mint a Petőfi géniusza előtti hódolatnak a lélek mélyéből fakadó szavaival s az ő pályájára való emlékezés-sel? Ez emlékek közül most itt természetesen csak röviden, s csakis azokat akarom érinteni, melyek az ő nevével és Társaságunkéval egyaránt kapcsolatosak.

Petőfi nem volt tagja a Kisfaludy-Társaságnak, mely az ő fellépése

¹ Az ülésen jelen volt Albrecht főherceg is.

idején már néhány évi működésre tekinthetett vissza; de nem azért nem, mintha a Társaság nem ismerte volna el az ő költészetének értékét. Ismételve akarták őt megválasztásra ajánlani, de az előzetes tudakozódásra ő mindig elutasítólag válaszolt, amiben, mint Ferenczi Zoltán valószínűleg jól sejtí, nem csupán tagadhatatlan különcködési hajlama vagy büszkesége nyilvánult meg, hanem talán az eszményképűl választott Béranger-t akarta követni ebben is, aki minden biztatás ellenére sem akarta vállalni az akadémiai tagságot. Igaz, hogy az eljárás ott más volt, mert a tagságért folyamodni kellett, ami kétségtelenül bánthatta volna a finom lelkű francia költő önértetét; de Petőfinél azt is könnyen megérthetjük, hogy ő a mindenképpen csak megtisztelő megválasztás elől is kitért, már csak azért is, mert függetlenségének, szabad mozgásának korlátozását látta volna a tagsági kötelék által, egy társaság keretében.

Pedig hogy a Kisfaludy-Társaság nagyon szívesen látta volna őt tagjai sorában, az kiviláglik báró Jósika Miklósnak — a Társaság akkori elnökének — abból a beszédéből is, mellyel a IX. közülest 1846 februárius 8-án megnyitotta, s melyben hazafias örömmel és büszkeséggel utalva az akkori idők irodalmi föllendülésére, többek között «Petőfinek költői ihlettől átáradt verseit» is dicsérően említette.

De ha nem lett is tagja Társaságunknak Petőfi, mégis több rendbeli összeköttetésbe jutott vele.

Megindulván a negyvenes évek elején a Kisfaludy-Társaság kiadásában a *Külföldi Regénytár* című vállalat, annak szerkesztője: Nagy Ignác, a *Tisztujítás* című pompás vígjáték írója, 1843 nyarán levelet írt az akkor Pozsonyban a Záborszky-féle *Országgyűlési Tudósításokat* körmölgető fiatal poétának és szerződést kapni nem tudó szegény színésznek, hogy jőjjön fel Pestre, s ő majd kieszközli szerződtetését a Nemzeti Színházhoz, s néhány hónapra fordítói munkával is ellátja. Petőfi — bár egy nappal előbb mégis szerződtette a pozsonyi színház direktora: Fekete Gábor — természetesen mégis ott hagyta Pozsonyt, s Pestre jöve, három hét alatt németből lefordította — 100 kemény váltó-forintokért — Bernard Károly francia írónak *A negyvenéves hölgy* című regényét, mely aztán a Kisfaludy-Társaság említett vállalata XVI. kötetként még 1843-ban meg is jelent. Érdekes, hogy a cenzor a regény címét *A koros hölgyre* változtatta, mintha azt akarta volna cenzori tekintéllyel hangsúlyozni, hogy a negyvenéves nő hivatalosan már korosnak tartandó.

Alig végezte el a gyorsuló Petőfi ezt a munkát, újat kapott a derék Nagy Ignáctól és James György angol regényét is lefordította, — de szintén németből — mely mint a vállalat XXII., XXIII. és XXIV.

kötete jelent meg, *Robin Hood* címmel. E fordításáért már 300 pengő forintot ígért neki a szerkesztő, s ami egészen csudálatos: 400-at adott.

Ebben az időtájban: 1843 december 2-án határozta volt el a Kisfaludy-Társaság, a kor mind jobban erősödő demokratikus hangulatának megfelelően, a népköltési ereklyék gyűjtését, s erre a hirlapok útján felszólítván a közönséget — a nép soraiból származó, közte sokat forgó s érte rajongó Petőfi is a gyűjtők közé állt. A *Magyar Népköltési Gyűjteménynek* a Társaság megbízásából Erdélyi János által szerkesztett és kiadott, *Népdalok és Mondák* című három kötetében Erdélyi közölve a gyűjtők nevét, a 35. sorszám alatt olvashatjuk a «Petőfy»-ét — arisztokratikus ipszilonnal írva. A mű II. kötetében szerepel — és pedig a tartalomjegyzékben a költő neve alatt — a «Hortobágyi kocsmárosné angyalom» kezdetű Petőfi-népdal. Érdekesebb azonban, hogy egy másik gyűjtő valami nótás falusi legény ajkáról ellesvén a «Juhász legény, szegény juhász legény» kezdetű kis néprománcot, mely Petőfi népies költészetének egyik legkitűnőbb terméke, azt, mint ismeretlen szerzőjű igazi népdalt küldötte be, s Erdélyi úgy is adta ki «nagy szépségeért» külön is kiemelve a II. kötetet bevégező értekezésében.

Hadd említsem meg azt is, hogy Petőfi népdal-gyűjtésének eredeti kézírata most tíz éve került elő az Akadémia könyvtárában, s éppen egyik társunk, Sebestyén Gyula, ismertette részletesen az *Ethnographia* c. folyóiratban.

Ezt a népdal-gyűjtő munkásságot azért kell nevezetesnek mondanunk Petőfi és a Kisfaludy-Társaság közti viszony emlegetése közben, mert ha a költőt — egyéniségének természete s lelkének vágya bizonyára anélkül is ragadta és vitte volna a népköltészet termékeinek megfigyelése és az e költészet jegyében való munkálkodás felé — mégis, Társaságunk büszkén gondolhat arra, hogy a köréből elhangzott felhívás hozzájárulhatott a Petőfi géniuszának irányításához. Ezt talán az is bizonyítja, amire már Sebestyén is utalt, hogy míg 1842-ben csak 3, s 1843-ban is csak 12 népdalt írt Petőfi — addig 1844-ben, amikor a Kisfaludy-Társaság felhívása elhangzott, 21 népdalt s 3 néprománcot írt és akkor szerzette a remek *János vitéz* is.

Hasonló része lehetett a Kisfaludy-Társaságnak a Petőfi *Szécsi Máriája* megírásában. Igen valószínű, hogy úgy az ő figyelmét, mint az e tárgyat szintén feldolgozott Aranyét és Tompáét a Kisfaludy-Társaság 1847 februárius 6-án kihirdetett pályázata költötte fel, mely «rendkívüli költői feladás»-ul Szécsi Máriáról szóló költői beszélyt kívánt, Marczibányi-Motesiczky Vincencia asszony alapításából 12 darab aranyat tűzvén ki jutalmul. De a nevezett három költő egyike sem pályázott művével s a jutalmat egy egészen kezdő poéta, a 18 esztendő

Szász Károly nyerte el. Igaz, hogy Petőfi azon év nyarán tett utazása során a «felhőkhez közel álló» Murány-vár romjait is meglátogatta és saját szavai szerint «a táj páratlan fönségén s a mult idők nagyszerű eseményein a legköltőibb ábránddal merengett», s bizonyára ez a kirándulás érlelte meg lelkében *Szécsi Mária*-ját, de a megírás gondolata — mint ahogy azt Riedl is véli — a Kisfaludy-Társaság pályázati hirdetése nyomán támadhatott benne is.

Hogy a korabeli emlékek közül még egyet említsek: utalok a Kisfaludy-Társaság kiadásában 1847-ben megjelent, s szintén Erdélyi János által szerkesztett *Magyar Szépirodalmi Szemle* című folyóiratra, mely Petőfi akkor megjelent *Összes költeményeiről* is közölt bírálatot, névtelenül, de mint köztudomású: Pulszky Ferenc tollából. Pulszky elég sok kifogásolni valót talál a versekben, de bírálatában sok szépet és igazat is mond. «Petőfi múzsája — írja — a magyar köznép regéiben élő királyleány, mely mind a mellett, hogy haja arany, könyűje gyöngy, s mosolya rózsabimbó, mégis meztláb megyen le a patakra, hogy kedvesének ruháját mossa, s piros csizmát ölt vasárnap, midőn templomba készül; egyébiránt hétköznapi nap-estig mindig danol...»

...«És jött a vész...» Petőfi elesett, hazánk ügye elbukott, elhallgattatták a Kisfaludy-Társaságot is — ám kapcsolatok az újabredés után is támadtak a költő és a Társaság között.

Pályázatai során ismételten hódolt a Kisfaludy-Társaság Petőfi emlékének. Az 1899-re kiírt Lukács Krisztina-féle pályázat Petőfinek mint költőnek jellemrajzát kívánta, szónoki alakban. A pályázat azonban, sajnos, úgy akkor, mint a megismételt kiírás alkalmából is sikertelen maradt, jutalomra érdemes mű a pályázók között nem akadván. De örömmel és büszkeséggel emlékezhetünk ma is arra a pályázatra, mit Társaságunk még 1888-ban hirdetett meg, kívánva Petőfi életrajzát, «főtekintettel nem annyira a feladatnak esztétikai oldalára, mint inkább a biográfiai anyagnak teljes, pontos, részletes és kritikai összeállítására.» E nyílt pályázatban egyedül Ferenczi Zoltán vett részt, ki a bemutatott terv és részlet alapján jelentékenyebb rész kidolgozására szólíttatván fel, a felhívásnak eleget tett, s aztán 1890-ben megbízást kapott az egész mű kidolgozására. Három kötetes nagy munkája: *Petőfi életrajza*, kitüntetve a Széher-jutalommal, 1896-ban jelent meg, Társaságunk által a Kassalik-alapítvány kamataiból kiadva. E mű mind máig nemcsak egyetlen teljes életrajza a nagy költőnek, hanem az adatok felkutatásában páratlan buzgalomra, rendezésükben kitűnő szerkesztői képességre, megítélésükben erős judiciumra valló, igazán önálló becsű munka, mit most, a centenáriumnak elmélkedésre is méltán hívó ünnepein

Társaságunk hálásan emlegethet, közönségünk pedig nagy gyönyörűséggel és sok tanulsággal forgathat.

S Társaságunknak Petőfi szelleme előtti hódolatáról szólva, hadd említsem meg még azt a kiadványunkat, mely *Petőfi újabb reliquiái* címmel látott napvilágot, 1887-ben, Baróti Lajos gyűjteményét tartalmazva, és azt a két érdemes tanulmányt is, amelyek Évlapjainkban foglaltatnak, a nagy költőre vonatkozólag. Egyiket Riedl Frigyes, azóta elhunyt társunk olvasta fel, 1911. évi ünnepélyes közülésünkön, *Korhatások Petőfi költészetében* címmel, melynek vezető gondolata az volt, hogy «Petőfi költészetére kényszerítő erővel hatottak korának eszmé-áramlatai.». A másik pedig Ferenczi Zoltán társunk munkája: *Petőfi és a nemzetköziség*, mely 1920 tavaszán került Társaságunkban bemutatásra, s melynek fő megállapítása a nemzetietlen nemzetköziség hangoztatásával szemben, Petőfire vonatkozólag, hogy «ha volt valaha naciona-s ta — senki sem volt inkább az, mint ő».

A távolabbi multnak Petőfi- emlékeit így érintve, hadd számoljak most már be röviden a mult közgyűlésünk óta lefolyt esztendőről, s annak keretében az ünnepelt költő emlékével kapcsolatos mozzanatokról.

A centenáris ünnep fenséges szimfóniájának első akkordjai a Kisfaludy-Társaság köréből zendültek föl, mikor a mult év tavaszán (1922 március 26-án, április 9-én és 17-én) három matinéből álló sorozatot rendeztünk a Belvárosi Színházban, Petőfi emlékére, fényes anyagi és erkölcsi sikerrel. Társaságunk tagjainak közreműködése mellett a fővárosi színházak sok előkelő tagjának szereplésével.

De e főemelő ünnepélyekre emlékezve, alig kibeszélhető fájdalom lesújtó érzése tesz elfogódottá. Akinek lelkében megfogamzott az a gondolat, hogy Társaságunk vezesse be a centenáris országos ünneplést e matinékkal, — s aki az egyéniségét annyira jellemző lelkesedéssel készült a harmadik matinén való Petőfi-előadásra — akkor, mikor ez a matiné lefolyt, törékeny testében már utolsó csatáját vívta a földi elmulással, s másnap megszűnt dobogni az a szív, amelynek minden dobbanása a magyar kulturának, abban a nemzeti irodalomnak, s ennek keretében a mi Társaságunknak szólt. Felejtethetlen elnökünknek, Beöthy Zsoltnak emlékezetét fájdalmas büszkeséggel, külön rendkívüli ünnepélyes közülésben fogjuk, halála első évfordulójakor, megújítani. De itt most a mult eseményeiről beszámolva, szólnom kellett erről a gyászról, mely a Kisfaludy-Társaságot, fennállása óta egyik legnagyobb veszteségére, korunk legnagyobb irodalmi emberének halálára emlékezteti.

A Beöthy Zsolt halhatatlan emlékezetével kapcsolatban utalok

röviden éppen az ő lelkes felhívása nyomán Társaságunk anyagi támogatása érdekében megindult s a múlt évben is szép sikerrel folyt társadalmi mozgalomra, melynek során 1922-ben a hozzánk szabad rendelkezésre érkezett adományok összege meghaladja a háromezrezer, az alapítványi jelleggel hozzánk juttatott pénzeké pedig az ötödfél százezer koronát. Adja Isten, hogy közönségünk nemes áldozatkészsége ne landadjon ezután se, s azok, akik ezekben a gazdaságilag oly végtelenül nehéz időkben olyan kedvező vagyoni helyzetben vannak, hogy juttathatnak anyagi eszközöket a kultúra céljaira is: tartsák ezt elsőrangú kötelességüknek, szolgálva ezzel «a nemzeti újjászületésnek és újjáalakulásnak azt az eszményét», amely boldogult elnökünk egyik ünnepi beszédének szavai szerint Eötvös József lelkét eltöltötte, de amely a mi értünkre a Beöthy Zsolt lelkében is, oly lobogó lánggal égett!

A mi tevékenységünknek súlypontja felolvasásainkban¹ és kiadványainkban van. Amazokkal — nagy érdeklődést keltett nyilvános üléseinken, emezekkel pedig a könyvpiacon — mindig azt a fontos célt akarjuk szolgálni, amely az esztétikai, erkölcsi és nemzeti szempontból jónak nevezhető irodalom művelésében rendeltetésünk és hagyományaink szerint elsőrendű feladatként vár reánk — mert tudatában

¹ Rendes tagjaink közül eredeti verssel öten jelentek meg üléseinken, és pedig: *Váradi Antal* «Julius végén», *Kozma Andor* «A kard» és «A ló» (részletek «Turán» című ösregéből) s más alkalommal «Költemények», *Vargha Gyula* «Költemények» s más alkalommal szintén «Költemények», *Sajó Sándor* «Költemények», s *Hegedűs István* «Ha látnám őket» című felolvasással. — Fordított költeményekkel ketten szerepeltek: *Szász Béla* «Műfordítások angol költőkből» és *Radó Antal* «Műfordítások» című felolvasással. Elbeszélést vagy szindarabot magukban foglaló felolvasásaink a következők voltak: *Bartók Józseftől* «Feltámadás» című elbeszélés, mely alkalommal e társunk Zempléni Árpádról megemlékezve tartotta székfoglalóját, s ugyancsak tőle «Az ördög felébredt» című tréfa, *Molnár Ferentől* «Fekete szalag» című novella, mely alkalommal e társunk Sebők Zsigmondról megemlékezve foglalta el székét, és *Voinovich Gézátlól* «Rákóczi» című történeti színmű egy részlete. Értekezés vagy tanulmány hat társunktól került felolvasásra: *Pekár Gyulától* «Molière», *Voinovich Gézátlól* «Macaulay», *Némethy Gézátlól* «Helena és Faust», mely alkalommal e társunk Bayer Józsefről szóló megemlékezéssel foglalta el székét, *Papp Ferentől* «Gyulai lírája a tetőponton», *Surányi Miklóstól* «A pesszimista regény», mely alkalommal e társunk Haraszti Gyuláról megemlékezve foglalt székét, és *Petrovics Elektől* «Az utolsó hat esztendő magyar szobrászatáról» szóló tanulmány, mely Greguss-jutalmi előadói jelentés volt, s mellyel egyidejűleg Riedl Frigyesről való megemlékezéssel foglalta el székét nevezett társunk.

Vendégektől következő dolgozatok mutattattak be: *Darnay Kálmántól* «Magyar tavasz Pozsonyban», *Thaly Loránttól* «Műfordítások» és *Ferenczy Valértől* «Műfordítások Beaudelaire verseiből».

Társaságunk Shakespeare-Bizottsága egy felolvasó-ülést tartott — 1923. januárius 28-án — a következő tárgysorral: *Berzeviczy Alberttől* «A Nemzeti Színház és Shakespeare», *Rákosi Jenő* «Athéni Timon» fordításából részlet, mit *Mihályi Károly* adott elő, *Hevesi Sándortól* Shakespeare és a mai szinpadai rendezés, *Radó Antaltól* «Shylock az angol népballadában».

vagyunk annak az igazságnak, amit egykori nagynevű elnökünk, báró Eötvös József mondott volt egyszer igen találóan, hogy veszélyes hatásai ellen a rossz irodalomnak — amelynek garázdálkodását a mai keserves időkben kétszeres súllyal érezzük és sokszoros aggodalommal látjuk — csak egy óvszer létezik: a jó irodalom!

Gazdag tartalmú *Évlapjaink* ötvennegyedik kötetén kívül — melyet mint olvasmányoknak is igen érdekes kötetet szeretettel ajánlok a mi megértő közönségünk figyelmébe ezuttal is — a közel multban megjelentek kiadásunkban elhunyt társunknak, a kedves hangú, tiszta lelkű *Dalmady Győzőnek válogatott költeményei*. És jelezve azt, hogy már sajtó alatt van Beöthy Zsolt értekezéseinek, tanulmányainak, beszédeinek *Romemlékek* cím alá foglalt két kötetes gyűjteménye, íme, bemutatam legújabb kiadványunkként Riedl Frigyes elhunyt társunk hátrahagyott remek munkáját, ünnepi esztendőnk halhatatlan hősről, *Petőfi Sándorról*, melyet Sikabonyi Antal, fiatal irodalomtörténészünk, Riedl hálás tanítványa rendezett nagy buzgalommal sajtó alá, s Angyal Dávid társunk, Riedl hű barátja s egykori iskolatársa látott el Társaságunk nevében előszóval.

E műről, mely mesteri kézzel rajzolja meg Petőfi lelki életét s biztos ítéllettel elemzi művészetét, bizonyára el fogja ismerni a kritika, hogy befejezetlensége ellenére is egyik legértékesebb gyöngye a Petőfi-irodalomnak, s az olvasó közönség be fogja sorozni érdeklődése körébe és befogadja szeretetébe. A Kisfaludy-Társaság pedig méltó önérzettel mondhatja, hogy e mű közrebocsátásával nemcsak kegyeleti célt szolgált, hanem nagy jelentőségű irodalmi feladatot is teljesített.

Társaságunk életének s munkásságának több kisebb, bár talán szintén érdekes mozzanatáról, mikről havi üléseink során úgys megemlékeztem, most, ez ünnepi alkalommal is, mert a jelentésem előterjesztésére szánt idő letelőben van, szólni nem kívánok.

De még két dologról okvetetlenül kell jelentést tennem.

Egyik: pályázataink sorsa. Az ősszel lejárt pályázatok, sajnos, kevés eredménnyel jártak. A jutalmat egyiken sem adhattuk ki, s csak a Lippich Elek-féle pályázattal kapcsolatban adhatok számot némi sikerről. E pályázat tárgya Kőröslői Kriesch Aladár, a jeles festőművész életének és művészetének méltatása volt. Egy pályamű érkezett, melynek szerzője a bíráló-bizottság jelentése szerint nagyjában helyesen látja Kriesch fejlődését, jól jelöli meg művészetének fő állomásait, valamint a reá hatott tényezőket s fenkölt törekvései célját. A dolgozatban sok észrevétel az adatok összegyűjtésében is buzgó szerzőnek tehetségéről, s gondolkodása komolyságáról és lelkes érzéséről tesz bizonyosságot. S ha a fogyatkozásokban is leledző műnek a bizottság

véleménye alapján Társaságunk nem ítéltette is oda a jutalmat, de dícsérettel tüntette azt ki, s elhatározta a jelíges levél felbontását a szerző jelentkezése esetére. A fiatalság tehetsége és buzgalma iránt mindig méltán megnyilvánuló örömmel közlöm, hogy a szerző jelentkezett, Péter Andor bölcsészethallgató személyében. Fogadja ifjú barátunk megilletődéssel a Kisfaludy-Társaságtól nyert dícséretben kapott babérlevelet, mely hogy idővel, további munkássága eredményeként, koszorúvá bokrosodjék: szívünkben kívánjuk.

Az újabb, valamint a régiebb, de még le nem járt pályázatokra vonatkozó hirdetésünk mai ülésünk meghívóján olvasható, de közzétételéről majd a lapok útján is gondoskodunk. Külön csak azt említem meg, ami nem pályázat során történik, hogy az idei Greguss-jutalommal az utolsó hat évben felmerült legjelesebb zenei művet fogja Társaságunk f. évi december 29-én megkoszorúzni.

Végezetül pedig meg kell emlékeznem a tagjaink sorában beállott változásokról. A mult közülésünk óta elvesztett társaink közül volt elnökünkéről már megemlékeztem. Kívüle eltemettük még *Szilády Áront*, Társaságunk Nesztörát, a régi magyar irodalom történetének és a keleti nyelveknek tudós bűvarát, aki a legerősebb magyar koponyák egyikét hordozta az évek súlya alatt meg nem tört kemény vállain. Elhagyott bennünket, időnap előtt, *Gárdonyi Géza*, a magyar érzésnek és gondolatnak egyik leghívebb tolmácsa és kifejezője irodalmunkban, s *Heinrich Gusztáv*, a kitűnő germanista, az összehasonlító irodalomtörténet európai hírű munkása.

Az üresedésben volt öt rendes tagsági hely közül a Beöthy Zsoltét, kegyeletünk jeléül, egyelőre üresen hagytuk, a másik négyet azonban betöltöttük. Tagjaink sorába iktattuk *Horváth Jánost*, a jeles irodalomtörténetíró és esztétikust, kinek megválasztása ez ünnepi esztendőben egészen időszerűnek mondható, ama hatalmas új munkájára tekintettel, mely Petőfi lyrai jellemét határozza meg gyönyörűen, a fejlődése során mutatkozó változásokon keresztül.

Megválasztottuk *Pintér Jenőt*, a nemzeti szellem történetének szinte tüneményes szorgalmú bűvarát és szerencsés kezű íróját, az Akadémia koszorúsát, kinek legutolsó nagy munkája irodalomtörténetírásunk egyik legszebb és leghasznosabb terméke.

Megválasztottuk továbbá *Ravasz Lászlót*, akinek apostoli lelke oltárán a hitnek és tudásnak, a szónoki erőnek és a költői képzeletnek lángjai égnék s fonódnak össze egy érdekes egyéniség fényes tűzében.

S tagjaink sorába választottuk *Sik Sándort*, a fiatalabb poétagárda vallásos lelkű, erős erkölcsi és nemzeti érzésű, eleven képzeletű

és kitünő formaérzéssel bíró tagját, az újabb magyar lyra ez egyik legmegnyerőbb képviselőjét.

Ezuttal levelező-tagot is választottunk, *Gragger Róbert* derék hazánkfiának személyében, aki mint a magyar nyelv és irodalom tanára a berlini egyetemen, szerez buzgó munkásságával becsületet a magyar névnek, s tesz kiváló szolgálatot kulturánk külföldi ismeretetésével.

Valamennyi új tagtársunkat a körünkben hagyományos baráti, szinte családiasan meleg érzéssel köszöntjük. Bizalommal fogadjuk őket a Kisfaludy-Társaságban, amely legrégebb irodalmi egyesületünk, s melynek már nagy és fényes multjánál fogva is legfőbb kötelessége, hogy a jelennek szorgos és lelkiismeretes munkájával hozzájárulni igyekezzék a magyar jövő biztosításához. Nekünk nem szabad elcsüggednünk azért, mert az emberi gonoszságnak és a rideg anyagiasságnak sötét szelleme és árnya fekszik rá a világra, s a költészet iránti fogékonyságot és érdeklődést kizárni látszik. Csengjen lelkünkbe az 1862-ben, Társaságunk újra éledésének esztendejében a közülest megnyitó elnöki beszédnek az a kijelentése, amely szerint «költői mindenkor, mely eszmékért lelkesedni tud.»

Oh, mennyi nagy eszme — s tegyük hozzá : mennyi fényes eszmény, melyekért lelkesednünk lehet, melyekért dolgoznunk kell! Fogjuk meg egymás kezét, vessünk vállat vállhoz, fonódjék egygőz lelkünk nemes gerjedelmének minden lángja — s irodalmi téren békét hirdetve minden szép, igaz és jó törekvéssel szemben, de viszont elszánt harcot üzenve a handabandázó üres nyegleségnek, a léha erkölcsi felfogásnak, a nemzeti álarc mögött gonosz indulattal áskálódó nemzetköziségnak — mérítsünk erőt Petőfi szelleméből s e szellem hatásának szemléletéből, s felcsendülhet ajkunkon a lelkes Virág Benedek szózata :

«... Jobb szerencsénk
Hajnala kezd pirosodni : bizzunk!»

Kérem jelentésem tudomásul vételét.

PETŐFI.

SAJÓ SÁNDORTÓL.

Én nemzetemnek gyönyörű csodája,
 Te hajszás vándor, kincses fejdelem,
 Hajnalmosolygás bús magyar homályba,
 Szebb jövőnkbe szépülő jelen, —
 Áldott gyümölcse magyar anyaméhnek,
 Egy ezredévben ó te egyszeri:
 Ha nem Te zenged, hogy' teremne ének
 Dicsőségedről méltón zengeni!

Fölmagasztalni árva nemzetünket
 Szállj éjtszakánkba, örök égi fény!
 Zendülj, sugározz, mint szent tavaszünnp,
 Minden magyarnak dobogó szíven!
 Ó hisz' miénk vagy, minekünk születél,
 Rónáink lelke testesült beléd
 S világgá zengted, mikor dalra keltél,
 Búsult fajunknak egész életét...

Fejem, mint egykor kisdíákkoromban,
 Kebledre hajtom: társalgok Veled, —
 S szívem fölűjjong, ámulatra dobban:
 Káprázat, fenség, — hogy' nevezzelek?
 Isten jókedve lelkeddé lehelte
 Ragyogó, zengő legszebb májusát
 S azt Benned dalra, tündöklésre keltve —
 Előttünk állsz mint örök ifjúság!

Oly ismerős vagy s olyan soselátott,
 Oly egyszerű vagy s mégis oly csodás, —
 Az élet búját száz szépségre váltod,
 Te csillagjáró földi álmodás!
 Szellőnek völgybe, orkánnak magasba
 Te halkan szálló, — zúgva röppenő, —
 Galambszívet zárt szárnyas büszke sasba
 Téged teremtvén a nagy Őserő!

Dalodra most is — gyönyörű igézet! —
 Egész mennyország reszket szívemen:
 Virágaidból hordja rá a mézet
 Bűbajos emlék: ifjú szerelem...
 S boldog vagyok, hogy lelked tükörében
 Nekem is szent és tiszta volt a lány,
 Tündöklő eszmény magas messzeségben,
 Oltárkép keblem szentegyházfalán.

Világot bővöl a te nagy szerelmed,
 A lánggal égő, forrón hitvesi,
 Elpillangózáván egy-egy rózsa mellett
 Fensége már a mennyet repdesi;
 E szerelemnek égi gyönyörében
 Megistenül a boldog képzelet
 S a szív, mikor már porlad síri mélyben,
 Még akkor is, ott is, örökre szeret...

Dalodra most is — gyönyörű igézet! —
 Magyar lelkembe harci kürt rivall,
 Villámlásodban álmélkodva nézlek,
 Egünkön zengő fenséges vihar!
 Szabadság! — én is szent lázzal kiáltom
 És én is, mint te, sírva fakadok
 S honszerelmednek szent vérébe mártom
 A rámöröklött magyar bánatot...

Nem pengő érc vagy, ó nem pusztá szó csak, —
 Érzés, gyöngédebb, hol van kivüled?
 De büszke is vagy s kényes mint a kócsag,
 Tölgyszál-önérzet, fennkölt becsület;
 Könnyen békélve magad sorsa rosszán
 Hazádnak sorsa megdúl, fölzavar
 És fölriadsz, mint zaklatott oroszán,
 Embernek férfi, férfinak magyar!

Ha nem születttél volna is magyarnak,
 — Így mondtad egykor — mellénk állnál;
 A végzet zúgott s nem lelvén nyugalmat
 Múzsád sikoltott, mint a vészmadár;

Sápadt orcádon tüzek riadoztak,
Holttesteden át fújó paripák —
Te a halált is széppé mámoroztad,
Huszonhatéves csodaszép világ!

Küzdelmes sorsod — milyen magyar élet,
Ellobbanásod — mily magyar halál!
De az Idő az egy-két röpke évet
Im, századokra nyújtja-fonja már;
A Teremtés, hogy rádlehelte csókját,
Már bölesőd árnyán büszkén ringatott,
Te vagy a legszebb Örökkévalóság,
Mely magyar földön megfogantatott ...

Mint égbolton, mely földünket tetőzi,
A végtelenség ragyog és zenél:
A te dalodban, nagy mennybolt, Petőfi,
Magyarságunknak örök lelke él;
S e magyar földről, dalod büszke szárnyán,
Világot vádlón sír fel most a gyász, —
Egy tiprott ország megcsonkult határán
Mint igazságunk zengő szobra állsz ...

Lábadhoz omlok ... Dicsőség nevednek,
Világhódító magyar tünemény!
Halk áhitattal áldlak és szeretlek,
Mert fajom lelkét árasztod belém;
Hódolva nézlek, édes bűvöletben,
És hódolásom boldog büszkeség:
Hogy én is, mint Te, magyarnak születtem,
S magyarul értem dalod zengzetét ...

«SZABADSÁG, SZERELEM.»

HERCZEG FERENCtől.

Midőn egy nép a maga nagy költőjét ünnepli, akkor tulajdonképpen önmagát ünnepli. Mert a költő, ha a múlt évek már lefosztották alakjáról mindazt, ami emberi és hétköznapi volt rajta, mint egy egész faj lelki világának képviselője áll az utókor előtt. A költészete arany tükörré lesz, amelyben a nemzet saját eszményesített arcát csodálja.

Azért teljes joggal hódolnak meg emléke előtt a nemzetnek oly szerényebb műveltségű fiai is, akik csak felületesen vagy egyáltalában nem ismerik költői alkotásait; ők, midőn megkoszorúzzák a költő emlékét, a *nemzeti közösség* oltárát ékesítik föl.

Minden ilyen irodalmi ünnep a nyugtalanul szárnyaló gondolatok *pihenő- és üdülőnapja*, mert az életnek olyan tiszta régiói felé irányítja a figyelmet, ahová nem hatol föl az elvi küzdelmek és a magánérdekek összeütközése által felvert por és lárma. A költészet némileg az a népek életében, ami *Senki szigete* volt az Aranyembernek: egy semleges földzug, amelynek árnyékában a Szépség lakik; az élet egy szabad szigete, amely a maga ősi szent törvényei szerint virágzik; egy őserdő, melynek fáí akár az égbe is nőhetnek.

Hogy az angol Shelley szívében hány csepp kelta és hány csepp normann vér lüktetett, azt nem kutatta senki. Az sem érdekelte az irodalomtörténetet, hogy Béranger vagy Moreau írói dicsőségéből hány százalék a gall és hány a frank ősök öröksége. Azonban, hogy Petőfi Sándorban mennyi volt a *szláv vér*, azon sokan törték már a fejüket, tudósok úgy, mint tudatlanok. De ez érthető is; a boldog nyugati népeknél befejeződött a fajok keveredésének folyamata, mielőtt még a népek feltékeny versengése tudományt esínált volna a *fajgyűlöletből*. Nálunk a folyam még útban van.

De hiszen minél több szláv vér buzgott Petőfi ereiben, annál nagyobb dicsőség háramlik ebből a magyarságra, mert bizonyos, hogy Petrovics Sándor sohasem emelkedik föl a világirodalom állócsillagjai sorába, ha ifjú Szigfridként előbb meg nem fürdik a turáni sárkányvérben. Költészetének legmesteribb kincseit ő a magyar hazaszeretet tüze mellett kovácsolta. A magyar nemzeti érzés, amely mint éltető vértest, hallgatagon és magától értetődően, benne kering minden költőnk ereiben, a legtudatosabban Petőfi Sándorban élt. Ezer esztendő óta ez az érzés az ő lantján adta a legharsányabb és a legmegragadóbb hangokat. Egy Petőfi, akinek költészetéből hiányzik a magyar elem, nem Petőfi; valamint a Hunyadiak és a Zrinyiek neve is csak úgy lehetett aranyértékké az egész keresztyén világban, hogy előbb beleolvadtak a magyarság tűzkatlanába. A Kárpátok hegygyűrűjében különböző népfajok élhettek, de a *kulturális élet lehetőségeit* itt egyedül csak a magyar faj tudta megteremteni.

Petőfi Sándor költészete a magyarság ezer éves lelki életének *legjellemzőbb és legnemesebb* megnyilatkozásai közé tartozik. A csodálatra méltó ifjút már élettani alkata is lírikusnak predestinálta, mert érzelmi élete oly páratlanul gazdag és érzékeny, mint magyar és külföldi költőtársai közül egyiké sem. Ő állandóan valami lelki feszültség-

ben él, mint a telített villamostelep, és minden külső érintésre bámulatos erővel reagál. Az ő szíve afféle természeti csoda, mint azok a titokzatos sziklabarlangok, ahol a lehulló kavics mennydörgő visszhangot ver föl. A fogékonysága szinte univerzális, a legkülönbözőbb benyomásokat egyformán fölfogja, megérti és egyformán válaszol rájuk. És bár az idegrendszerét állandó izgalom fűti: az érzelmi és a szellemi élete mégis egyensúlyban tartja egymást, úgy, hogy igazuk van azoknak is, akik hangoztatják, hogy Petőfiben nem volt *semmi beteges*. Bizonyos, hogy *Az őrrült* című költeményét így csak *egészséges* költő tudta megírni.

Az érzések lantosa, a szív költője. A szíve, amelyet ő maga olykor idegenkedő csodálattal, szinte rettegve aposztrofál, úgy lakik benne, mint valami titokzatos istenség, amelynek a költő keble a temploma, elméje pedig papja és ihletett prófétája.

Isten, alkotál-e
Több ily szívet is már,
Mint az én szívem?

Volt-e másban is már
Ily sokféle és ily
Forró érzelem?

Így tűnődik maga a költő. Másutt pedig azt mondja:

Nem fejemem, de szívemen
Hordom koronámat...

Ha az emberi érzések a szívből fakadnak, akkor Petőfi valóban a szíven hordja költői koronáját, mert tündöklő elméje mindenkor csak hú vazallusa volt annak a királyi szívnek.

Idegeletének csodás érzékenysége titokzatos meglepetéseket szerez. Olykor azt hihetnők, hogy a költőnek megvan az a rejtelmes adománya, melyet ma divatosan *távollátásnak* nevezünk. Midőn alig húsz éves korában megsejti korai halálát és le meri írni ezeket a sorokat, hogy:

Dicső neve költő fiadnak,
Anyám, soká, örökkön él...

akkor nem az önhitt ifjú titán, hanem a saját küldetését megértő, kiválasztott férfi hangját halljuk. Mint bizonyos élő szervezetek az *égi háborút*, úgy ő előre megérzi az *1848-as véres zivatar* eljövételét. 1845-ben már azt írja: *Háborúval álmodám*... Minél jobban közeledik a végzetes esztendő, annál szörnyűbb álmokat lát. Ugyancsak 45-ben, a *Ha az Isten*... kezdetű költeményében, megjósolja önmagának a harcéri halált. Az *Egy gondolat*-ban megismétli jóslatát, ezúttal olyan részletekkel, amelyeket az események később megdöbbenő módon valóvá váltottak. A *halál* képe állandóan izgalomban tartja képzeletét. Ifjúságának virágos kertjében mindig ott áll a sötét rém. A halált ő csak a *katona harcéri halála* alakjában tudja elképzelni. Ha erre gon-

dol, akkor valami tüzes és szent mámor fogja el, — *a hősök mámora!* Annyira beleéli magát ebbe a gondolatba, hogy, midőn 1848 elején úgy látszott, mintha a kerekedő vihar mégis ártalmatlanul akarna elvonulni, megriadtan kiált föl:

Nem a tettek terén fogok hát,
Mint egy csillag lehullani?

Az ilyen eruptív természetnek nincs sok köze a számító művészi gonddal alkotó mesterekhez. Ő nem csillagok magasságából tekint le az életre, hanem a földi élet forró forgatagából kiált föl a csillagos egekhez. Neki az élet nem látványosság, hanem élmény. Ő nem *szemléli*, hanem *átéli* az életet. Az ember neki nem *modelje*, hanem *testvére*. Mindenki, aki küzd és szenved, neki testvére. Nem a távoli felhők fölött ragyogó Apollon, hanem a földön bolyongó Dionysos az ő költészetének istene. Az élet borától mámorosan támo lyog az isten diadalkocsija kerécsapásában és nevezetes s csodálatos, hogy azért mindig tudja, hol jár.

Mindennemű erőfölösleg az *érvényesülést* keresi. Petőfi pályája kezdetén az ő érzelmi gazdagsága türelmetlen lángot vet, mint az el-ásott kincs. Az ifjú költő reszket a vágytól az élet után; élni akar, küzdeni, szeretni, szenvedni, — mintha tudná, hogy a Párkák milyen rövidre mérték ki életének fonalát.

Kétféle nagy vágy remeg és háborog a lelkében: a vágy a *nő szerelme* és a vágy az *emberszeretet* után. A nő nagy és díszes helyet foglal el Petőfi lelki birodalmában. A nő a teremtés bájos csodája, az élet koronája. Angyal, tündér, istennő, leginkább csillag; minden, csak nem ember. Amit Petőfi erről gondolt, az tulajdonképpen az egész női nemnek szóló gyönyörű bók. Ha valakinek, úgy a magyar nőknek van okuk, hogy virágot szórjanak a költő lábnyomába.

Az érzés a szíve mélyéből fakadt, de a költői megnyilatkozásban kezdetben idegen példák után indult. Shelley, Moreau, de főleg Béranger, az ő szeretett Béranger-ja, akinek tanítványául szegődött, aki pedig mint költői tehetség a Petőfi válláig sem ért föl. Béranger a párizsi bohém-kultusz egyik fullajtárja és az ő befolyása alatt üti meg Petőfi a könnyed élvezetvágy hangjait, amelyeknek alapjában véve édeskevés közük volt az ő lelkének mély és tiszta alaphangjához. Kevésbé ismerhette még önmagát, hogy *chansonokat* próbált játszani a *templomi orgonán!* Ő inkább csak elméleti korhely volt, tüzes bordalait olykor vizes palack mellett írta és ha elvértve cinikus hangon beszélt egy «asszonyi állatról», ezzel nem a maga meggyőződésének, hanem a külföldi divatnak hódolt. Tudunk Petőfinek egy-két kalandjáról, amely bemutatja nekünk az ifjú lángészt, amint szinte megható naivitásban

áll szemben a nővel. *Naivitas* annyi, mint *szellemesség*, amely *tudatlansággal* párosul; női dolgokban pedig a költő sohasem szerezte meg azt a kétes becsű tudást, amellyel az ő akkori eszményképei, a Montmartre bohémjei dicsekedhettek. Emlékezetes Petőfi életének ama különös epizódja, midőn feleségül kérte a gazdag pesti bankár-leányt, akivel soha még egy szót sem váltott. Ez *kaland* volt, kaland a szó *aristói* értelmében. Ő bement a sárkány barlangjába, nem az elvarázsolt királyleány kedvéért, hanem a veszedelem kedvéért. Vakmerő és képtelen lépésére éppen a lépés vakmerő és képtelen volta ingerelte. De hiszen a nagy fájdalom, melyet a bájos Csapó Etelke korai halálán mutatott, ugyancsak nem a szívéből, hanem a képzeletéből fakadt. Ő *küzdeni* és *szenvedni* akart; valósággal kereste a szenvedést, részben azért, mert a világfájdalom a kor irodalmi divatja volt, részben azonban azért is, mert ösztönszerűen megérezte, hogy az út az igazsághoz a Golgotán keresztül vezet.

De a költő egyszerre megtalálja önmagát, az éneke csodálatosan mély, tüzes és gyöngéd hangot ad: Petőfi Sándor az élet útjain összehatalálkozott Szendrey Juliával. Ime, a párizsi grizett-hegedősök tanítványában fölszabadult a magyar lélek: Petőfi csak a házasságában ismerte meg az igazi szerelmet. A Juliához írott dalok, amelyek bizonyára a világirodalom gyöngyei sorába tartoznak, az igazság és a szépség szárnyain fölragadták a költőt merészen ívelő pályájának delelőpontjára.

Szenvedélyesen és fönttartás nélkül átengedi magát a nagyszerű érzésnek.

Kivüled rám nézve
Nincs élet, nincs világ,
Te szövődöl minden gondolatomon át.

Júlia neki «lélekzete...», «szívverése...», «lába nyomán virág terem...» Nem tud betelni a csodálkozástól, hogy az élet ilyen páratlan kincset ajándékozott neki.

Kedélyed gyermek, szíved asszony és
A lelked férfi, te csodás mesés
Teremtény! s én valóban nem tudom
Mi több: szerelmem vagy csodálatom?

Úgy érezte, hogy Julia szerelmével elnyerte az élet koronáját.

Elértem, amit ember érhet el,
Boldogsággal csordultig e kebel.

És le meri írni azt, amit halandó alig mert előtte még kimondani:

Oly boldog vagyok, hogy reményem sincs!

Most már a túlvilági életben is hisz, mert nem tudja elképzelni, hogy a sír elválaszthatná őt a *feleségek feleségétől*.

Mint ágrul-ágra
 Csalogánypár,
 Csillagról-csillagra szállunk te s én.
 Vagy mint két hattyu
 Ringunk szeliden
 Az örökkévalóság tengerén.

Ha a fülemilének szavai volnának, akkor holdvilágos tavaszi éjszakán ilyen szavakat hallanánk a virágzó kertekből.

A hitvesi szerelem költészete gyönyörű magyar specialitás. Soha még szerelmes király oly gazdagon meg nem ajándékozta kedvesét, mint Petőfi. Az ó-francia dalos versenyeken megfelezték a győztes koszoruját a troubadour és szíve hölgye között. Szendrey Juliát is némi rész illeti Petőfi koszorujából. Bárhogyan ítéljünk is a boldogtalan asszonyról, *egy* érdemét mégis el kell ismernünk: egy anyagi gondokkal küzködő, polgári háztartás kicsinyes keretében meg tudott maradni *költői ideálnak* és ez talán a legnagyobb érdem, amit költő hitvese szerezhethet.

Kezdetben mint a szabadság költője is idegen példák után indult Petőfi. Shelley, Béranger, Moreau — ők Voltaire apostolai voltak. A nagy Voltairehez, aki *La Pucelle*-ben véres gúnnnyal írt az *orleansi szűzről*, de ugyanakkor hódolattal meghajolt *Madame Dubarry* előtt, akit királyi *Egeria*-ként ünnepelt, a nagy Voltairehez nem lehetett sok köze Petőfi Sándornak. A vallás ellen indított hadjáratában nem is követte soha.

De az ifjú költő nagy szíve megpattanásig teli volt emberszere-tettel, a kitagadottak és elnyomottak szenvedései megzavarták a nyugalmát, hiszen még akkor is, midőn az *Őszi éj*-ben Juliskájával a meleg kályha mellett ült, akkor is a hontalan kóborlókon járatta esztét, akiknek súlyos és tántorgó lépéseit az ablaka alatt vélte hallani. Abban a korban az emberszeretet általános megnyilatkozási formája nem is lehetett más, mint a forradalmi tűzben égő szabadságvágy. A francia forradalom hajmeresztő túlzásai már feledésbe mentek, a szentszöve-tés kormányainak brutalitása azonban még élénk emlékezetben volt. Európa levegője teli volt erjedéssel, várakozással és visszhangzott a jelszavaktól. *Emberi jogok, egyenlőség, a népek testvérisége...* Mindez sokkal vonzóbb, merészebb és emberibb volt, semhogy ilyen fogékony, tüzes ifjú lélek ellent tudott volna állani. Petőfi repült a viharral, a *világsszabadság* nagyszerű viharával...

A bécsi kormányrendszer durva balfogásai és hitszegése a királyság szenvedélyes ellenségévé tették. *Szekfü* Gyula azt mondja: «Kun Lászlóról, V. Lászlóról, Dobzse Lászlóról írt versei a történetellenes történetiszemléletnek jellemző példái...» Ezek valóban politikai köl-

temények, idegen befolyás alatt íródtak és nem találjuk meg bennük az átlagos magyar ember kegyeletét a történeti multtal szemben.

Az igazi, a politikai doktrinák láncaitól megszabadult Petőfi Sándor *akkor* veti meg lábát a magyar anyaföldön és *akkor* emelkedik föl egész titáni nagyságában, midőn 1848 nyarán megérti, hogy nem a világszabadságról, hanem csak egy kis népnek, az ő magyar népének, élethalál-harcáról van szó. E perctől kezdve olyan vakító és izzó tűzben ég az ő hazaszeretete, ahogyan ezer esztendő óta nem égett senki szívében. Most már kiejti kezéből a vörös lobogót s fölkiált:

Háromszínű magyar zászló,
Vezérelj...

A költeményekből, amelyeket akkoriban írt, nem egy ember, nem egy költő, hanem egy sebesült oroszán haragja mennydörög:

Magára hagyták, egymagára
A gyáva népek a magyart;
Lánc csörg minden kézen, csupán a
Magyar kezében cseng a kard.

Ezer év óta ez a magyarság sorsa: hogy magára hagyják. Békében mindig akadtak vállveregető barátai, de a vészben magára hagyták, tatárral, törökkel, minden ellenségével szemben magára hagyták. A világpolgár most már kész volna arra is, hogy mind a négy sarkán fölgyujtsa a világot, ha így meg tudná menteni hazáját.

A Kárpátoktól le az al-Dunáig
Egy bőszt üvöltés, egy vad zivatar:
Szétszórt hajával, véres homlokával
Áll a viharban maga a magyar.
Ha nem születtem volna is magyarnak,
E néphez állanék ezennel én,
Mert elhagyott, mert a legelhagyottabb
Minden népek közt a föld kerekén.

A magyar *elhagyatottság*, amely valamikor rabul ejtette Zrinyit a költőt, perzselő és büszke lángra lobbantotta Petőfiben is a magyar lelket. A doktrinér költőből a nemzet Tyrtæusa lesz; a demokrata pártemberből szabadsághős; az öreg Petrovics fiából a magyarság legnagyobb lírikusa.

Mindössze csak néhány évig fogta kezében az író tollat, de ennyi idő alatt páratlan gazdag fejlődésen ment keresztül. A fejlődés útja nála *befelé* vezetett: kívülről ráakódott idegen rétegeket keresztül törve, önmagát kereste és a legnagyobb akkor lett, midőn megtalálta önmagát. Mert egy csodálatosan gazdag, tiszta és erős emberi lelket fedezett fel önmagában.

Ami Petőfi alakját oly megragadóan érdekessé teszi és népszerű-

ségét elterjesztette túl az óceánokon: a kristálytisza és gyémántkemény egység, amelybe az ő élete és költészete egybeforrt. Ő bizonyára a világirodalom legbecsületesebb költője. A költeményei az érzéseiből fakadtak, mint villámok a felhőből, viszont ő annyira azonosította magát minden megírt sorával, mint a tisztességes ember az adott szavával. Bizonyos, hogy midőn szép ifjú hitvesét és szeretett kisfiát elhagyta és a harcterre indult, ezt főleg azért tette, hogy betű szerint beváltsa az ígéretét: *«Szabadságért fölládozom szerelmemet.»* A szabadság szent máglyatüzét emberek életével élesztik s Petőfi fanatikus következetességgel a maga ifjú életét is beledobta a lobogó tűzbe.

Petőfi Sándor esztétikai értékénél jóval többet adott nemzetének: egy *ideált* adott, — az ifjúság bájában és a lángész fényében tündöklő hős ideális alakját.

Az ó-görög és a germán népek fantáziája Achilles és Szigfrid legendás alakjában személyesítette meg a fájdalmas nosztalgiát, amit az egymásután fölvirágzó és elfonnyadó nemzedékek a győzelmes ifjúság iránt éreznek. Örök ifjúság csak annak a halandónak jut osztályrészül, aki ifjan hal meg. Achillesnek, Szigfridnek éltük virágában meg kellett halniuk, hogy emberekből csillagokká legyenek a költészet egén. Amit Homerosz és az északi bárdok csak megálmodtak, az ifjúság hősi époszát, a Gondviselés valóvá váltotta egy magyar költő életében. Mert Petőfi élete *hősi éposz*, amely megrázóan szép és szomorú akkordjaival belebúg a hétköznapiakba és ünnepiesebbé, mélyebbé és gazdagabbá teszi a magyar életet. Az ő emlékéből az örök ifjúság villamos árama fut át a nemzet testébe, az ő példája messzi idegenben is dicsőséget szerez a magyarságnak.

BORJÁDI EMLÉK.

JAKAB ÖDÖNTŐL.

Lágyan neszelve ment a fogatom
A késő esti, temetői csendben,
Mélyen aludt lenn az egész mező,
Egy ág se moccan, egy szellő se rebbent,
Fenn pedig búsan tündökölt magában
Vidám csillagok közt a holdkorong,
Mint egy beteg nő, ki virágos kertje
Ölében fájó életén borong.

Oly boszorkányos volt a holdvilág,
 Rőt sugári oly sejtelmesen égtek,
 Hogy érzém: most jött el az ideje,
 Ha van kísértet, a megkísértésnek.
 S valóban annyi idő sem telék el,
 Míg a lecsapó villám földet ér,
 S már is felbukkant az út hajlatából
 Váratlanul egy — négyökrös szekér.

Elől a béres lomhán szundikál,
 Hosszú ostorát a kezében tartja,
 Telve mögötte végig a szekér,
 Lányok, legények szoronganak rajta,
 Egy rész incselgő tréfát űzve múltat,
 Mások dalolnak édes csendesen,
 Hátrább meg, halvány ifjú mellett ülve,
 Egy lány mereng a csillagos egen.

E kép szakasztott az a kép vala,
 Mit látott a hold annak idejében,
 Mikor a költő s a kis Erzsike
 Épp így utaztak négyökrös szekéren,
 És a végetlen mennyei mezőkről
 Választottak maguknak csillagot,
 Míg a négy ökör végig a szekérrel
 Az országúton lassan ballagott.

Forró igézet láza égetett,
 Szent áhitattal néztem a csodára,
 Szerettem volna felujjongani,
 S köszöntni őket, kalapomat rázva!
 Vérem még most is melegebben zajdul,
 Szívem még most is gyorsabban dobog,
 Valahányszor e csendes éjszakának
 Történetére visszagondolok!

Oh, legyen áldott a borjádi út,
 Hogy megmutatta azt a társaságot,
 Mint nyári pusztán messzi alakok
 Fátyolképét a szőke délibábok!

Mert e jelenség volt akár valóság,
Akár kísértő, másvilági kép:
Én mégis láttam, színről-színre láttam
Abban a régi, szép, kis Erzsikét!

És láttam most is épp oly ifúnak,
Mint ezelőtt volt sok, sok hosszú évvel,
Mikor a költő boldog mámoren
Zengeté róla édes énekét el.
Azóta mennyi földi alkotásból
Lettek dísztelen, fekete romok,
A régi formát mennyi megcserélte,
Csak ő a régi, ő nem változott!

Mit se változott, hisz akit a dal
Ölébe vett és balzsamával ápol,
Annak többé már nem kell félteni
Ifjúságát a gyászos hervadástól.
Annak a sorsa már a tavaszé lett,
Mely bármi rég jár vendégül ide:
Ma is oly ifjú, ahogy megdalolta
Valamikor az első fülmile.

Hiába mondják majd, hogy Erzsike
Fehér fűtökkel húnyt a temetőbe,
El nem fog hinni soha senki se
Ily hihetetlen meséket felőle.
Mert alugyanak bár rég eltemetve
Sivár éjjelén hideg porai:
Erzsike mindig örök ifjúsággal
Fog ránk a dalból kimosolygani!

KÖLTEMÉNYEK.

BÁNSÁGITÓL.

Petőfi nemzete.

Petőfi nemzetét ne féltse senki,
 E név az örök életet jelenti...
 Ruháira kockát hadd vessenek,
 Hadd uszítsák rá a pribékeket.
 Gazok röhejét hadd szítsa a veszte,
 Hadd hurcolják a poroszlók keresztre...
 A «harmadnap» bús ideje lejár,
 S a sírunkat fedő kő félre áll...

Petőfi nemzetét ne féltse senki,
 E név a szent szabadságot jelenti.
 A nép, melyből Petőfi született:
 Senkinek rabszolgája nem lehet.
 Azoknak nem kivált, kik büszke, régi
 Nagy népeknek csak rabtartó cselédi.
 Ne sirassátok, ott virraszt vele,
 Az örök, szent szabadság Istene!

Petőfi nemzetét ne féltse senki,
 E név az örök diadalt jelenti.
 Diadalt, mely befényli az eget,
 Diadalt, minden elbukás felett!
 A gyáva kishitűség férfiatlan,
 Én népem, higgy egy fénylő virradatban.
 E vad zürben népek veszhetnek el,
 Petőfi nemzetének élni kell!!

Csak megvirrad!

Bűn nekünk gyáván csüggedezni,
 Véreim, szétszórt magyarok,
 Miránk egy hosszú ezredévnek
 Tanulság-özöne ragyog.
 Az Isten sokszor megkísértett,
 Megpróbált minket ezalatt
 Az ezredév alatt!

Voltunk tatárok kénye-kedvén
Porig alázott, vert rabok.
A Duna, Tisza habja akkor
Könyünk- s vérünkől áradott.
Hazánk letarlott pusztaság lett,
Nem volt reménylett hajnalunk...
— Mégis csak megvagyunk!

Vad birkozásunk a törökkel
Tapsok közt nézte Napnyugat,
S mi másfél század rabságával
Fizettük bámész tapsukat.
A dicsőségben egyek voltunk,
S hordtuk a rabigát magunk...
— Mégis csak megvagyunk!

Kezünkbe sorsunk hányszor adta
Szabadságharcok zászlaját!
Hányszor hulltak ránk elbukóban
Csillagtalan vak éjszakák.
Bujdosók csüggedt énekében
Sirt már temetési-dalunk...
— Mégis csak megvagyunk!

Testvéri harcok gyásztusáján
Hányszor emésztődünk agyon,
S lett ingyen dús prédája másnak
A magyar vér, magyar vagyon.
Hányszor temettek már el azzal:
Hogy soha föl nem támadunk...
— Mégis csak megvagyunk!

... Bűn nekünk gyáván csüggedoznünk,
Véreim, szétszórt magyarok.
Egy ezredév történetéből
Felénk más tanulság ragyog.
Tűrj népem és hígy, bízva-bíznán,
Bár rád szakadt megint az éj:
— Csak megvirrad, ne félj!

Az árva legendája.

Meghalt az édesanyja, a mostohája meg
Gyűlölettel tekint rá, szavát sem érti meg.
Ha elmereng a múlton könnyfátyolos szeme:
Már vád a mostohának, lázongás ellene!

Az új asszony a házat más dallal tölti be,
Azalatt szegény árva gondol a régire.
Neki az ősi házban az új dal rút, ledér...
Neki ottan a multak száz szent emléke él!

— A mostohának is van gyermeke, durva, vad.
Üti-veri az árvát, annak minden szabad.
Az árvának panaszra, sírásra sincs joga...
Ostort emel rá érte a gonosz mostoha.

...Szegény kis árva titkon, ha az alkony leszáll,
Búját-baját elsírni a temetőbe jár.
Ott anyja sírján Isten csodát teszen vele:
Búbajos, édes álmot bocsát szívére le!

Búbajos, édes álmot, hitteli-teli csodát:
Hogy túl temetőn, síron s minden halálon át,
Él, él az édesanyja, ... majd egyszer fölkel... és
Jaj lesz a gonoszokra ez a fölébredés.

Veszteségek.

Ki mit vesztett a szörnyű háboruban,
Jó lelkek összeírják, — jól teszik.
Ki maradt csonkán, bénán, nyomorultan,
Az özvegyek, az árvák ezreit.

S a részvét angyalának hő szeméből
Minden sebre hull balzsamos sugár,
Áldott a szív százszor, ha melegétől
Egy szenvedő is vigaszra talál.

Csak én vagyok itt vígasztalan árva,
Visszhang csak az én búmra nem felel.
Mit nekem részvét? Könnyek óceánja...
— Én a hazámat veszítettem el!

II. SZÉKFOGLALÓK.

1. ZEMPLÉNI ÁRPÁDRÓL.

BARTÓKY JÓZSEFTŐL.

(Felolvasta az 1922 június 7-diki ülésen.)

Vétenék Zempléni Imrey Árpád költői nagysága ellen, ha a nálam erre hivatottabbat megelőzve, valami nagyobb tanulmánnyal akarnék előállani; én csak azt kérem, engedjék meg, hogy mikor méltatlan utódként székét elfoglalom, néhány szóval kegyelettel áldozhassak emlékezetének.

A nemes Imrey család őstörténetét nem ismerem, de mégis bizonyosra merem mondani, hogy Zempléni Árpád elei kobzosok, regösök, lantosok voltak, táltosok, álomfejtők, vagy jövőmondók. Olyan emberré és olyan költővé, mint amilyen Zempléni volt, csak az lehet, akinek lelkében a megnyilatkozás kényszerítő idejének elkövetkezésekor, nemzedékeken át egyre érlelődő őstehetség támad új életre.

Az elhivatottság sejtelve gyerekkorában élt már Zempléni lelkében. Egyik szép versében elmondja, hogy mikor a hat elemi iskola elvégzése után édes anyja nógatta, hogy válasszon hát valami mesterséget, amiből majd megélhet, így felelt:

— Anyám, én nem tudom mit érzek.
— Mi a költő? — mert én költő leszek!

Édesanyja elmondta neki, hogy mi a költő:

— A bánat, gyermekem,
Melyet az Isten végkép elhagyott.
Mi fáj? Mit érez? gyengén szeliden
Elmondja. — Azt hiszi, hallgatod.
A fájdalomnak sírni jól esik!...

Édesanyja fiacskájának azt is elmondja, hogy:

— Fiam, a költő mind koldús, szegény.
Petőfi is, ládd, mennyit bujdosott!
Élt a szegénység sötét kenyerén.
Költővé nem lesznek az okosok!

És a kis fiú minderre így felelt:

Anyám, szávaidd oly édesek,
Kedves anyám! én csak költő leszek!

És a tályai kis fiúból, aki előbb Patakon diák volt, aztán Pesten bölcsészett-hallgató, csakugyan költő lett, magyar költő, olyan, akinek kebelében ama volgamenti vigyázó lovas szíve dobogott, szemében a csodaszarvast-vadászók tekintetének tüze parazslott s aki míg lelkében az elmúlt időknek minden bújja, fájdalma sajgott, a csend óráiban is hallotta a futó szél zúgását, mely hóval takarta el a bujdosók lábanyomát...

Az ifjú költőt rokonszenvvel fogadta a közönség s az irodalom nagyjainak figyelme is felé fordult. Gyulai Pál jóindulattal volt a szerény ifjúhoz, s néhány műfordítását ki is adta a Budapesti Szemlében. Arany László, hogy megszabadítsa az ujságírás robotjától, a Magyar Földhitelintézetnél szerzett neki nyugodt megélhetést biztosító, csendes hivatalt. Az új magyar lírikus verseit, apró novelláit, gondos, szép műfordításait örömmel olvasták s könyveit szívesen vásárolták, úgy hogy legtöbb kötete 2—3 kiadást ért. Könyveit Zempléni rendszeren maga adta ki: a kiadók reklámja se kellett neki.

Zempléni lírai verseit a formának s a magyar nyelvnek művészi kezelése, a képek élénksége s a friss ötletek színessége jellemzi. Tiszta érzései nem háborgások, inkább csendesen elborongók. Némelyek azt tartják, hogy Zempléni, kivált eleinte «a nagy magányos» Vajda János hatása alatt állott. Költeményeiben én ennek semmi bizonyosságát nem találom, inkább azt látom, hogy lírájában Zempléni senki más, csak Zempléni, még pedig az, aki önmagát keresi ebben a neki idegen világban. Reám minden költeménye azt a benyomást teszi, hogy amíg a költő ajkán egy-egy tiszta érzés őszintén, igazán, szépen dalba szökkent, lelke mélyén bizonytalanul ott zsongott valami eljövendő ének s a költő, bár az ajka zengett, akaratlanul is arra a készülő énekre figyelt. Ha a szántóvető magyar gondolatvilágába szabad hasonlatért mennem, azt mondhatom, hogy Zempléni lírájának zengésével úgy vagyunk, mint a tavaszi időben fujdogáló déli szellővel: kedves, örömszerző a fuvallata, felfrissíti lelkünket a simogatása, de akaratlanul is érezzük, hogy ennél nagyobb örömet jelent ez mindnyájunknak, mert ez a szellő hozza meg a termékenyítő, éltető, áldott májusi esőt! *Bizonytalan költők* című versében ezt írta Zempléni:

Bizonytalan költők vagyunk mi,
Nagyon könnyű minket megunni.
Hogy mit szeretnénk, mi sem tudjuk,
A tengert szélirányban futjuk.

— — — — —
Mult és jelen között habozva
Kháoszt csinálunk a kháoszba,
Két lehetetlen közt a mesgyén
Kibékítő eszmét keresvén.

Nincs helye itt a kibékülésnek
 A multat add a vénülésnek,
 Vagy tarts a multtal és maradj!
 Vagy a jövőt nézd és haladj!

A magát-kereső tépelődéseknek nyilvánvaló bizonyossága az a két költemény, amelyek közvetlenül a most idézett vers előtt vannak a kötetben egymás mellett. Az egyik *Szeretet májusa*, melyben azt hirdeti a költő, hogy megfordul már az idő és a mult összebb roskad naponta, a másik meg a *Fazekas őrmester* című, melyet a költő évek múltán a Turáni Dalok közé illesztett be.

Úgy látszik, a lírikus sokaság védte magát Zempléni lelkében. Előbb csak a formában engedett s így született meg a *Didó* című lírai verses regény, mely ha a szeszélyes keretben lírai versekkel van is tele, formájában már epikus.

A *Didó* megjelenése nagy és megérdemelt sikert hozott. Zempléni szélesebb körben ismertebb névre tett szert. A Petőfi-Társaság tagjai sorába választotta. A verses regény megjelenésének esztendeje más boldogságot is hozott Zempléninek: ebben az esztendőben vette nőül Révész Anikó zongoraművésznőt, akivel mindig zavartalan boldogságban élt az ő bohém fészükben.

Zempléninek a *Didó*val elért sajtóbeli dicsősége azonban csak ideig-óráig való volt, mert nem tudott s nem is akart versenyre kelni azokkal, akik a modernség jogtalanul felhasznált jelszavával akkortájt kezdték írásaikkal elárasztani az országot. Talán ezek lármája riasztotta fel Zempléni lelkében az élő magyarság jövő sorsának fájdalmas kérdését s így hajlott költészete az ódák felé és talán így terelődtek gondolatai az ősrokonok felé. Egy baráti levelében azt írta magáról Zempléni: «Nagyon lassú fejlődés és hosszas kísérletezés eredménye vagyok. Ez a lélek és a gondolkozásmód ellentmondások és küzdelmek, tapasztalatok és tanulmányok közben alakult azzá, ami». De ha nem is a túlmodern lármája miatt lett egyre halkabb Zempléni lírája, kétségtelen, hogy ebben az időben már sokat foglalkozott a turáni eszmével. Erre nézve egy levelében ezt olvastam: «Anyám babonás, mint azon a jó borteremő vogul-magyar, olasz-tót vidéken (Tálya) a legtöbb lélek. Egy kis meleg, ködös régi pogányság, boszorkányság üli elméjüket. Életem öntudatos 25 éve abban telt el, hogy ez öreg bigottságokat levetkezzem, a mai ötvenig eltelt húsz esztendeje meg azzal, hogy visszaszerezsem, sőt neveljem a turáni gondolkozásmódot, mely költészethez vezet és eszme és szókincshez juttat.» Hálát kell adnunk a Gondviselésnek, hogy Zempléni élete első felében is hiába próbálta levetkezni a turáni embert, mert íme az ő úgynevezett turá-

nizmusának köszönhetjük költészetének májusi aranyesőjét: legértékesebb epikai költeményeit.

Zempléni lelke, ez a szelid galamb, testvéreket keresve addig-addig kerengett a mi árva világunk felett, míg egyszer irányt véve, elszállott a hanyatló fajrokonok felé és ezek hitregéiben és hősi mondáiban új világot hódított meg magának és nekünk, epikájának művészetével. Zempléni egyes epikai költeményeinek ismertetése s méltatása túl esik az én vállalkozásomon s ez épen ebben a körben felesleges is volna. Elég arra gondolnunk, hogy Zempléninek a sejtelmeshez és a jelképeshez való vonzalma az új világ titokzatos mélységeiben kifogyhatatlan kincsekre talált s ő áhítatos komolysággal és élő hittel hordta fel azokat a magyar nemzeti irodalom gazdagítására, a költő lelkiismeretesen ügyelt mindig arra, hogy az ősi kincsek anyagát és sajátosságát meg ne másítsa s keze alól úgy került ki minden, hogy az olvasó a költeményeket a hitregei és hősi világ csodálatos módon épségben maradt darabjának érzi és csak ha a pontosan megjelölt forrásokkal veti össze, akkor látja, hogy a szétfolyó, hosszadalmas, sokszor zavaros mondák, regék, hősi énekek s az előttünk már-már csak néprajzi értéknek tetsző hagyományokból a költő milyen, mindenkor becses művészi értéket alkotott.

Zempléni epikai költeményeinek belső értékével összhangban van előadásának módja. Szava a tárgyhoz illő naiv egyszerűséggel, mesterkéletlenül tisztán szól, rímei keresés nélkül csendülnek össze és a hangja ahol kell, erőteljes komoly, sőt komor és zordon, az idyllikus képekben pedig lágy, kedvesen zengő és bájosan színező.

Zempléni epikai költeményei közül a *Bosszú*, melyet a Kisfaludy-Társaság koszorúzott meg, irodalmi esemény számba ment. A pályadíj odaítélése után Beöthy Zsolt személyesen kereste fel s üdvözölte a költőt, akit szívbaja akkoriban támadt meg először. Nagy dicsőséget aratott aztán a *Kalapács* és aztán az *Istár és Gilgames*, a *Hermelin*, *Vasfő és Ime* és az ezekkel rokon epikai költemények, melyek nagyobb része a költőnek *Turáni Dalok* című kötetében jelent meg. A hosszú, komoly, elmélyedő tanulmányok után az ősrégi mondák lantosaként magáralátalált Zempléni e kötetének megjelenésekor állt költői mivoltának teljességében előttünk. A Kisfaludy-Társaság tagjai sorába választotta. A *Turáni Dalokat* lefordították németre és angolra. Az Akadémia s a Kisfaludy-Társaság koszorúí, melyek egyben törekvéseinek helyeslését is jelentették, egyre újabb munkára buzdították a költőt s ő lelkesedéssel, szakadatlanul dolgozott s öntudatosan alkotó elméjében nagy terveket érlelt: az volt a célja, hogy az ősmondákból vett tárgyaival pótolja az évszázadok óta elkallódott magyar ősköltészetet. Célja érdekében szívós

kitartással a legapróbb részletekig tanulmányozta az egészen közeli nyelvrokon vogul-osztják, aztán a Radlov-gyűjtötte tatár népköltést, s a pogány magyarság és az észtek népmeséit. 1919 március 6-án ezt írta egy levelében: «Ha nem volnék beteg, szívgyengeségben szenvedő ember, lévén összesen ötvennégy esztendő, remélhetném, hogy pótolhatom s teljesen modern eszközökkel helyreállíthatnám a közturánság körébe tartozó régi magyar népszellem költői képét. E munka magyar íróra vár.»

És csakugyan ez a munka magyar íróra vár, ma is arra vár, mert Zempléni Árpád szerető feleségének karjaiban 1919 október 12-én csendesen elhunyt.

Az irodalom jelesei és az ő kedves, hű, jó barátai, hozzátartozóinak bánatában osztozva, könnyezve kísérték utolsó útjára a költőt, aki sátorlakó őseinek teljes igénytelenségében élt ebben az idegen, nagy városban, s aki nem keresett más örömet soha, csak azt, amit otthonában, barátainak szerető körében s a komoly irodalom mezőin meg is talált. Az ujságok egy része pedig azt írta akkoriban, hogy meghalt egy elfelejtett, külön poéta, elhagyatottan, nyomorban. A meghalt költő szelleme bizonyosan szánakozva nézett le az így beszélő képmutató gyászra. Hát elfelejtett költő az, akit csak a nemzeti irodalom elismert jelesei siratnak el, a kabaré-költők pedig lesajnálják? Hát külön az, aki semmibe se veszi a hivalkodó világot, pajtáskodó protekciót nem keres és vizontszolgálatot igérve, nem ütteti a nagydobot? Elhagyatott az, akit szerető hitves és halála után is olyan hű barátok gyászolnak, kik nevének emlékét turáni törzsükben ápolják; elhagyatott, csak azért, mert színházi csillagok nem mosolyogtak felé s mert a barátai Pegazuson járnak s nem gépkocsin? És nyomorban él az, aki a maga diákos egyszerűségéből nem vágyik a fényes termekben dúslakodók görnyedező asztalához? Nem, Zempléni nem volt elfelejtett külön poéta, ki elhagyottan, nyomorban halt meg! Azok, akiknek a véleményére ő adott, akiket ő tisztelt, becsült és szeretett, mindig tisztelték, szerették és becsülték őt, s azt sem vették zokon, ha ő úgy élt, ahogy ő élni akart s amint nem csalatta meg magát a világgal, ő se csalta meg a világot!

A Turáni Dalokra azt mondják sokan, hogy az egész turánizmus üres álmodozás. Lehet, hogy az, nem akarok senkivel sem erről vitatkozni, de azt tudom, hogy ha egyszer milliók egy álmot álmodnak, az az álom valóra válik és azt is tudom, hogy ennek az ő megálmodott turánizmusának köszöni a magyar nemzeti irodalom Zempléni Árpádnak azokat az alkotásait, melyek elfelejtetlenül élni fognak az irodalom történetében akkor is, amikor sok, ma divatos, úgynevezett költőnek már az emlékezte is réges-régen elfakult.

Zempléni Árpád emlékének tisztelete a magyar nemzeti irodalom minden hívének kedves és szent kötelessége. Ezt akartam én is leróni, mikor kegyeletemnek virágait tanulatlan kézzel szerény, talán szegényes koszorúba fontam. Úgy érzem, hogy a költő nem veti el magától ezt az én kis koszorúmat, hiszen az én virágaim nem csinált virágok, hanem az igaz nagyrabecsülésnek s hódolatnak magyar szívből sarjadt, hozzá méltó, soha nem hervadó virágai!

2. FELTÁMADÁS.

BARTÓKY JÓZSEFTŐL.

(Felolvasta az 1922 június 7-diki ülésen.)

I.

Fineás szöllejének a garádján ült s onnét ügyelt szolgálira, akik a roskadásig tele almafák érett gyümölcsét szedték kosarakba. A mély úton három gyerek közeledett a szüretelők felé: meg-megálltak s aztán közelebb húzódva úgy néztek fel a gyümölesszedőkre, hogy a tekintetük tele volt kérő kívánsággal.

A szüretelő szolgálk közül egy, bizonyos Barabbás nevezetű, megszánta a gyerekeket s egy-egy aranyárga almát vetett le nekik az útra.

Fineás rákiáltott:

— Te tolvaj! Hogy merészkedtél ilyenre vetemedni?!

— Uram! — szólt Barabbás — azt hittem, nem teszek tetszésed ellen! Hiszen te papi ember vagy, s illenék hozzád a jó cselekedet!

— Mit beszélsz, te lázadó?! — üvöltötte Fineás, s ütésre emelte botját.

Barabbás elkapta a botot s messze elhajította.

Aznap este Fineás szavára Barabbást a poroszlók megfogták, s mert arra is akadt tanú, hogy agyon akarta verni a gazdáját, tömlöcbe vetették.

Sokáig, sokáig sínylődött Barabbás elfeledten sötét börtönében. Teste megtört s elsenyvedt a hosszú idők reménytelen nyomorúságában.

Egyszer, nagy idő múlva, egy napon arra riadt fel Barabbás tömlöcbe zugában, hogy a nevét kiáltották:

— Barabbás! Barabbás!

A rab meg-megsimogatta homlokát. Talán megzavarodott s csak rémlik neki, hogy az ő nevét kiáltozzák? Hallgatódzott. Igen, igen, a Tisztartó oszlopos udvara felől egyre jobban lehallott a föld alá a kiáltás:

— Barabbás! Barabbás!

— Mi ez? — tűnődött a rab magában, — esztendők múltán kik, s miért harsogják az én nevemet?! Talán galambokká lettek a keselyűk?!

Barabbás keserűen felkacagott: kinevette magát, hogy jót gondolt az emberekről!

Fent az oszlopos udvaron pedig szinte üvöltött s ordított a sokaság:

— Barabbás! Barabbás!

Barabbás felállt vackáról s úgy figyelt. Kisvártatva megcsörrent az ajtó retesze s a tömlöctartó lekiáltott:

— Gyere Barabbás! Szabad vagy!

Barabbás feltámolgott a nyirkos lépcsőn s a vakító világosságtól s a friss levegőtől megszédülten, elaléltnan dőlt neki az ajtófélfának.

— No Barabbás, — szólt a tömlöctartó — erre gyere az oszlopos udvarra, hadd lássa a nép, hogy Pilátus téged az ő kedvükért elbocsátott!

— A nép kedvéért bocsátanak el engemet?

— Igen, igen! Hiszen tudod, hogy a Tisztartó az innepen mindig elbocsát egy foglyot a község kedvéért; azt, akit ők akarnak. No csak gyere a palotaudvarra!

Barabbás támolgogva ment végig a folyosón s amint a palota oszlopos udvarára értek, mely tele volt nyüzsgő néppel, roskadtan megállt egy oszlop mellett. A tömlöctartó hangosan odakiáltott a sokaságnak:

— Imhol, itt van Barabbás!

Senki sem ügyelt a kiáltásra, mert a törvényház felől akkor vezették ki a tisztartó fegyveresei: Jézust.

Őrjöngő üvöltés harsant fel: Feszítsd meg! Feszítsd meg!

Jézus pedig ott állt a megveszett népek között szóltanul, szeliden, fenségesen.

És az őrjöngők levetkeztették őt, adának reá bíborveres palástot és tövisből csinált koronát tettek a fejére, nádszálat adtak a jobbkezébe és térdet hajtván előtte, csúfolták Őt, ezt mondván: Egészséggel, zsidóknak királya! És mikor eléggé megcsúfolták volna, levetkeztették a bíborveres palástból s az ő maga ruháiba felöltöztették és elvivék, hogy megfeszítsék.

Barabbás zúgó fejjel, szédelegve nézte, ami történt. Nem tudta, hogy ki az, akit a vesztőhelyre visznek; nem tudta, hogy miért tombol a papi fejedelmek, a farizeusok és a publikánusok által uszított sokaság tajtékzó dühe amaz ember ellen.

A Golgota felé haladó nép lármája egyre távolabbról hallott, aztán egészen elenyészett s a palota udvarán nagy csendesség lett. Barabbás lassan indult volna kifelé. Amint a törvényház ajtaja elé ért, azt látta,

hogy egy öreg koldus ember ül ott a lépcsőn maga elé meredve. Barabbás megszólította :

— Mondd, ki volt ez az ember?!

Az öreg csodálkozva pillantott fel, de amikor látta, hogy a most elbocsátott rab áll előtte, szeliden felelt :

— A Názáreti Jézus, az, akit most a Golgotára visznek!

— És mit vétett a papi fejedelmek és az írástudók ellen, hogy így ráuszították a sokaságot?!

— Oh, hát mit vétkezhetett volna?! Hiszen azt tanította, hogy : szeresd felebarátodat, mint tenmagadat ; áldjátok azokat, akik titeket átkoznak, jót tegyetek azokkal, akik titeket gyűlölnék s imádkozzatok azokért, akik titeket háborgatnak. Mit vétkezhetett volna az, aki azt hirdette, hogy boldogok azok, akik sírnak, mert ők megvigasztaltatnak, boldogok a békességre igyekezők, mert azok Isten fiainak mondatnak és boldogok, akik háborúságot szenvednek az igazságért, mert azoké a mennyek országa!

Barabbás leült a lépcsőfokra az öreg mellé, kinek mélyre esett szemében az élő hit lángja világolt és gyöngye hangja szinte zengett, amíg elmondta, hogy : mit tett Jézus a kufárokkal, miket mondott a farizeusoknak, miről beszélt a hegyen s milyen csudákat tett a népek előtt!

— És hogy beteljék a prófétáknak mondása, — így végezte az öreg szavait, — imhol keresztre feszítik most, de Istennek fia feltámad halottaiból.

Barabbás elmélyedten sokáig gondolkozott, aztán komoran, szinte csak maga elé mormogva megszólalt :

— Lehet, hogy feltámad halottaiból, de hasztalan, mert ha százszor feltámad, százszor keresztre feszítik !

Az öreg megdöbbenve nézett Barabbásra s riadtan kérdezte :

— Hát te nem hiszed, hogy ő igazán Istennek fia? Nem hiszed, hogy igazán feltámad?

— Ő benne, — felelte Barabbás — s abban, amit Ő tanított s abban is, hogy egyszer igazán feltámad, tudnék hinni, de — nem tudok hinni : az emberekben!

És Barabbás felállt az öreg mellől, lement az udvarra és a sok összetört nád, tövis, gally és szemét közül felvette ama megtépett palástot, mellyel Jézust megcsúfolták s azt elkeshedt rongyai fölé, vállára vetvén, komoran elkiment a palotából...

II.

... Majdnem kétezer esztendő múlva, a feltámadás ünnepe után való második héten Barabbás kikerült a kórházból s a város széléről

befelé bicegett a nyüzsgő milliók közé. A leégett, porrá lett falvak és városok pusztulásának képe, a drótsövényeken fennakadt, megölt harcosok tekintetének riasztó emléke, a sok halálra vált ember égre üvöltő ordítása, a maga nyomorult voltát feledtetve, úgy élt s úgy harogott lelkében, hogy a szíve csordultig tele volt keserűséggel, megvetéssel, haraggal.

Amerre ment, öreg kőkereszt állt az útfélen. Valaki husvétkor barkából font koszorút tett a Megváltó fejére. A barka azóta összeszáradt s most már olyan volt, mintha tövises giz-gaz koszorú lett volna Jézus fején.

Barabbás megállott, nézte-nézte Isten fiának kifaragott képét, aztán kibuggyant belőle a keserűség:

— Hazugok vagytok, ti emberek! — hördült fel. — Milliókat kergettetek a halálba, népeket s országokat öltetek meg s azt hiszitek, ilyen útszéli keresztre vetett hervadó virággal megcsalhatjátok azt, aki hasztalan támad fel, mert ti mindig újra megfeszítitek?

Nem messze a kereszttől egy ember javítgatta az utat. Barabbás közelébe érve megállt. A napszámos ember rászólt:

— Mit bámulsz?

— Csak pihenek! — felelte Barabbás — és irigylem, hogy ép ember s dologra való vagy!

A napszámos felmordult:

— Talán bolond vagy, hogy azt irigyled, aki dolgozik?! Én a kutyát is irigylem, amelyik egész nap a napon heverhet!

Barabbás erre nem felelt, hanem féloldalt fordulva visszaneézett az útszéli keresztre. A megfeszített Krisztus ott volt a kereszten, nem támadt fel, s mintha mélyebbre hajtotta volna le koszorús fejét.

Barabbás tovább bicegett. Beért a városba. A hosszú, széles utcán sok-sok ember jött-ment fel és alá. A legtöbb kiéhezett, fakó orcával, bágyadtan vonszolta gondoktól roskadozó, leromlott testét, némelyek meg, akiről leböngött a dús jólét, selyem és bársonyba öltözötten kihívó vidámsággal feszelegtek előre-hátra. Egy fényes mulató-palota pompás csarnokaiból éppen akkor oszlott haza az átmulatott éjszaka dőzsölő népe. A szép tavaszi reggel ragyogó napja szégyenkezve nézett le a lenge ruhákban divatosan meztelenkedő hölgyekre, a férfiak gyűrötten, unott, mindennel jóllakott és mindentől megcsömörlött ábrázatára. És míg a szelid napsugarak a ragyogtatásra felkinálkozó gyémántokról is ijedten siklottak tovább, a mulatóház kapuja elé csődült bámészkodók a termekből kihalló őrző zene lármájától kéjesen elbódulva, áhítattal lesték a távozók minden mozdulatát s gyönyörködve figyeltek meg minden rojtot, gombot, rongyot! Barabbás egy darabig meredten nézte-

nézte a szétmarcangolt ország nyitott sírja mellett így vigadni tudókat, aztán megfordult, visszanézett és — Jézust nem látta sehol.

Útja az árúsok csarnoka felé vezette Barabbást. A bicegő ember akaratlan besodródott a besiető sokasággal a fedett piacra, s ott ide-oda vitték őt a tolongás hullámai.

— Nézd, — így szólt egy vevő társához — ez a kosár eper kétezer korona. Ma vendégség lesz nálunk, veszek vagy két kosárral.

Odébb a kenyérárús előtt egy összetöporódott öreg asszony állt.

— Hogy' ez a kenyér? — kérdezte az öreg asszony bátorlatanúl.

— Száz korona.

— Oh száz korona? — sóhajtott a asszony.

— Igen! és ha nem tetszik — rikoltotta az árús — menjen a pokolba!

Barabbás a kijáró-ajtó felé iparkodott; ott megállt és visszanézett. Látta a nyüzsgést, hallotta a zsongást; sokáig állt ott és várt, várt, de aki kiűzhette volna a lelketlenek lelkéből az ördögöt: Jézus nem jött elő.

Barabbás a kufárok csarnokából kifordult az utcára és bicegett tovább előre. Egy sarokház faláról százféle hirdetés ordított felé: egy részük víg mulatást, táncot, cifra ruhát, ékszert, jó bort s pálinkát kínált, más részük pártot kínált s hazafiakat, akik nem olyan hazáruulók, mint a többi párt emberei! És a tarka, színes, ordító papirosokkal teli ragasztott fal mellett ott állt egy öreg koldus.

Barabbás odament az öreghez és megszólította.

— Hát hiszed-e még most is, hogy Jézus egyszer igazán feltámad?!

— Most még inkább hiszem, mint valaha! — felelte az öreg. — Az elrothadó világ helyén, most már felépül az Ő országa!

Barabbás nem felelt. Valahogy az kapta meg, hogy nem messze tőlük, valami falusi parasztasszony állt egy kosár foltos tavalyi alma mellett. Az asszony oldalán ott állt a fia, kis buksi parasztgyerek. Az asszony, hogy a gyerek békén maradjon, négy almát adott neki; négyet a szebbek és nagyobbak közül; hiszen a rothadtja a vevőnek is jó. A gyerek egyik zsebébe is belegyömöszölt két almát, a másikba is.

Az utca túlsó vége felől nagy barátsággal összefogódzva három iskolásfiú jött az almás asszony felé. Az egyik fiú ruhája után ítélve úrigyerek volt, a másinak kék vászonból való kabátja azt mutatta, hogy ez a gyerek valami munkásemlernek a fia, a harmadik gyereknek pedig az iskolástáskája olyan pompás és új volt, hogy ilyen holmija csak annak lehet, akinek az apja ilyenekkel kereskedő, boltos. A három gyerek jó távolra, oldalvást megállt az almáskosár előtt és szinte kopogott a szemük a vágtyól. Az asszony ügyet se vetett reájuk, de buksi fia észrevette s egy darabig nézegette őket. Azok is visszanéztek reá,

de nem szóltak, csak nézték egymást. A buksi parasztyerek aztán, mikor az anyja elébe egy pár vevő került, csendesen odalépkedett a három fiúhoz s a zsebéből mindegyiknek a kezébe nyomott egy-egy almát. A buksi nem szólt semmit, a három fiú sem szólt semmit, de a szemük összemosolygott. A tiszta lelkek testvéri szeretetének e jövőt jelentő mosolyát látva, Barabbás szíve boldogan feldobban s aztán egyszerre kicsordultak szeméből az örömnnek régen elapadt könnyei, mert íme, a négy gyermek mellett, az igazán való feltámadás égi fényességében, ott állott: Jézus.

ELNÖKI ÜDVÖZLŐ BESZÉD

Bartóky József székfoglaló r. taghoz.

BERZEVICZY ALBERTTŐL.

Abból a gyorsaságból, mellyel tisztelt tagtársunk a Kisfaludy-Társaság választása által reá háramlott kötelességének székfoglalásával megfelelni sietett, mi örömmel következtetünk arra a buzgóságra, mellyel körünkben munkásságunkban résztvenni szándékozik. Erre a buzgóságra szükségünk van, nemcsak nekünk, működésünk gazdagsága és élénksége érdekében, — szüksége van a magyar olvasó közönségnek is, amely talán sohasem érezte annyira, mint mai sivár, szomorú napjainkban ha derűs, ha borongó, ha tréfás, ha komoly, de mindig lelket üdítő és nemes szépirodalmi olvasmány szükségét. Tisztelt tagtársunk megjelenése szépirodalmunk terén a maga váratlanságában, meglepetésszerűségével és avval a móddal, mellyel szinte rohamban hódította meg a magyar olvasó közönséget; egyike mai irodalmunk legérdekesebb jelenségeinek. Meglepetésszerű volt annál inkább, mert általa nem egy ismeretlen alak vált egyszerre ismertté, hanem egy közismert közéleti kiválóság vált új téren, új munkakörben ismeretessé. Tisztelt barátom kissé későn vallott a nagy nyilvánosság előtt színt a maga irodalmi hajlamairól. A késő szerelemnek megvan az az előnye, hogy könnyebb a hűséget megőriznie, és mi reméljük, hogy e hűséget megőrizni tisztelt barátunk annál szívesebben fogja, mert ezzel soká visszatartott írói hajlamának fog csak szabad folyást engedni. Tudjuk egyébiránt, hogy irodalmi szempontból az elmúlt évei sem tekinthetők meddőeknek; ő, ha titkon is, de buzgón dolgozott: gyűjtött és készült, — gyűjtött tapasztalatokat, olyan írói kincseket, melyeket élet- és emberismeret dolgában ily gazdag mértékben megszerezni, merem állítani, csak magas kormányzati állásban lehet. De ez nem lett ő nála sötét pesszimizmus, világ- és embergyűlölet forrásává, hanem felolvadt, mint különösen

Fabulái mutatják, aranyos humorban és derült életbölcseiségben. Melegen köszöntöm Önt, Kedves Társunk, s mikor átnyújtom immár teljes tagsági jogairól tanuskodó oklevelét, úgy érzem, mintha egy drága kéz nyúlna ki a sírból s e drága kéz nyújtaná Önnek általam tagsági oklevelét: a Beöthy Zsolt keze. Arra kérem tisztelt Tagtársamat, hogy legyen nemcsak munkás társunk, hanem legyen munkás előmozdítója és hű megőrzője annak a szellemnek, melyet mi Beöthy Zsolttól örököltünk s melyet mindnyájan híven akarunk ápolni. Ezzel a kívánsággal nyújtom át tagsági oklevelét.

Bartóky József válasza.

Hálásan köszönöm Excellenciád megtisztelő szavait. Megválasztásom s ez az oklevél az én életemnek mindenek felett való legnagyobb kitüntetése. Éppen ezért csak azt mondhatom, hogy amíg élek, a nemzeti irodalomnak s a Társaság nemes hagyományainak Beöthy Zsolt szellemében mindig hű, igaz és becsületes munkása leszek. E szent fogadás hangoztatásával köszönöm a kitüntetést s kérem a Társaság tagjainak kegyes támogatását.

1. MEGEMLÉKEZÉS BAYER JÓZSEFRŐL.

NÉMETHY GÉZÁTÓL.

(Felolvasta az 1922 okt. 4-diki ülésen.)

Tisztelt Társaság!

Mindenekelőtt köszönetet mondok ennek a régi és nagytekintélyű testületnek azért a megtiszteltetésért, hogy engem, aki inkább tudós vagyok, mint író, tagjának választott, mert néhányszor megpróbáltam tudományom eredményeit a nagyobb magyar közönségnek is élvezhető irodalmi formában tenni közzé. De még külön köszönettel is tartozom azért, hogy éppen Bayer József utódának választott s ezzel csak drágábbá tette nekem azt a széket, amelyet most elfoglalom.

Mert én tizenkét évig dolgoztam Bayer Józseffel egy iskolában, mindennapi érintkezésben állottam vele és büszkeséggel mondhatom, hogy még mint egészen fiatal ember az érett férfiú szeretetét és barátságát teljes mértékben élveztem. Örökre felejthetetlenek maradnak nekem azok a szép és tanulságos órák, amelyeket vele akár a gimnázium egyszerű tanári szobájában, akár budai szerény lakásán, amely a Múzsák temploma volt, akár Balaton-Füred nyárfái alatt, a tudomány, a művészet s az emberi élet nagy kérdéseiről beszélgetve, töltöttem el;

és mintha ma is fülembe zengenének hegedűje édes hangjai, mint amikor még, egyetlen kedvtelésének hódolva, művészi játékával gyönyörködött. Ő nekem ideálom volt, az igaz tudós ideálja, aki a tudományában áhitattal elmerülve a külső sikerrel sohasem törődött, egy tisztességes, de szerény állással, melyhez egyébiránt a gyermeki lélek iránti különös érdeklődése és szeretete is kötötte, holta napjáig beérte s még szíve gyöngédebb érzéseit is elnyomta, hogy annál kizárólagosabban élhessen legfőbb szerelmének, a magyar irodalomnak, s egyetlen ambíciójának, hogy ez irodalom tudományát előbbre vigye.

Célját el is érte: mert három nagy könyve: *A magyar nemzeti játékszín története*, *A magyar dráma története* és a *Shakespeare hazánkban* valóságos vezérmunkák, amelyek egyrészt a régibb kutatások eredményeit lehető teljességgel foglalják össze, másrészt ezeket új eredményekkel gyarapítják s feltétlenül megbízható útmutatóul szolgálnak a további kutatásnak. E műveket mindig haszonnal és hálával fogják forgatni irodalmunk barátai, ezek sokáig fenn fogják tartani az ő kedves nevét.

De ennél az asztalnál ülve, ahol ő is nem egyszer megjelent, el kell mondanom a Tisztelt Társaságnak azt is, amit saját vallomásából tudok: hogy ő élete legszebb és legjobban eső sikerének első sikerét tekintette, azt, amelyet ebben a Társaságban aratott, amikor ez a nemes testület őt, akkor még egy hozzá teljesen méltatlan, alacsony hivatal viselőjét, pályadíjat nyert első munkája elismeréseül tagjának választotta és szeretettel fogadta kebelébe. Innen van, hogy ő később is, mikor már a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja s a budapesti egyetem tiszteletbeli doktora volt, csak itt érezte magát otthonosan s legszívesebben e Társaság munkatervének keretében dolgozott. Bizonyára jól esik hát az ő Maneseinek, ha itt újítjuk meg drága emlékét s mi üdvözljük elköltözött szellemét a régi rómaiak szép szavaival: *Ave, anima candida!*

2. HELENA ÉS FAUST.

A hellenismus és az utókor.

NÉMETHY GÉZÁTÓL.

(Felolvasta az 1922 okt. 4-diki ülésen.)

Görögország szívében a régi Sparta síkon fekvő romjaival szemben a Taygetos-hegység egyik nyúlványán pompás lovagvár áll. E vár neve Mistra, melyet egy bátor frank lovag, Villehardouin Vilmos épített a tizenharmadik század közepén, miután a keresztes vitézek megalapították Konstantinápolyban a latin császárságot, egyes előkelő vezérek

pedig Hellas klasszikus földjén szereztek maguknak feudális országocskákat. Mistra és az alatta hegyoldalon elterülő, byzantinus stílusban épült város sokáig virágzott, de később, különösen pedig amikor a török uralom alól felszabadult Görögország fölépítette Új-Spartát a régi helyén, néptelenné lett s pusztulásnak indult; és ma, mint egy középkori Pompei, lepi meg omladozó palotáival és templomaival a ritkán oda tévedő utazót.

Antik romok és középkori lovagvár egymás szomszédságában: mily megkapó látvány! Ennek a híre termékenyítette meg Goethe fantáziáját, amikor Faustja második részébe beleillesztette a mély értelmű Helena-epizódot. A trójai háború után Spartába visszatért Helena, elhagyott férje bosszújától félve, a távolléte alatt felépült közeli lovagvárba menekül, ahol Faust, a vár ura, fogadja vitézi mezben és szerelemre gyullad iránta. Frigyök megkötése Goethénél nagyszerű szimbólum: ez a Faust, a Helenának lovagiasan hódoló szerelmes, a középkor rajongó lelke, a romantika; ez a Helena, aki Faustot kegyébe fogadja, a klasszikus ó-kor hódító szelleme, a hellenizmus.

Ez a szellem a kis Görögország terméke s azé a koré, amelynek kezdetét Homér, végét Aristoteles neve jelzi s amely az emberiség művelődéstörténetének legfontosabb korszaka volt. Ekkor teremtettt a világ legtehetségesebb népe a maga költészetében, ékesszólásában, építésében és szobrászatában egy öntudatos, tökéletes, a legapróbb részletekig kiszámított s azóta soha utól nem ért művészetet; majd elkezdte keresni az igazságot önmagáért, amit előtte semmiféle nép nem tett meg, s filozófiájában megalkotta az emberi gondolkodás összes tipikus formáit, amelyek az utókor elméjét azóta is egyre foglalkoztatják; végül a filozófia nyomán megvetette a tudományok minden ágának alapjait.

A hellenizmus mindjárt kezdetben megmutatta óriási hódító erejét. Mert alig vesztette el Görögország a chæroneai csatában politikai függetlenségét, Nagy Sándor, a teljesen elgörögösödött macedoniai uralkodó ház sarja, fegyverei hatalmával elterjesztette a hellén műveltséget a Hellespontustól a Hindukus aljáig. Volt idő, mikor ez az egész rengeteg terület meg volt rakva görög gyarmatokkal, virágzó görög városokkal s mindenütt a nagy király dinasztíákat alapított hadvezéreinek utódai uralkodtak. De ez a terjeszkedés, bár elég sokáig tartott, még sem volt állandó: az Euphratestől keletre eső rész már az ó-korban elveszett a parthus birodalom megalakulásakor, Egyiptomban, Syriában és Kis-Ázsiában pedig a középkor folyamán a hellenizmus utolsó maradványait is elsöpörte az izlám vad rohama.

Állandóbb hazát lelt a hellenizmus nyugaton. Görögország nyugati

szomszédja Itália: itt lakott az a nagy nép, amely nemcsak a hadi és politikai szervezés, a parancsolás művészetében volt nagy, hanem époly nagy volt a tanulás művészetében is: a római. Alig vonta hódításai körébe a délitáliai görög gyarmatokat s utóbb magát Hellast, már is bámulója és utánzója lett a görög műveltségnek, mert, amint Horatius mondja, a meghódított Görögország meghódította vad legyőzőjét s bevitte a művészeteket a durva Latiumba: *Græcia capta ferum victorem cepit et artes intulit agresti Latio*. Ez a nép elfelejtette régi isteneit, eldobta ősi hagyományait s ellenállás nélkül vetette magát a hellenizmus karjaiba, úgy hogy irodalmának és egész művelődésének története nem egyéb, mint a hellenizmus történetének egyik fejezete. Kimondhatatlan fáradsággal fejlesztette nehézkes nyelvét az érzés és gondolat kifejezésének a göröggel egyenlőrangú eszközévé s odaállította Perikles kora mellé Cicero és Augustus korát, az antik irodalom második virágzását, amely a klasszikus hellén prózai és költői művek legsikerültebb párait adta és felülmúlt mindent, amit a későbbi görög irodalom Nagy Sándor óta teremtetett. Majd a császárság békésebb idejében elterjesztette a birodalom egész óriási területén a hellenisztikus műveltséget, amelynek nagyszerű emlékeit ma is bámulva látjuk elszórtan a skóciai felföld határától a Sahara sivatagáig, a gibraltári-szorostól az Euphratesig. Midőn pedig ennek a hatalmas birodalomnak is, mint minden emberi műnek, pusztulnia kellett, kevéssel az összeomlás előtt még megalkotott egy elpusztíthatatlan szervezetet, amint Nietzsche mondja, az utolsó római építményt: a római egyházat, amely arra volt hivatva, hogy a birodalmat túlélje és megőrizze azt a bűvös talizmánt, amelynek segítségével az emberiség mindent visszaszerezhetett, amit az idők mostohasága elvett tőle: a latin nyelvet.

Alig érték véget a népvándorlás viharai, már Nagy Károly alatt kezdődik a régi latin irodalom föléledése: ekkor mentik meg mindazt, ami a nagy világégés után még menthető volt. Ettől fogva már a középkor becsülni tudja a régi pogány elmék egyes kiemelkedő alkotásait, de természetesen a maga módja szerint. Mert ez a kor mindent a vallás szemével nézett és minden idegen hatást a maga vallásos szelleméhez idomított. Neki Vergilius, aki megénekelt egy születendő gyermeket s ennek születéséhez fűzte az új aranykor eljövetelét, a megváltó Krisztus prófétája; Seneca, mert magasztos, a keresztyénséghez közel álló erkölcsi elveket hirdetett, a szent Pál tanítványa; Aristoteles, az egyedül ismert pogány bölcs, Isten kiválasztott eszköze, arra való, hogy észokokkal igazolja az egyedüli tudományt, a theológiát.

A tizenharmadik század, amelynek közepén Villehardouin a maga lovagvárát, a büszke Mistrát felépítette a régi Sparta romjaival szemben,

a középkor nagy százada és tetőpontja volt, a gótika, a troubadour-költészet és a scholastika virágkora, amikor már úgy látszott, hogy e kor úgy művészetében, mint irodalmában és egész gondolkodásában megtalálta azt az irányt, amely neki legjobban megfelelt s hosszú időre megteremtette egy minden ízében harmonikus kultúra alapjait. A tizenharmadik és tizennegyedik század mesgyéjén ott áll ez idők legmonumentálisabb szellemi alkotása, a *Divina commedia*, amely úgy hangzik, mint a középkor diadaléneke; pedig mégsem az volt, hanem hattyúdala. A lovagvár rombadőlt, a gótikus dómok csonkán maradtak: a régi Sparta, a szépséges Helena királyi székhelye, újjá épült.

Mert jóval Dante halála előtt már megszületett az ő nagy ellenlábasa, Petrarca; s amíg Dante Vergiliust, a pogány költőt, azért használta kalauzúl, hogy őt a büntető istenség megismerésére vezesse, Petrarca Cicerót fogadta mesterének, hogy őt megtanítsa az emberiség szeretetére, s így állította oda nagy merészen az istenség tudománya, a studia divinitatis mellé az emberiség tudományát, a studia humanitatis-t. Petrarca már napfényre hozza a kolostorok rejtekeiből a görög-római ó-kor feledésbe ment mesterműveit, feléleszti a klasszikus latin nyelvet, büszke örömmel ír leveleket a Cicero, idylleket és eposzt a Vergilius nyelvén és mintájára; és tudós szorgalmának e termékeit sokkal többre becsüli, mint az édes olasz nyelven, vagy ahogy ő lenézően mondotta, közönséges nyelven, lingua vulgaris-on írt gyönyörű szerelmi dalait. Megtagadta a troubadourok versformáiban s a troubadourok szívével dicsőített Lauráját, a Beatrice párját, s ő volt az a bűvös és bűnös Faust, aki feltámasztotta halottaiból a csábító Helenát, az antik és pogány szépséget, melytől csakhamar megittasult Itália s utána az egész újjászülető világ.

Így maradt torso a középkor sokat ígérő műveltsége, melyet hirtelen szakított meg egy nála erősebb hatalom, a renaissance.

Lázás buzgalommal indul meg ekkor a régi irodalom és művészet még megmaradt, de lappangó remekeinek felkutatása, megőrzése és utánzása. Felvirágzik a Ciceróval, Vergiliusszal és Horatiusszal versenyezni akaró új-latin próza és költészet; ennek mintájára igyekeznek tökéletesíteni az újabb nyelveken való írás művészetét is és egymás után fejlenek ki soha sem sejtett pompában az olasz, az angol, a spanyol és végül a francia irodalom; Michel-Angelo a Diocletianus thermáiba építi belé a Santa Maria degli angeli templomát s utána felvirul az olasz, a németalföldi és a spanyol művészet, a renaissance és a barokk ragyogó fényű művészete.

De feléled a tudomány is és sokszor az antik világból származó csekély indíték bámulatos eredményekre vezet. Columbus olvassa

Strabónál a nagy stoikus polyhistor, Posidonius, egy megjegyzését, mely szerint, ha valaki Hispaniából kiindulva mindig nyugati irányban hajózna, el kellene érnie Indiát: és Columbus felfedezi Amerikát. Copernicus rábukkan Philolaosnak, a pythagoreus bölcsekedőnek egy töredékére, mely a világ közepét alkotó tűzről s a körülte forgó földről szól: ebből indulva ki és Philolaosra hivatkozva felfedezi a heliocentrikus világrendszert. Legnagyobb hatása mégis a tudományok tudományának, a filozófiának van: már a korai renaissance odaállítja a régebben egyedül ismert és bálványozott Aristoteles mellé Platót, majd ismeretesekké válnak az epikureusok materialisztikus és a stoikusok pantheistikus tanításai, sőt a Sokrates előtti gondolkodók oly sok becses eszmemagvat tartalmazó töredékei is; így termékenyül meg az újabbkori bölcsekedők fogékony elméje a görög gondolkodás különböző formáitól s a tizenhetedik században megszületik a modern filozófia, melynek nyomán már e század végén megindul az a nagy szellemi mozgalom, amelyet felvilágosodásnak nevezünk.

E mozgalom későbbi vezére, a tizennyolcadik század lelke, Voltaire az, aki először látja világosan és egész nagyságában a hellenizmus művelődéstörténeti jelentőségét. Ő a hellenizmus és ennek elnyomója, a neki oly gyűlöletes judaizmus kiegyenlíthetetlen ellentétének felismeréséből indul ki, amely őt arra a híres nyilatkozatra ragadja: «Mindent a görögöktől és a rómaiaktól kaptunk és mindent elrontottunk.» Így állapítja meg, hogy, bármilyen nagy értékű és bármilyen tökéletes is a görög művészet, mégsem ez a hellenizmus legbecsesebb, legfontosabb és legsajátosabb terméke, hanem a filozófia és az ebből kisarjadt tudomány, az emberi szellemnek az a két vívmánya, amely a görögök előtt és a görögök nélkül sehol sem született meg; és csakugyan ez az, ami az egyéni észet kiszakította a kollektív lélek kötelékéből, megkönnyítette azoktól a bilincsektől, amelyeket a hagyomány s az előítélet zsarnoki hatalma rakott reá és megteremtette a végtelen haladásra képes nyugati kultúra alapját, a szellemi szabadságot. Íme a Voltaire Helenája! De ez már nem az a Helena, akit egykor a trójai vének csodáltak; nem az, akit a régi naiv Faust-könyvek doktor Faustusa az ördöggel hozat fel a pokolból, hogy feleségül vegye; nem is az, akit Petrarca imádott. Ez a Helena nem a Szépség szimbóluma többé, hanem az Ész istenasszonya, akit Voltaire kezdett imádni s a francia forradalom emelt oltárra.

Csak ez a felismerés vezethetett a hellenizmus teljes értékének megbecsüléséhez s ez tette lehetővé, hogy most már a régiekkel nemcsak úgy, mint a tanítványok a mesterekkel, hanem mint velők szellemileg egyenlőrangúak érintkezhetünk, mert aliter pueri Terentium legunt,

aliter Voltarius. Petrarcától Voltaireig négyszáz esztendő telt el; e négy század alatt ment végbe az újkori emberiség nevelése a klasszikus ó-kor szellemi kincsein. Voltaire után a hellenizmus már európaizmussá válik, azzá a szellemi irányzattá, amelynek köszöni kis világrészünk nagy kulturális felsőbbiségét és hódító erejét a többi világgal szemben.

De a klasszikus ó-kor kulturális értékének teljes felismerése egy-szersmind vágyat ébresztett a görögség alaposabb ismeretére s egy újabb renaissance-ra, az úgynevezett neohumanizmusra vezetett. Míg ugyanis a régibb renaissance az ó-kort leginkább csak a latin nyelv segítségével, görög művek római utánzataiból ismerte meg s egészen a rómaiak szemével nézte, a felvilágosodás századának nagy német triasa, Winckelmann, Lessing és Goethe visszavezettek minket a görög eredetiekhez. Winckelmann a barokk művészet féktelen tobzódásaitól megundorodva elénk tárta a mértéket tartani tudó, igazi klasszikus művészetnek, a görögnek, képét a maga egész fejlődésében; Lessing, a XIV. Lajos korabeli irodalmi pseudoclassicismus európai uralma ellen fellázadva, megérteni és méltatni igyekezett a régi görög költészet egyszerűbb, természetesebb és fenségesebb bájait; végül Goethe, aki mind a két elődére támaszkodott, a hellén művészet és költészet szépségeit a maga alkotásaiba olvasztva keltette új életre s tette a művelt világnak olyan közkincsévé, amilyen ő előtte sohasem volt. Valóban ő kötötte meg a frigyet Sparta és Mistra, Helena és Faust között s ő eresztette szárnyára, bátor és vidám repülésre, e frigy drága magzatát, a magasba törő ifjú Euphoriont, egy újabb kor szellemét, a szabad érzést és a szabad gondolatot.

Ilyen előzmények után, az így előkészített német talajon, született meg a tizennyolcadik század végén, mint a felvilágosodás korának kései szülőtte, az a tudomány, melynek egyik szerény munkása ül ma itt a Tisztelt Társaság színe előtt: a tudományos classica-philologia, vagy, amint a németek nevezni szeretik, a klasszikus ó-kor tudománya. Anyagát részben már összehordta a humanisták lelkes buzgalma, de céljainak és módszereinek megállapításához az kellett, amit a felvilágosodásnak köszönünk: a régiekkel való szellemi egyenlőrangúság. Ennek a célja többé nem az, ami a humanisták tanulmányainak volt, hogy e kor szellemi termékeit utánozza, hanem, hogy azokat a maguk egészében és összefüggésében s egymásra való kölcsönös hatásukban megértesse. Ezek a tanulmányok egyaránt kiterjednek a régiek politikai, vallási és társadalmi életére, művészetére, irodalmára és tudományára s olyan részletes és pontos képét adják a görög-római ó-kor egész szellemi életének, aminőt a régibb értelemben vett história a maga kezdetleges eszközeivel nem adhatott.

De az a siker, amelyet a mi filológiánk a klasszikus világ illetén feltámasztásával elért, versenyre ingerelte az újabb irodalmak és művészetek barátait is és már a tizenkilencedik század első felében akadtak tudósok, akik a classica-philologia kipróbált módszereit a közép- és új-kor szellemi, akár irodalmi, akár művészeti termékeire alkalmazták, jórészt éppen olyanok, akik előbb a görög-római régiséggel foglalkoztak. Ilyen módon született meg minden modern európai népnek a maga filológiája s így vezetett a klasszikus ó-kor tudományos megismerése saját közép- és új-kori, előttünk már-már idegenné lett multunk mélyebb ismeretére. Íme az utolsó ajándék, melyet a hellenizmus tanulmánya Európának adott.

Ma tehát a classica-philologia ifjabb társaival együtt a legszigorúbb értelemben vett történeti tudomány, egy a sok közül és tudományunk nagyjai, mintha bocsánatot akarnának kérni a korábbi századok rajongásáért, nem is győzik eléggé hangoztatni, hogy a mai filológia kritikus szemmel nézi a görög-római régiséget s nem a régi humanisták vak imádatával. De én mégis bátorkodom kételkedni abban, hogy mi filológusok valaha is képesek volnánk magunkból kiölni a humanista Faustot, a Helena szerelmesét, s hogy a klasszikus ó-kor ne lenne nekünk még most is több, sokkal több, mint hideg tudományos érdeklődés tárgya; mert ez a mi tudományunk, az emberiség legnagyobbszerű és legnemesebb szellemi termékeivel való foglalkozás, nemcsak ismeretek tömegével gyarapítja a maga emberét, hanem neveli is egész lényében ugyanolyan módon, amint az emberiséget nevelte négyszáz esztendőn keresztül, s elvezet a szépségen át az igazsághoz. Mert kezdetben, mint egykor Faustot, minket is elmulthatatlan szépségével bűvöl meg Helena; már az iskola padjain olyan erővel ragadják meg lelkünket Homér, Vergilius és Horatius versei, Cicero beszédei, egy-egy görög szobor bája vagy fensége, hogy e hatás alól egész életünkben sem tudunk szabadulni többé: Helena rabjai vagyunk mindörökre. Sőt Faustok vagyunk akkor is, amikor látszólag Wagnerekké leszünk s áhitattal merülünk el minden apróságba, ami a régiségből ránk maradt, s a laikusok előtt érthetetlen módon pazaroljuk a legnagyobb fáradságot és elmeelt arra, hogy egy összetört szobor törmelékeiből, néhány, Herculanéum hamvai vagy Egyiptom homokja alól előkerült papyrusfoszlányból helyreállítsunk egy antik műtárgyat vagy írásművet. Hiszen mit akarunk? A barbár századok mocsarába temetett Helenát, a Petrarca Helenáját akarjuk feltámasztani halottaiból eredeti, mocsoktalan szépségében. De később egyre jobban erőt vesznek rajtunk azok a nagy és mély gondolatok, melyek nemcsak egy Plato, egy Aristoteles teljesen ránk maradt munkáiból, hanem még a Sokrates előtti primitív bölcselkedők

szörnyen hiányos töredékeiből is vakító fénnel villannak ki, mint a hagyomány nyűge alól felszabadult emberi szellem első diadalai; s ekkor már lelkünket a Szépség szerelme helyett az Igazság plátói Eros-a tölti el. Helenánk gyönyörűsége Venus-arca komoly és fenséges Minerva-arccá változik s ott áll bámuló szemeink előtt Voltaire Helenája.

Vagy nem játszottunk-e mi is, mint egykor Faust, lelkünk üdvösségével, amikor a Helena varázskörében eltöltött évtizedek után, nemcsak nézeteinkben, hanem még érzéseinkben is pogányokká leszünk és szívünkbe a gyarlóságát tudó ember alázata helyett lelki szabadságunk fölemelő érzése költözik, egyike azoknak a pogány érzéseknek, amelyek leküzdésére írta egykor a jámbor egyházatyja, Theodoretus, az ő nevezetes könyvét, a *Hellén érzések ellen való orvosságot*. Ez az érzés már veszedelmesen hasonlít az antik bölcsek gőgjéhez, azokéhoz, akik a mindenség megismerésére törő emberi ész erejébe vetett makacs hitökben bátran állították büszke énjöket a világegyetemmel, a mikrokozmoszt a makrokozmoszsal szembe, nem ismertek maguk fölött égen-földön urat, nem rettegtek semmiféle természetfölötti hatalomtól, nem Jupiter villámától s félelem nélkül vélték nézhetni a fejökre omlani készülő mennyböltot:

Si fractus illabatur orbis,
Impavidum ferient ruinæ.

Így fejezte ki Horatius az észimádó stoikusok fenséges érzéseit; de még érthetőbben beszél az antik felvilágosodás nagy filozófus-költője, a római Lucretius, amikor mesterét, a görög Epicurust, mint aki az emberiséget a polytheismus rettentő babonáitól megszabadította, áradózan dicsőíti azokban az emlékezetes versekben, amelyek a régi jó Fábíán Gábor ódonszínű fordításában is erőteljesen hangzanak:

Rút lealázásban tűnén fel az emberi élet
E földön, mikor azt lenyomá súlyával a vallás,
Melly az egek birodalmaiból mutogatta fejét és
Népeit e földnek rettentő képpel ijeszté:
Egy görög ember volt, ki szemet rá vetni halandót
Mert legelőbb s első bátran neki ellene állott,
Kit sem az istenhit, sem a villám és sem az égnek
Rettenetes dörgése le nem vert, sőt csak erősen
Bátorságra tüzelt, hogy a természet kapujának
Durva retesszeit ő tördelné össze először.
És im ez a lángész kivívá ezt, ő e világnak
Égő bástyáin túl is még messze haladt volt
S a mérhetlen egészt bėjárta szívével, eszével. . .
Hát ma viszont az alátiprott vallásra került az
Elnyomatás, minket diadalmunk égig emel föl.

Így Lucretius; és nekünk hellenistáknak, ha őszinték akarunk lenni, meg kell vallanunk, hogy ez a komoly és tudós költő a mi lelkünk-

ből szólt; mert nekünk a legszebb jutalom, amit a hellenizmus tanulmányából nyerhetünk, éppen az, amire itt Lucretius céloz: szellemünk felszabadulásának öröme, amikor érezzük, hogy a minden bilincsét széjjeltört gondolat akadálytalanul szökken föl a legszédítőbb magasságokba olyan vakmerően, olyan vidáman és olyan szabadon, mint Goethénél Helena és Faust frigyének nemes gyümölcse, az ég felé szálló Euphorion.

ELNÖKI ÜDVÖZLŐ BESZÉD

Némethy Géza székfoglaló rendes taghoz.

BERZEVICZY ALBERTTŐL.

Tisztelt tagtársunk mai székfoglalójával fényesen megfelelt a megválasztatásából folyó és alapszabályaink által előírt kötelességének s ezáltal immár Társaságunk teljes jogú tagjainak sorába lépven, örömmre szolgál neki az erről szóló tagsági oklevelet átnyújtanom. Amidőn tisztelt társunkat melegen üdvözlöm, mindenekelőtt megállapíthatom, hogy Társaságunk őt mint a classica-philologia művelőjét választotta tagjai közé, de mint a classica-philológiának olyan művelőjét, ki abban — mint erről mai székfoglalójában is vallomást tett — nemcsak ismeretanyagot lát, nemcsak az irodalmi forma mintáit, hanem a maga tanulmányaitól áthévített költői és alkotó lélekkel hatol le a classica-philológiának azokhoz a forrásaihoz, amelyekből már nem egyszer indult ki az emberi szellem megtermékenyülése, sőt az emberi művelődés megújulása. A mi Társaságunk csak tradícióit követi híven, amikor munkássága körében mindig híven gondot fordított a classica-philologia ápolására, hisz ez nálunk Magyarországon bizonyos tekintetben nemzeti érdek is, mert hisz bennünket a latin nyelvhez és irodalomhoz sokkal állandóbb kapcsolatok fűznek, mint más nemzeteket. A mi Társaságunk létrejötté a magyarországi romanticizmus hajnalhasadásával esik össze, de ennek dacára Társaságunk mindenkor művelte a klasszicizmus hagyományait is. Társaságunkban mindig élt, ma is él a hit, hogy a görög és római ó-világ a maga szellemi hagyatékával még nem fejezte be a maga szellemi hatását az emberi művelődés körül, e téren még a jövőben is fontos feladatai vannak. Ez a hit ma, habár ellenáramlatokat is látunk, talán erősebb, mint valaha, hiszen utalhatok arra, hogy a görög dráma korhú színrehozatala iránt sokkal erősebb az érdeklődés, mint valaha; az ó-kori plasztika egy-egy remekének felfedezése lázát kelt az egész művelt világban; a németeknek ma sokat ünnepelt költője, Gerhard Hauptmann azt hiszi, hogy a hellén mythos pythiai forrása

sohasem fog bedugulni s az olaszoknak egyik leghíresebb történetírójuk, Pasquale Villari, az olasz rinascimento humanistáinak szerepét a Columbuséval hasonlítja össze, aki elindult, hogy új utat keressen Keletindíába s új út helyett egy új világot fedezett fel. A mi hitünk szerint az ó-kor szellemi öröksége még rejt magában új, fölfedezetlen világokat. Csak Columbusok kellenek hozzá, akik fölfedezzék. E feladatok szempontjából nézünk mi várakozással és reménnyel tisztelt barátunk működése elé s kívánunk neki, barátsággal és szeretettel üdvözölve őt, gazdag sikereket.

A PESSZIMISTA REGÉNY.

SURÁNYI MIKLÓSTÓL.

(Felolvasta az 1922 dec. 6-diki ülésen.)

Tisztelt Társaság!

A nemes hagyományokban gazdag Kisfaludy-Társaság szokássá tette, hogy az újonnan felavatandó tag kegyeletesen megemlékezik arról, akinek helyére megválasztották. Ez a tradíció boldoggá tesz engem, mert alkalmat ad leróni hálámat egy olyan férfiú iránt, akinek nagy szerepe volt lelki életem és irodalmi elveim kialakulásában. Abban a korban, amikor az ember még tele van illúziókkal étellel, érvényesüléssel, sikerrel szemben, amikor csupa fantázia és vérmérséklet az egész ember, amikor a Herkules választútjára érkezik és egyetlen megmozdulásával dönt jövőendő sorsa, szerencséje vagy tragikuma fölött: kezembe került Haraszi Gyulának a naturalista regényről írt könyve. Húsz esztendő koromig alig olvastam komoly szépirodalmat. Tanulmányaim a legelvontabb humanisztikus tudományok körében mozogtak. Az ifjúság egyoldalú túlzásával egyenesen megvettem a belletrisztikát és irtózáttal fordultam el a modernizmustól epikában, drámában és lírában. Haraszi Gyula könyve volt az, amely megnyitotta szememet, hogy bele tudjon látni a regényírás feladataiba. Nem állítom, hogy ma már vakon aláírom a könyv esztétikai megállapításait; de az adatok óriási halmaza, amely az író rendszerező, világos, higgadt, minden indulattól, túlzástól, rajongástól és gyűlölettől mentes előadásában szemembe tárult, új perspektivákat nyitott meg előttem. Vele, sőt majdnem általa fedeztem fel az embert, akit a nagyon fiatalok sehogysem, az élemedettek gyakran rosszul, csak a nagyon bölcsek, öregek vagy a korán kiábrándultak ismernek helyesen. Érdekelni kezdett az emberi lélek, mint kísérleti objektum, a regény, mint módszere a lélekanalízisnek, a szépirodalom,

amelynek legkésőbbi hajtása, legmodernebb virága, legaktuálisabb programja a regény.

Ma már sok olyan megállapítása van Haraszti Gyulának, amellyel az enyém homlokegyenest ellenkezik. Most már kihúzhatom karomat az ő jóságos, erős, soha nem reszkető baráti kezéből; érzem is az önállóság tétova, félénk, elhagyatott és réveteg bizonytalanságát. De Haraszti Gyulát csak annál jobban szeretem, irigylem és respektálok.

Haraszti Gyula abban a korban írt, amikor Magyarország nágy, erős és bizakodó volt. A kulturális fejlődés, az európai niveau, a nyugati irodalmakkal való megismerkedés, a magyar géniusz nemzetközi elismertetése: ez volt a szellemi élet legfőbb ügye, a reprezentánsok feladata, a magyar társadalom lelki fényűzése, a demokratikus haladás végső illúziója. Mint egykor Franciaországban, Taine fiatalságában a bölcsélet terén, nálunk a kulturális tájékozódás és a nagy világirodalmi áramlatokba való bekapcsolódás körül hihetetlenül lázas, optimista illuzióktól fűtött sürgés-forgás, igyekvés, agilitás folyt. Akkoriban adta ki a Magyar Tudományos Akadémia a világirodalom remekeinek fordítását: olyan gyűjteményt, amelynek kis nemzeteknél párja nincsen a világon. Akkor jelent meg e sorozatban Haraszti Gyula könyve is a naturalista regényről.

Ez a könyv már egy hosszú irodalomtudományos munkásság eredménye. Haraszti, aki 1858-ban született, kezdetben középiskolákban, utóbb a kolozsvári és a budapesti tudományegyetemen tanárkodott, eleinte a magyar irodalomtörténeti, kritikai és esztétikai kutatások körül szorgoskodott. Írt Csokonairól, Aranyról, Madáchról, a népies költészetéről, mintegy felvértezve magát a nemzeti öntudat és a magyar irodalmi szellem tradícióival, hogy el ne tévedjen a francia lélek beláthatatlan útvesztőjében, ahova ízlése, nyelvismerete és pedagógiai ösztöne vonzotta. Ez a fáradhatatlan és törhetetlen ember, aki a katedrán töltötte életének felét, a másik felében könyvtárához és íróasztalához vonult vissza, hogy a francia irodalom reprezentánsait odaállítsa nemzete elé és megtermékenyítse a magyar kultúrétet. A francia lírai költészetéről, Molière-ről, Corneille-ről és koráról, Edmond Rostandról, a renaissance francia színiköltészetéről és a színszerúségről írt munkái — a többi tengernyi magyar és francia nyelvű essay, cikk és előadás között — kimeríthetetlen bányája a francia irodalom adatainak, az emlékezetes művek ismertetésének és kivonatolásának. Egy egész generáció munkáját végezte egymaga és egy generáció tőle tanulta a francia irodalmat. Olyan ember volt, aki értünk és helyettünk a végső lehelleteig dolgozott és elégett a saját önzetlenségének és önfeláldozásának lángjában. Az ilyen embernek örökké kellene élni, hogy minket, fáradt és

kiábrándult epigonokat örök memento gyanánt figyelmeztessen kötelességeinkre.

Minden sokoldalú és széles skálájú kutató, reprodukáló, pedagógiai és kultúraismertető munkássága között talán ő maga is legtöbbször becsülte és főművének tartotta tanulmányát a naturalista regényről. Nem mondom, hogy ezt a kérdést végleg elintézte. Inkább széles és mély fundamentumot vágott, amelyre a magyar psyche sajátosságain keresztül talán egykor valaki felépíti a naturalista regény elméletét. Annyi bizonyos, hogy nem egy szempontot vetett fel, amely addig elhanyagoltan lappangott a magyar gondolkodásban. Ilyen a pesszimizmus és a regényírás egymásra való kölcsönhatása. Az a társadalom-pszichológiai folyamat, amely először az élet pesszimiztikus felfogásával a filozófiát, a szociológiát, a történetírás módszereit befolyásolta, aztán megváltoztatta a regényirodalom módszerét, végül a regényirodalom által az emberek szubjektív életszemléletét.

Az irodalmi pesszimizmus a naturalizmus egyik szükségszerű konzekvenciája. De nem szabad azt hinni, hogy a naturalizmus a pesszimizmus édesanyja. Nincs naturalizmus pesszimizmus nélkül, de pesszimizmus volt és lesz klasszikus, romantikus, impresszionista, vallásos és atheista, nemzeti és internacionális, metafizikai és pozitivistá irányzatok alatt, csak a naturalizmus formálta meg mai robusztus és monumentális, majdnem azt mondhatnánk: mai demokratikus jelentkezésében. Minden gyermek hallott a byroni világfájdalomról, Goethe Wertherjéről, Schopenhauer, Nietzsche, Heine, Lenau, Hebbel, Strindberg és Ibsen pesszimizmusáról, pedig ezek nem naturalisták és nem pozitivisták. Ma a naturalizmus elaggott és túlságosan sokat kompromittálva, félenk bizonytalansággal bujkál az irodalom homályos ligeteiben klasszikus körtemplomok, szimbolista dekorációk, kínai pagodák, dekadens hangulatú, perverz illatú virággruppok, prerafaelita szőnyegképek és kasirozott történelmi rekonstrukciók között. Thomas Mann és Pierre Loti, D'Annunzio és Bourget felháborodva tiltakoznak az ellen, hogy őket a naturalisták közé sorozzuk; de világszemléletük minden szentimentális humanizmusuk, minden lírai elérzékenyedésük, minden impresszionista individualizmusuk mellett is a legsötétebb pesszimizmus tikkasztó és kábító illatát leheli. A naturalizmus őszintében és brutálisabban csinálta ezt és legalább igazolhatta magát az elődök csömörletes optimista túlzásaival.

Számtalanszor kimutatták már, hogy a természettudományok fejlődése nyomán a bölcséleti gondolkodásba bevonult a pozitivizmus, a szociológiába a történelmi materializmus, a politikába a forradalom, az irodalomba a naturalizmus. Először a klasszikusokat unták meg azok,

akik az enciklopedistákat és a forradalmi kiáltványokat olvasták és megesömöröltek a légüres tértől, amelyben Corneille és Racine drámái hősei üres képletekké váltak, aminthogy egykor az alexandriai iskola és a Raffael után következő kor a maga heroizmusában is csak unalmas utánzata lett az antik minták felülmúlhatatlan szépségideáinak. A forradalom hősi hánykolódásaiban kimerült ember idegenül bámult az antik egyszerűség, az isteni és királyi pózok monumentális arányaira; megunt a szobrokat, akik évszázadok óta ugyanazt deklamálják és elálmosodott a mithológiai sokadalomban, amely ránézve már régen elvesztette jelentőségét és érdekességét. Rájött, hogy a klasszicizmus szükségképen csődbe jut a maga matematikai alapra fektetett szépség-típusaival és irodalmi cliché lesz belőle, aminthogy az is lett a császárság alatt minden napoleoni erőfeszítés és áldozatkészség ellenére.

Az is köztudomású, hogy reakcióképen a klasszicizmust a romantikus iskola söpörte el. A Victor Hugo után következő epigonok azonban ezt is korán kompromittálták. Amikor a világ már a gőzhajónál, lokomotivnál, az aszeptikus sebészethél és a villamos magnetizmusnál tartott, ők még mindig gályarabokat, perditákat, csatornában született párisi gamineket mintáztak kolosszális arányú gipszemlékművekbe, éppen olyan hősi mozdulatokat és hősi deklamációt adva nekik, mint Corneille az ő antik félisteneinek.

Megunta tehát a világ a romantikusokat is, mivel a maga modern ösztönével öntudatlanul megállapította, hogy a szórakoztató irodalom, amely regényes helyzetek kieszelésében és emberfeletti jellemvonások megkomponálásában merül ki, elvesztette aktualitását. Az az irodalom, amely a középkorban a maga theológiai végcéljaival, vagy a nagy urak mulattatására irányuló mókáival a középkori misztériumok, a közjátékok, a Bocacciót követő novellák, a renaissance tréfagyártói, a rokokó émelgyős pásztorjátékai révén bizonyos kulturális hivatást töltött be, már elvesztette minden hatalmát a lelkek felett. Csodálatos, hogy éppen azt az irodalmat nevezik majd el l'art pour l'art irányzatnak, amely a szórakoztató irodalomnak egyenes ellentéte lesz. Pedig ha valamiféle irodalom, akkor a dekadens klasszicizmus és a XIX. század-eleji romanticizmus találta ki az anyagba dolgozó l'art pour l'art ideáját. Az igazán csak szórakoztatni akart, ellentétben a középkori vallásos irodalommal, amely moralista célzataival nyíltan bölcséleti és theológiai célokat szolgált.

Mi sem természetesebb, mint hogy mind a kettő hivatásszerűleg optimista volt. A romanticizmus az életet a valóságnál szebbnek akarta megmutatni, a theológiai irodalom a jelen élet szenvedései után a túlvilági boldogság jutalmával kecségtette az emberiséget. Az új ember

azonban eltávolodott a középkori ősök rajongó hitétől és elvesztette fogékonyágát a szórakoztató naivságok és a romantikus elképzelések szépsége iránt. Kiábrándult az optimizmusból is és nem tűrte, hogy neki, a nagybeteg gyermeknek halálos ágyára tegyék összes játékszereit: hadd törje össze türelmetlenségében vagy szeszélyében, minthogy úgy sem viheti el magával a másvilágra. Eldobta magától az illúziók játékszereit, mert nem egyezett bele a megsemmisülésbe. Ő élni akart, sőt szembe nézni az élettel, minden szépítgetés és minden moralizálás nélkül és előbb tudni akarta a diagnózist, mielőtt egyik vagy másik orvossághoz nyúlna.

Így bukott meg a klasszicizmus, romantizmus, a moralizáló és a szórakoztató irodalom és vele az optimizmus. A modern olvasó látni és tudni akart s kedvetlenül követelözve, természettudományos műveltségében elbizakodva, hitetlenségében és kiábrándultságában keserűen így szolt az írójához:

— Eleget jártam ligeteiben a finom és szórakoztató hazugságoknak. Láttam hőseket, akik meghaltak az igazságért, szüzeket, akik elhervadtak ártatlanságuk keresztje alatt. De valamennyien felkeltek az előadás végén, lekapták csörgősipkájukat és megnyugtattak, hogy hiszen csak tréfa volt az egész, kigondolt történet, megrendezett színjáték és Zuboly, a takács, tisztességtudó, gyengéd és tréfakedvelő oroszán, aki oly lágyan bömböl, mint a fülemile. Te, modern író, sem Shakespeare-t, sem Molière-t, sem Dickenst, sem Thackerayt nem múlod felül, mesék, helyzetek kigondolásában és jellem típusok alkotásában. Nem is ezt várom tőled. Istenek és királyok, gályarabok és keresztes lovagok sorsa nem érdekel többé. Egyetlen dolog van, ami érdekel s az én vagyok magam. Ennélfogva tudni akarom, hogy te milyennek látod az én életemet. Én homályos, lármás, unalmasan zakatoló zürzavarban élek. Orvos, mérnök, hivatalnok vagy kereskedő vagyok és egész nap lótok-futok, verejtékezem és verekszem, hogy a megélhetésem színvonalát fenntartsam vagy magasabbra emeljem. Ezzel vesződik az egész társadalomtudomány, ezért küzdenek a munkásszervezetek, ennek a kedvéért gyártják a tengernyi szociológiai elméletet, igen, nem érek rá semmivel törődni, mint az életem külső és belső rendjével, a kenyérgondokkal, a létfenntartás piszkos apróságaival; múlnak a napok s azokból a ragyogó elképzelésekből, amelyek ifjúkoromban megmelegítették a szívemet, semmi sem akar megvalósulni. Csalódásaim vannak. Szűk börtönbe gyömöszölt a sors, nincsen sem befelé, sem kifelé elég perspektívám. Jöjj és tárd eléem az élet teljességét. Miért vagyok én olyan elégedetlen, reményvesztett, fáradt? Jöjj és végy ki engem önmagamból és helyezz valami jól megvilágított emelvényre, hogy alaposan

megfigyelhessem a mozdulataimat, az egész egyéniségem silhouette-jét, állíts mellém egy tucat más orvost, mérnököt, szép asszonyt vagy gyermeket, statisztikát akarok látni, mert az értelmességem az összehasonlításokra, mérlegelésre és az átlagok kiszámítására rendezkedett be. Aztán csak bátran elő azzal a röntgennel, én huszadik századbeli ember vagyok, nem félek a tudóm, a vesém, a szívem fotografiájától. Úgy beszélj velem, ahogy felnőttekkel és nem serdülő leánykákkal szokás. Anatómia, kórbonctan, sexualpathológia, ne kímélj, ne félts, a lexikonból úgyis ismerem az összes betegségeket és megtanultam, hogy először a külsőt kell ismernem, hogy tisztába jöhessek a lelki motivumokkal. Nem tűröm, hogy a májamat rádiumemanációval, de a lelkemet ócska, kenetteljes és unalmas mesékkel kezeld. Az életem nehéz, üres, sokszor gyötrő, körülöttem csupa szerencsétlen, félszeg, hibbant vagy rögeszmés ember. Gondok, félelmek. Durva, csalékony, hitvány mulatóságok, felháborító igaztalanságok, gyógyíthatatlan betegségek. Mi ennek az oka? Erre deríts valami isteni világosságot és ne mondj nekem dajkaméséket. Ne hitesd el velem, hogy csak az én életem elviselhetetlen, különben édes, bájos, mennyei játék az élet. Ne csalj és ne bohóckodjál. Életet akarok látni, olyant, mint az enyém.

Így követelődzik a modern olvasó, aki nyugalommal és megvetéssel fordul el a jóakarattól csepegő, de művészi eszközök nélkül erőlködő együgyű anekdotázástól, a frivol tréfákban szellemeskedő vagy hamis szentimentalizmusban vonagló szórakoztató irodalomtól, amely hasonlít a korcsmákban bemutatott olcsó bazáriparművészet termékeihez, a százszor leöntött gipsz lim-lom, a kenyérből gyúrt emlékszobrok és a bélyegekből ördöngös ügyességgel összerakott Kossuth-portrait-k l'art pour l'art-jához.

A modern olvasó nem szórakoztatást, hanem igaz, őszinte, mélységes ellágyulást, erős, nagy lelki élményt kíván az irodalomtól, amellyel valóságos lelki nagytakarítást végeztet a maga bensejében, amely újjászületni és feltámadni akar. Égi mannára áhitozik, amely helyreállítja és erőssé teszi az önfenntartás küzdelmében. És ez a manna az ő számára kizárólag csak a tiltott fán, a jó és gonosz tudásának fáján terem.

Semmi sem természetesebb, mint hogy erre az egyetemes követelődésre az irodalomban meg kellett jelenni annak, aki egyenes ellentéte klasszicizmusnak, romantizmusnak, szórakoztató irodalomnak, moralizálásnak és optimizmusnak, el kellett jönni Flaubert-nek.

Flaubert az életet mint egy szörnyű siralomvölgyet látja, tele megvívhatatlan sáncokkal, kivédhetetlen véletlenekkel, fellebbezhetetlen fátumokkal, üres illúziókkal, amelyek teljesülhetetlenségével minden épeszű ember tisztában van, de azokhoz mégis görcsösen ragaszkodik,

kegyetlen tréfákkal, cinikus kontrasztokkal, a végén vigyorgó halállal, mely ellen nincs orvosság, s amely aránylag a legjobb és mégis legszörnyűbb megoldása az életnek. Csalódás mindenben. Szerelmekben, kéjben, házasságban, állatok hűségében, természet igazságában, dolgok rendjében, észben, szívben, törvényekben és vak véletlenben s a végén (*Bouvard et Pecuchet*) a tudományban és az emberi gondolkodásban is. Nem tudunk semmit, tele vagyunk öröklött testi, lelki betegséggel, végzetes rögeszmékkal, kegyetlen sóvárgással, élvezetek vágyával és az élvezni nem tudás gyötrelmeivel: tények, tények mindenfelől, jóvátehetetlen vastörvények, betegségek, az örülség határán mozgó különösségek, csupa korlát, amelybe minduntalan beleüti fejét jó és rossz ember, kicsiny és nagy, ostoba és bölcs, férfi és nő, gyermek és aggastyán, hívő és hitetlen egyaránt. Ezért nem kritizál semmit: nincs bátorsága morális magaslatokra kapaszkodni, néz, bámul az életen, leírja, mint egy lelkiismeretes természetbúvár, kiválaszt, selejtez, rendszerez, regisztrál, mint egy alázatos szívű írődeák, könyvtáros vagy statisztikus, melleleg költő is, belül szívében megsiratja a szomorú adatokat, a rossz statisztikát, dölyfös ember gögjét, a hivatalok pacakázásait, az útált szerelem kínját s nem mer sem elítélni, sem felmagasztalni, mert maga is elveszett e nagy világchaosz reszkető szemléletében.

A régi epikusok minden földi dolgok felett való csalhatatlan ítélőszékbe helyezkedtek s osztották az igazságot saját temperamentumuk vagy koruk előítéletei szerint. A romantikus iskola egy tökéletes világot látott jó és rossz emberekkel benépesítve; Flaubert úgy látta, hogy az ember sem nem jó, sem nem rossz, csak szegény halandó, mint Falstaff katonái. Az élet azonban silány, rendszertelen, brutális, vérengző és ostoba. Ez a különbség romantikus és naturalista regény között. Bovaryné szálnalmas áldozata nemcsak a saját vérmérsékletének, de a környezetének is, sőt végső okon az emberi dolgok hívságos és véges és szomorú voltának. Az emberi dolgok lényege a tragikum. Az aktív ember önmaga és a helyzete és a világ egyetemes berendezkedése okán tragikai hős. Relatív nyugalom vagy tűrhető élet csak a passzivitásban, az együgyűségben, a mozdulatlanságban van, más szóval az élet annál könnyebben elviselhető, minél inkább hasonlatos az anyag élettelen-ségéhez.

Ez a pesszimizmus már a nihilizmus határát súrolja s nem is kellett sokáig várakozni, hogy a kétségbeesett orosz fatalizmus szomorú gyümölcsseit megteremje. Bizonyos, hogy a moralista megdöbben és felemeli tiltakozó kezét az egész flaubertizmus ellen, mert végső eredményében vagy forradalmi rázkódtatásokhoz, vagy halálos elernyedéshez vezet.

Nem kell azt gondolni, hogy a pesszimizmust Flaubert találta ki.

A pesszimizmus már régen szinte alaptörvényévé vált a drámának, mintegy rangot adott neki és jogcímet a vallási misztikumok hordozására. A tragikum elmélete, amely egyike a legtöbbet vitatott esztétikai és lélektani kérdéseknek, minket két szempontból érdekel. Az optimista azt mondja, hogy a katharzis, a lelki megtisztulás kibékít az erkölcsi világrenddel, amely ellen a hős vesztere lázad fel. Megnyugtat és bátorságot önt a néző lelkébe. Bizonyítja, hogy van egy legyőzhetetlen erkölcsi hatalom, amely megvéd bennünket a titánok lázongásától. Ez a középszerűek kényelmes, polgári filozófiája. A pesszimista felháborodik azon, hogy minden Prometheusnak el kell bukni a társadalmi egyensúly nyomása alatt, amely visszaesésében agyonzúzza azt, aki megbillentette. Annyi bizonyos, hogy Aischylos és Shakespeare nem voltak az ájtatos rezignáció emberei. Drámáik objektivitása alatt maga a szerző is egy-egy lázongó vagy melancholikus titán. És mi sem volna könnyebb, mint Homerosztól Dickensig és Aischylostól Ibsenig az idézetek özönével illusztrálni az irodalmi pesszimizmust. Az irodalmak egyébként csak utánzóik vagy művészi formába foglalt megnyilatkozásai általános nézeteknek, amelyeket egyes korok az élettel, az ember rendeltetésével, a sors, vagy a végzet, vagy a Gondviselés hatalmával szemben vallottak. S az irodalmi pesszimizmust jóval megelőzte a vallásalapító pesszimizmus. Az egyiptomi vallás olyan, mint egy megfordított rengeteg golyó, a hegyén áll, beékelődve a halál borzasztó eszméjébe. Ebből szélesül el az egész egyiptomi életfilozófia, amelyben a földi lét ideiglenességét és sanyarú vergődéseit a túlvilági élet örökkévaló szépsége és határtalan teljessége fogja egykor kárpótolni. A judaizmusban nemesak a sors, az ég, föld és a természeti erők kegyetlenek és rettenetesek, hanem maga az Isten is borzasztó, erőszakos és engesztelhetetlen. A judaizmus nem sokat bibelődik a túlvilági élettel: de mindig a jövő, a messze csillogó messiási nagy jövő az, ami elviselhetővé teszi Ábrahám fiainak a mászőrnyű, véres terheit. A keresztyénség ezen alapszik: Ha valaki én utánam akar jönni, tagadja meg magát és vegye fel az ő keresztyét mindennap és kövessen engem: az én világom nem e világból való. Szükség az ember fiának sokat szenvedni és megvettetni a vénektől, a főpapoktól és írástudóktól. A mohamedánizmus imperialista szelleme az élet megvetéséből és a túlvilág gyönyörűségeinek ígéréteiből termelte ki azokat a katonai erényeket, amelyek évszázadokon keresztül ámulatba ejtették a világot. Mindenütt élet helyett halál és másvilág, e siralomvölgye helyett a Paradicsom, angyalok, hurik, az örök jutalom, a kárpótlás. Jutalom pedig csak áldozatokért jár, kárpótlás csak nélkülözött jókért s ez mutatja, hogy a vallások alapítói az elégedetlen, dacos, sóvár és megcsalatott emberi lélek legkitűnőbb ismerői voltak.

A túlvilágra építeni rá a jelen élet rendjét, nyugalmat és szépségét, ez mindig hasznos és eredményes politika volt, valamint hogy a XIX. és XX. század kollektivistái, szindikalistái, radikális pozitivistái mindig akkor buktak meg, amikor az emberi tökéletesség mellett a jelen élet önmagában való szépségeire és elröppenő örömeire alapítva akarták az elméletet gyakorlatilag megvalósítani.

Flaubert ezen a téren egészen keresztyén. Ő is azt hiszi, hogy az ember csak vándor ezen a földön s amennyire irtózik a szenvedéstől, annyira szeret siránkozni. Majdnem kimondja, hogy az ember a pesszimizmus édes kéjéből táplálkozik és abból újul meg napról-napra az életakarása.

Hogy az életet, akárcsak Schopenhauer, az összes elképzelhetők közül a legrosszabbnak tartsuk, ez még nem elég a pesszimizmushoz. Talán még ennél is fontosabb az, hogy az ember ebből a zord megállapításból a maga aktivitása számára micsoda konkluziókat hajlandó levonni. Flaubert maga a teljes passzivitás álláspontjára támaszkodik. Flaubert semmi más nem akar lenni, csak író. Ő a tiszta, társadalomtól, családtól, politikától és gazdasági léttől, társadalmi, sőt emberi ambícióktól mentes, szinte tiszta szellemmé finomult író. A szublimált író. Akinek eszejárása, szíve, temperamentuma, hibái, szeszélyei, betegségei is kizárólag irodalmiak. Aki a maga kolosszális egyéniségének mindennapi kicsinyességeiben, dühöngéseiben, szerelmében, ellágyulásában kizárólag író. Egy fotografáló gép, akinek szíve van; grammofonlemez, öntudattal, rengeteg tudással, finom agyszerkezettel. Aki nem pártember, nem moralista, nem kritikus, nem próféta, nem szónok, nem agitátor, nem vezér, nem közkatona, nem vallásalapító és nem hívő: csak író. Az agya, szíve, véredényei, az érzékszervei, a szeme, a füle csak arra való, hogy felfogjon és visszaadjon. Egy élő, hatalmas, háborgó, viharos tenger: mégis a nap, a hold, a csillagok, a rajta himbálódzó hajók, a beléje néző hegyek, a parti városok, a városokban nyüzsgő emberek s mindenekfelett az emberekben lakozó szenvedő, vérző, csetlő-botló, síró lélek fenséges, végtelen tükre.

Flaubert pesszimizmusa nihilista pesszimizmus. Majdnem ugyanaz, mint a Dosztojevszkij emberszerető, mártír pesszimizmusa. Lényege az, hogy a bajokon nem lehet és nem is érdemes segíteni. Ezen a ponton találkozunk egy másik nagy francia íróval, akinek egész módszere, irodalmi technikája, művészi milieuje homlokegyenest ellenkezik vele, aki Montaigne, Voltaire, Taine szkeptikus ironiájából építette fel a maga szintétikus és deduktív életszemléletét: a történelem élvezetes és frappáns udvari bohóca, a renaissance tréfacsinálók tarka palástjába bújt öreg raisonneure-je, a Coignard abbék mosdatlan, de őszinte és meleg

szavaival beszélgető Anatole France-szal. Anatole France a jókedvű, csendeszen rezignáló szatirikus álarca alatt éppen olyan nihilista, mint Flaubert vagy Dosztojevszkij. Nála minden rossz, amit az emberi elme létrehozott, az állam gépezete, a társadalom rendje, a családi élet, a szerelem, a tudomány, ez mind csak játéka a képzeletnek, meg bizonyos gravitációs törvények eredője. A nagy történelmi nyomás sajtolja ki minden emberi intézményünket a szükségszerűség vagy a véletlen két nagy principiuma szerint. Anatole France szerint az emberi intézményekhez hozzányúlni annyit tesz, mint azokat még jobban elrontani. Az egyén nyugodjék bele abba, hogy a világ rossz, de aránylag még a legtűrhetőbben rossz. A szavak mások, a hangulat finom, könyvtárszagú, ódon zenéje közepkori karének hűvös, márványoszlopos szerzetesi árkádok visszhangjában. A hang Jákobé, de a kéz, amely a betűket rója, az Ézsau keze. A lényeg, a tartalom a legfeketebb pesszimizmus, a tökéletes nihil gyászéneke.

Nem fektetünk súlyt a tartalmi helyességre, csak éppen a megkülönböztetés megkönnyítése céljából nevezhetnénk ezt realista pesszimizmusnak. A pesszimizmus határán belül megfér ugyanis az idealizmus is, amint azt Zola módszeréből látjuk. Zola még jobban tüntet az ő természettudományos világfelfogásával, mint Flaubert. Ő az emberi lelket éppen olyan analitikus vizsgálat tárgyává teszi, mint a mikrobákat. A világrendről való általános felfogása belülről kifelé alakul ki. Először elemeire bontja, szétvagdalja, a lehető legkisebb részeire osztja azt, ami a kezeügyébe akad. Az emberi lelket a szövetek alatt a vérsajtókban, az idegszálakban keresi, a villamos áramnak az élő vagy élettelen testrésze gyakorolt hatását többre becsüli, mint a történelem vagy a költészet százados dokumentumait. Ebben természetesen éppen úgy túloz, mint a középkor tudósa a végső okok erőszakolásában. Egészen megfélekedzik az ideális hatóerők szerepéről a társadalomban és a társadalom hatásáról az egyéniségre. Nála minden lélektani rejtély kulcsa az egyén szervezeti és hangulati adottságában rejlik. Alkohol, érzéki vágy, testi hiba, kilobbant indulat, ezek a hangulati értékek, amelyek az egyén fizikai szervezetére olyan hatással vannak, mint a sósav vagy az alkaloidok a gyomor működésére. És ez az író mégis idealista. Ő hisz az emberiség megváltásában. Ez a hit sokszor egyenesen utópiává válik, ő is a jövőhöz folyamodik, akárcsak a vallásalapítók vagy a romantikus optimisták. Mintha valami titkos megegyezés volna a pozitivistá Comte és a naturalista Zola között, mind a ketten új vallást alapítanak, az igazság, az erkölcs, a szépség, az egyenlőség és a szeretet vallását. Ez az apostolkodó és a világot megváltó ideális pesszimizmus az élet legázolt katonáit az eljövendő szindikalista világ hetvenhét paradicsomkertjével és a hurik ölelésével vigasztalja.

Ahogy Flaubertnek megvolt ellenlábasa a túlsóparton, akként képviseli az ideális pesszimizmust Romain Rolland a legmodernebb regényirodalom terén. Romain Rolland együtt halad Anatole France-szal addig, hogy a társadalom csupa haszonlesés, hazugság, képmutatás, önzés, gyávaság és brutális küzdelem az egyén érvényesüléséért. Ő a hibát nem az egyén konstrukciójában, hanem a társadalom összetételében látja. Jean Christophe párizsi tapasztalatai megdöbbenő és vigasztalan sorozata a legsötétebb képeknek, amelyeket valaha a pesszimizmus ábrázolt. De a következtetés, az a Zoláéhoz hasonlatos. Ő a küzdelmet nem látja céltalannak, hisz az erkölcs, az erő, a talentum, az igazság érvényesülésében. Ebben egyenes ellentéte France-nak. France a melancholikus titán, Romain Rolland a lázadó.

Most olyan időt élünk, amelyben a reális élet beállott a pesszimizmista költők és regényírók versenytársává. Jött a háború, utána a béke, az ő mindenféle örült és kegyetlen következményeivel. Bizonytalanság, rendtelenség, nyomor, terror, fájdalom és gazság. Mintha csak igazolása akart volna lenni a pesszimizmista regényírónak, hogy az ember született gonosztevő, akit csak korbáccsal, s az élet maga telhetetlen moloch, akit csak önsanyargatással és emberáldozatokkal lehet féken tartani.

Azelőtt, a boldog századvégi aranykorban sűrű, sötét, tikkasztó atmoszférában élt az irodalom s szinte meg kellett sajnálni azt a szegény irodaloméhes kultúrlelket, amely a betű narkotikumával tengeti életét az utolsó évtizedek alatt. De ők nem engedték meg, hogy sajnálkozzunk rajtuk. Ők tudományosan kimutatták, hogy az élet nem jótétemény, nem istenáldás, hanem kemény, ostoba és szeszélyes ellenfél, amellyel szemben a stoicizmus és a fatalizmus fegyvereivel kell sikra szállnunk nekünk, szorongatott és védtelen halandóknak. Szép és gyengéd lelkű nők, a szerelem illatos virágai, a költők és művészek örök és hűséges közönsége, kéjjel kínozták magukat az életgyűlölet, a bestializmus, az emberi dokumentumok, a pathologikus idegélettan jelszávaival.

Azelőtt a szépirodalom filozófiai és művészi meggyőződésből szűrte a pesszimizmus édes gyönyörűségét. Most eljöttek az igazi bajok. Most az élet mutatja meg, hogy mit tud ezen a téren produkálni. És — ez az emberi kultúra örök törvénye — talán éppen ez buktatja meg az irodalmi pesszimizmust. Ameddig képzelt bajokban vergődtünk, addig édes elábrándozás volt a pesszimizmus. Most a halálos veszedelmek karjaitan erőre, bizalomra és hitre van szükség, hogy letiporjuk az Ananke, a Végzet, a Fátum őrző Gigászait. Most odafutunk, ahol vigaszt és biztatást, erőt és reményt nyújt valami jótékony szellem: író, művész vagy bölcselő, prédikátor vagy Istennek egyéb nagykövete.

Most talán eljön az optimizmus ideje, amely vagy a mult, vagy a jövő ábrándjaiból veszi a küzdelemhez való energiát. Ideje volna, uraim, hogy megpróbáljunk élni.

ELNÖKI ÜDVÖZLŐ BESZÉD

Surányi Miklós székfoglaló r. taghoz.

BERZEVICZY ALBERTTŐL.

Tisztelt társunk a magyar regény és pedig főkép a történelmi vagy történelmi háttérű regény terén rövid idő alatt aratott sikereivel kivívott díszes helyének köszönhetette, hogy Társaságunk figyelme oly szívesen irányult feléje és tagjai közé meghívta. Ha most székfoglalójával annak adta tanujelét, hogy buzgó készséggel és készséggel szeret elmélyedni az irodalmi kritika és irodalmi esztétika problémáiban is s azokról is tud nekünk újat és érdekeset mondani, ezt Társaságunk úgyszólván mint ráadást örömmel fogadja. Egyébiránt tisztelt társunk költői műveiben is mindig tanujelét adta annak, hogy nemcsak képzelete szárnyalására, nemcsak szépirói művészetére bízta magát, hanem elmélyed távolabb eső, tanulmányt igénylő, nehezebben megközelíthető tárgyakba is s ily módon fordult főképen a történelmi regényírás felé. Ez irányú működése összefügg egy általánosabban észlelhető, érdekes jelenséggel, tudniillik a történelmi regénynek és vele karöltve a történelmi drámának újjászületésével jelenlegi szépirodalmunkban. Régiek és újak szeretettel, sikerrel és hatással fordulnak felé, mintha az ötvenes évek korát látnók megújulni, mely szinte virágkora volt történelmi regényirodalmunknak és történelmi drámáknak. Most újra virágozik a történelmi regény és történelmi dráma. Nem szeretném ezt csak véletlennek vagy csak versengési ösztönnek tulajdonítani, én ennek mélyebb okát látom: a nemzetlélek megértését. Mai viszonyaink között, a kétségbeesés és csüggedés rémeitől környezve, balsorsában és mély bánatában nemzetünk természetesen fordul vissza vigaszért és reményért a multba és pedig nem is csak a fényes, a dicső multba, mert hiszen még a sötét korszakok képeinek is megvan az az ereje, mely arra tanít, hogy nincs oly sötét mélység, melyből derűs magaslatoakra fölemelkedni nem lehetne. Költőink akkor, mikor ide visszavezetik a nemzetet, mikor tanulmány-nyal, lelkesedéssel s költői képzeletük fényével bevilágítanak a multba, mint a multnak regélői egyuttal egy jobb jövőnek prófétáivá is lesznek.

Társaságunk amely őszinte rokonszenvvel és örömmel kísérte tisztelt társunk eddigi működését, oly bizalommal és nagy várakozással

néz jövő sikerei elé, melyeknek örömében és fényében szívesen fog részesedni. Ennek kifejezéseül legjobb kívánatainkkal adom át tagsági oklevelét.

Surányi Miklós válasza.

Nagyméltóságú Elnök Úr! Tisztelt Társaság!

A nagy tisztesség és az előlegezett bizalom súlya alatt, amellyel Nagyméltóságod elhalmazott, úgy érzem magam, mint az eladósodott ember, aki erejét meghaladó kötelezettségekbe bonyolódott. Kegyélmis uram, én szegény ember vagyok, és kevés telik tőlem; ígérem azonban, hogy egész életemben soha nem feledkezem meg arról, hogy a Kisfaludy-Társasággal szemben törlesztgessen az adósságomat. Hálásan köszönöm az oklevelet és azt a szíves fogadtatást, amelyben Excellenciád engem a Társaság nevében részesített.

1. EMLÉKEZÉS RIEDL FRIGYESRŐL.

PETROVICS ELEKTŐL.

(Felolvasta az 1922 december 29-én tartott ülésen.)

Tisztelt Társaság! Tisztelt Közönség!

A Kisfaludy-Társaság szabálya, mely a megválasztott tagtól azt kívánja, hogy elődjéről megemlékezzék, olyant követel tőlem, amire szívem sugallata is ösztönöz. Hiszen ha van kiengesztelő momentum abban, hogy Riedl Frigyes helyét én foglalom el, úgy ez csak az lehet, hogy mélyen tiszteltem őt.

Riedl pályáját és műveit kell, hogy hivatott toll önállóan méltányolja. Tiszta életének példája nagy kincs, írói munkásságának számra nem nagy, de jelentőségre kitűnő eredményei szellemi birtokunk legjavához számítanak. Könnyelműség lenne, ha nem gondoskodnánk róla, hogy Riedl életének örökségét illetékes ember számba vegye és hozzá méltóan megbecsülje.

Mi nem akarunk mást, mint egy sugarat vetni a távozó után, hogy még egyszer megpillanthassuk tűnő alakját, mely oly kedves volt nekünk.

Ő maga kitűnően értette a módját annak, hogy szemünk elé idézze azok alakját, akikről megemlékezett. Nem hiában foglalkozott olyan tüzetesen a jellemzés művészetével. Amint elméletben megállapította, hogy a reprezentatív jellemvonás néha többet ér, mint húsz más, mert olyan sajátságot állít eléink, melyből sok más sajátság folyik, úgy saját

jellemrajzaiban is azt az alapvető tulajdonságot kereste mindenekelőtt, amelyben a többiek gyökereznek. Így állapította meg Gyulairól, hogy szellemi forrásai a jellem közetéből fakadnak, hogy mély igazságszeretete táplálta egyéb fényes tulajdonságait; így találta meg Kazinczy Ferenc jellemének fősajátságát túlságosan kifejtett érzelmességében, Toldy Ferencét a kegyeletben, Gregussét az összhang érzékében stb.

Ha Riedl Frigyes szellemének döntő jellemvonását akarjuk az ő módszere szerint megkeresni, talán akkor járunk legközelebb az igazsághoz, ha azt mondjuk, hogy ő a *tanítás nagy művésze* volt. Nem a tanári hivatás gyakorlását értjük, — bár tanári kötelességét példásan teljesítette, — hanem azt a sajátságát szellemének, hogy írásaiban páratlan következetességgel, sőt szenvedéllyel törekedett *magát megértetni*. Mindig a legteljesebb világosságot akarta deríteni tárgyára. Ezt a törekvését szolgálta műveinek rendkívül *áttekinthető szerkezete*. Rendszeresen a cél pontos kitűzésével, dolgozata főgondolatának megjelölésével kezdi, s aztán anyagát oly világosan tagolja és csoportosítja, hogy ebben nem lehet felülmulni. Még ott is, ahol nem gondolatok tartalmának kifejtéséről, hanem egy ember jellemzéséről van szó, az az első gondolja, hogy pontosan megállapítsa azokat a köröket, melyekbe hősének sajátságait mintegy beosztja. Gyönyörű emlékezéseiben, minő elsősorban a Péterfy Jenőről szóló, ahol a legfinomabb analízis lírai melegséggel párosul, szintén érvényesül szellemének ez a mindenekfelett jellemző *rendező* sajátsága.

Bizonyos, hogy ezen az eljáráson Taine hatása érzik, akinek rendszerező iránya és egész elmélete senkit sem termékenyített meg nálunk annyira, mint Riedlt, de az is bizonyos, hogy a szimplifikáló törekvés szolgálatába ő olyan logikát állított, amely legszemélyesebb tulajdona volt, s melynek erején és következetességén fordult meg gondolatmenetének rendkívüli tisztasága. Következtetései a tények kitűnő csoportosítása után szinte magoktól állottak elő, s az igazság elemi erejével hatottak. Ahogyan pl. Thaly kuruc-balladáinak vizsgálatánál a tények csoportjait egymásután sorakoztatja, mind szűkebbre szorítva azt a kört, melyben végül a kitűnően archaizáló költő-tudóst megfogja — az valóságos diadala a logika fegyverének.

A szerkezet világosságával lépést tartott gondolatai *kifejezésének nagy világossága*. Stílusa, mely Arany-monografiája idejében még nem volt mentes némi keresettségől, idővel mind egyszerűbbé és nemesebbé lett, s a nyugodt magyarázás művészetét a legfelsőbb fokon mutatta.

Ezek a sajátságok azonban szellemének csak főirányát jelzik, de nem mutatják sem finomságát, sem gazdagságát. Semmi sem esett tőle messzebb, mint egy rideg osztályozónak szárazsága. A rendező képes-

séggel Riedlnél a művészi átérzés nagy képessége járt együtt; logikájához képzelet járult, amely munkáiba színt és elevenséget vitt, egyúttal azonban a hasonlatok bőségével támogatta megvilágító és magyarázó célzatait. Analogiáit rendesen a természettudományok, főként a geologia köréből merítette. Ebben is mestere természettudományi gondolkodásának hatása alatt állott. Azonban mindig világosan érezte e módszer alkalmazásának határait, s noha Aranyról szóló könyvét azzal vezette be, hogy Arany szellemének természetrajzát fogja megírni, a lelki élet titokzatos mélyébe áhíttal nézett és a lelkiismeret hatalmát Arany műveiben különös vizsgálat tárgyává tette.

Tudományos vizsgálatainak eredményeit szaktérfiak fogják méltányolni. Nekünk úgy tetszik, főjelentősége abban van, hogy szellemi életünket nagy elődeinél nagyobb mértékben tudta az európai áramlatokba bekapcsolni. Továbbá abban, hogy határozott módszert alkalmazott, eltérve pl. utólérhetetlen egyetemi elődjétől, akit inkább költői ösztön és egyéni elmeél vezetett mesteri megállapításaiban.

Egész munkásságában rendkívüli műveltsége támogatta. Érdekldése nemcsak az irodalom és művészet jelenségeinek szólt, hanem felölelte az állami és társadalmi élet nagy problémáit, amelyekről nagy lelkiismeretességgel adott magának számot. Fennmaradt feljegyzéseinek nagy sora tesz bizonyosságot arról, hogy milyen komolyan vette emberi és polgári hivatását.

Általában lelkiismeretének végtelen komolysága az, mely végső alapja erkölcsi lényének. Egyúttal azonban forrása pesszimista hajlamainak. A lelkiismeret fejlettsége — írja Aranyról szóló könyvében — maga után vonja az érzékenységet és gyöngédséget. Nagyon érzékenynek és gyöngédnek lenni azonban — olvassuk ugyane könyv más helyén — annyi, mint szerencsétlennek lenni...

Emberi vonásait különben maga rajzolja meg legtalálóbban, midőn Lederer Béláról szóló emlékezésében Lederert és Péterfy Jenőt jellemzi. «Mind a kettőjükben nagy fogékonyság volt — írja — a természet és művészet iránt, mind a kettő érzékeny, gyöngéd, költői hajlamú természet volt; mind a kettő szeretett utazva benyomásokat gyűjteni, mind egyikben volt valami dacos büszkeség, ha arról volt szó, hogy érvényesülni kell az élet tolakodó piacán». A képbe, mely e szép sorokból néz reánk, Riedl — mint olykor a renaissance festői tették — az ábrázoltak mellé önmagát is odafestette.

Véssük jól emlékünke ezt a képet. Az élet zavaros hajszájában semmi sem lehet megnyugtatóbb, mint feltekinteni olyan férfúra, akiben a szellem világossága és az erkölcs tisztasága egyforma erővel fénylett.

2. HAT ÉV MAGYAR SZOBRÁSZATÁRÓL.

Jelentés az 1922. évi Greguss-jutalom tárgyában.

Második Szobrászati Évkör (1916—1921).

PETROVICS ELEKTŐL.

(Felolvasta az 1922. december 29-én tartott ülésen.)

A Greguss-díjat az idén olyan szoborműre kell kiadni, mely az 1916-tal kezdődő és 1921-gyel végződő évkörben keletkezett. Eszerint hat év magyar szobrászatáról kell szólnom. Ebből a hat évből három még a háború idejére esik, három pedig közvetlenül a háborúra következett. Csodálatos események, hallatlan szerencsétlenségek, szédítő fordulatok ideje volt ez s csak természetes, ha az az első gondolatunk, hogy miféle hatással voltak ezek a példátlan események a képzőművészetre, különösen pedig arra az ágára, amellyel tisztünk szerint foglalkoznunk kell.

Az eredmény, melyre jutunk, érdekes és tanulságos. A háború — a legszörnyűbb kockavetés, amelyben miénk volt a legnagyobb tét — a művészi termelés irányításában nem játszott döntő szerepet. Nem táplálta különösebben művészeink képzeletét. Keveseknek adott tárgyat s még kevesebbeknek ihletet. Hadvezérek és tábornokok képmásai, amelyek nagy bőségben készültek, nem jönnek itt számba; ezek csak külső és véletlen kapcsolatban vannak a háborúval s a mi szempontunkból éppen olyan keveset nyomnak, mint egyéb objektív természetfelvételek, amelyek a harctéren vagy a harctér közelében készültek, de éppen csak motívumot merítettek a háborúból, a művészi lélek megindultságából azonban semmit sem éreztetnek. Ha a háborúnak a művészi szellemre való hatását keressük, csak olyan művekre gondolhatunk, amelyekben része van az érzésnek és képzeletnek, amelyek a kor eseményeitől megtermékenyült művészi lélek szülöttei.

Ilyen mű, ismételjük, kevés keletkezett. S igen jellemző, hogy kik voltak készítőik. Egy régi művész, az öreg Kiss György jár az élükön. 1916-ban *Hósi halál* címen egy lováról lebukó hőst ábrázoló bronzot mutat be a Múcsarnok tavaszi tárlatán, a téli tárlatra a *Kárpáti győzelem* emléket tervezi meg s megható kitartással dolgozik ilyen témákon mind haláláig. Az ő hű magyar szívében élt még valami a Madarász Viktorok rajongó érzéséből, minden gondolata a veszélyben forgó hazának szólt s másoknak hagyva a gyakorlatibb irányú feladatokat, kötelességének érezte, hogy elhagyatott öregségét az ország végzetéből merített témáknak szentelje. A háborús eszmekör igazi szobrászi kifejezését

nem találta meg, ezt nem is várhattuk tőle, mert az ő ereje a részletező naturalisztikus ábrázolásmódban volt, az az átalakító és összefogó erő ellenben, mely az alkotást felülemeli a mindennapi valóságon s egyúttal a monumentális hatás feltétele, sohasem volt hatalmában. Sőt mint a természet részleteinek a végletekig elszánt és lelkiismeretes ábrázolója, szinte típusa volt ő a modern naturalizmus ama képviselőinek, akik nagy tökélyre tettek szert a valóság hű megmintázásában, de ennél többet olyan feladatoknál sem tudtak latba vetni, amelyeknek természete egyéb művészi erőnyeket követel, s amelyeknek a realiztikus részletek túlzása inkább kárára, semmint javára válik. Ám bizonyos, hogy Kiss György jobb napjaiban nagy készségű virtuóza volt művészetének s midőn 1919-ben elszólitotta a végzet, a szobrászmesterség fölünyes tudásának ritka példaképevé lett szegényebb művészeti életünk. Ezért és csöndes, de hű magyarságáért őszinte tiszteletünk jár ki neki, — megindultan küldünk utána egy utolsó üdvözlöt.

A régi nemzedék hazafias tüze mintha a legifjabbakban vetne újra lobot. A lelkes öreg mellé, aki a háborútól sugalmazott hazafias témákkal búcsúzott tőlünk, egy egészen ifjú művész nevét kell feljegyeznünk, aki viszont beköszöntött egy olyan szoborral, amelyhez a háború adott ösztönt. Orbán Antal volt ez, aki *Bajtársak* című két alakos nagy csoportjával az 1917-iki téli tárlaton úgy mutatkozott be, mint a valóság éles megfigyelője és biztos ábrázolója. Alakjai — egy összeroskadó sebesült, akit bajtársa magához ölel — a mozdulat igazsága és az ábrázolás erőteljes realizmusa dolgában jóval felülemelkedtek a kezdők rendes színvonalán s olyan készségről tettek bizonyosságot, amely — különös véletlen — Kiss György ifjúkori munkáinak emlékéit idézte fel bennünk. Sietünk azonban hozzátenni, hogy Orbán eljárása más időnek jellemét mutatja, sokkal szélesebb és egyszerűbb, mint Kiss Györgynek a részleteket halmozó és dédelgető naturalizmusa volt, s hogy azokban a finom terrakotta-fejekben, melyeket a következő években állított ki, olyan úton láttuk ifjú művészünkét, amely az érés és tisztulás felé visz s amelyen bizalommal követjük nyomát.

Láttunk még egy kisebb csoport szobrot, amelyeket a háború sugalmazott, nem egy derekas munka akadt köztük, de a háború félelmetességének, szorongásainak és gyér reményeinek művészi visszhangját hiában keressük köztük. A háború gyászának már több nyoma van és pedig elsősorban a síremlékekben, amelyek a szerető szívek kegyeletéből s nem a művész önkéntes választásából keletkeznek ugyan, de amelyeket a művész teremtő ereje úgy formálhat meg, hogy bennök saját lelkének s egyúttal sokaknak eszméi és érzései jussanak szóhoz. Horvai Jánosnak, íme, számos síremléktervezete közül talán a legjobbban, az 1917-iki

tavaszi tárlaton kiállított *Ifjú hős síremléke*-ben szépen sikerült kifejeznie azt a megnyugvást és reményt, melyet a háborúban elvesztett kedvest gyászoló lélek Krisztusban talál. Az ifjú hős, aki karját Krisztus nyaka köré fonja és az Ő kebelén leheli ki lelkét s a Megváltó, aki szeliden vonja magához a haldoklót és áldott kezének érintésével mintegy elsimítja a fáradt és vonagló jövevénynek szenvedését, — Istennek és embernek ez a gyöngéd és bizalomteljes együttléte olyan kép, melynek felemelő és megindító hatásától nem lehet elzárkózni.

A pszichológiai tartalom bizonyára nem minden s az érzelmi kapcsolatok gyöngé szobrot nem mentenek meg. Viszont azonban nem árt itt emlékeztetni arra, hogy mennyire jogosulatlan az a célzat, amely az érzelmi elemet már eleve elutasítja s mintegy dogmaként hirdeti, hogy a szobrászatnak a formák szerkezeti összefüggésének előadásán kívül nincs egyéb feladata. Az érzelmi tartalom, vagy ha úgy tetszik: költői elem nem ütközik a formái megoldás mindenekfelett tiszteletben tartandó jogaiba s olyan forrása a hatásnak, melyből meríteni bizonyos körülmények között nemcsak szabad, hanem szükséges is, mert kérdem: a hős sírja felett például, aki meghalt a hazáért, mit tegyen a művész, ha nem azt, hogy felmutat az égre, ahonnan a hívőnek vigasz és igazság kínálkozik.

Horvai kiválóan lírikus kedély, aki érzelmeinek gazdag tárházából merít. Ezzel teljesen összhangban van az, hogy előadása szabad és mozgalmasság, mint egy bő folyam, mely érzések hullámain hordozza. Ellenképpen ebben egy másik kiváló művész, Beck Ö. Fülöp, aki *A hős gloriifikációja* címen mutatott be 1921-iki műterem-kiállításán egy domborművet, sajnos, csak gipszben, noha a jeles mű mindenképpen megérdemli, hogy márványban maradjon fenn. Ez a relief, mely a halott katonát úgy ábrázolja, amint két angyal felfelé száll vele, nemcsak a reliefstílus követelményeinek tökéletes megtartásával tűnt ki, hanem egyszersmind szerkezetének egyszerű nemességével. A formáknak tobzódásával és a kifejezésnek hevesességével szemben, mely újabb szobrászainknak egy csoportját jellemzi, ez a mű a nyugalomnak és a vonalmenet szépségének erőnyeit mutatja s benne a korai renaissance emlékeinek hatása szerencsésen olvad össze az érzés egyéni finomságával. Beck Fülöp pályáján, mely a modern francia plakett lágyágától az archaizáló szellemű kőplasztika irányában fejlődött, szóbanlevő műve mindenestre fontos állomást jelez s megerősítette bizalmunkat tiszta és tiszteletreméltó művészi törekvéseinek sikerében.

Horvainak és Becknek a háború halottait dicsőítő műveit nem csupán tárgyuk rokonsága miatt említettük egymás mellett, hanem azért is, mert formai tekintetben viszont merőben ellentétesek s jóformán azokat

a végleteket jelölik, amelyek között mai szobrászatunk mozog s amelyeken belül a különböző árnyalatok és átmenetek elhelyezkednek. Horvai a lágy és festői hatások, a vázlatos könnyűségű megmunkálás művésze; irányának gyökere, mint a jelenkor sok más művészéé, Rodin műveinek bizonyos csoportjába ereszkedik s művészete természetesen ágyazódik a naturalista festés uralmának és nagy diadalainak korszakába. Beck Fülöp törekvése viszont azokéval találkozik, akik a szigorú forma jogaiért szállnak síkra s ezért azokhoz a korokhoz nyúlnak vissza ihletért, amelyekben a szobrászati stílus szigorúságának és tisztaságának virágkorát élte. Legutóbbi műveiben az archaikus görög művészet forrásából merített, némiképen rokon nyomon jár a francia Maillollal s munkásságával olyan célzatokat képvisel, amelyek nálunk egyelőre még szórványosak, de tőlünk nyugatra, különösen Franciaországban számos jel szerint döntő módon befolyásolják a szobrászati stílus fejlődését.

A háború szerencsétlen végét követő idők lázas betegségei és megrendítő fordulatai talán még kevesebb nyomot hagytak szobrászaink működésében, mint a háború erő kifejtései és iszonyatai. Szobrászatunk géniusza jóformán úgy lebegett az események felett, mint a szívárvány a kavargó és morajló vízesés felett. Vajon azt következtessük-e ebből, hogy művészeink lelkét nem ihlették meg az ország tragikus sorsa és az új idők új eszményei? Úgy vélem, erre a feltevésre nincs okunk. Szobrászaink emberi kedélyét bizonyára nem kevésbé ragadták meg a végbemenő események, mint más hazafiakét, azonban az érzelmi megindulástól a művészi kifejezésig még hosszú az út és sok az akadály. A képzőművészet, de különösen a szobrászat nem fordulhat olyan gyorsan, mint az események s nem tarthat lépést a hangulatokkal és érzelmekkel úgy, mint pl. a líra, mely a szívnek engedelmes hangszere. A mi művészetünk mélyen gyökerezik a mesterségben, ezért sokkal kötöttebb és nehezebb; a képzőművész kifejező készsége nagy mértékben függ tanulmányaitól és gyakorlatától. Művészeink egy hosszú béke levegőjében nevelkedtek s a feladatok, amelyekre készültek, a békés munka társadalmának, a biztosság és polgári jóllét korszakának feladatai voltak. Nem csoda, sőt természetes, ha nem tudtak több eredményt elérni olyan érzelmek és problémák művészi kifejezésében, melyek képzeletüktől és gyakorlatuk irányától egyaránt távol estek.

Ami a háborút követő időt illeti, természetesen ügyünk katasztrófája is hozzájárult ahhoz, hogy a kor eseményeinek és hangulatának ne támadjon nagyobbszerű emléke. A nemzeti szerencsétlenség éppen úgy a költészetben találja meg kifejezését, mint az egyéni boldogtalanság; a szobrászatnak a diadal és a nemzeti emelkedés ad szárnyat, s

nemcsak anyagi, hanem szellemi értelemben is, mert a monumentális alkotásnak a lelkeket magával ragadó ünneplő kedvben van természetes forrása.

Világért sem szabad azonban azt hinnünk, hogy a kor mindent megrázó eseményei épen a művészet felett vonulnának el hatástalanul. Igaz csak annyi, hogy az eredmény nem lép fel olyan gyorsan, mint egyesek várták s nem is annyira közvetlenül a művészi ábrázolások tárgyában, mint inkább az összes viszonyok átalakulásával járó közvetett hatásban jelentkeznek. Ez a hatás jórészt csak a jövőben fog kibontakozni, azoknak munkájában, akik utánunk jönnek, s akiknek szellemét már az új idők érlelik meg. Milyen lesz az új szellem iránya, annak találgatását másoknak hagyjuk, annyival inkább, mert egyeseknél nagy kedvet látunk ilyenfajta elmefuttatásokra, holott mi azt hisszük, hogy titokzatos és bonyolult folyamatról van szó, s jósolni e részben annyit tenne, mint annak a dolgába avatkozni, aki az emberiség sorsát intézi.

Az új viszonyoknak közvetlen és kézzelfogható hatásai közül szobrászatunk egyelőre talán legjobban érzi meg azt, hogy a nagy, ú. n. monumentális szobrászati feladatok a gazdasági helyzet miatt szinte lehetetlenné váltak. Ami a bennünket érdeklő ciklusban ebben az irányban történt, az — kevés kivétellel — nem volt más, mint a multtól örökölt s még függőben levő ügyek lebonyolítása.

Ebbe a kategóriába tartozik Zala Györgynek az ezredéves emlékmű számára készített négy történeti domborműve, melyeket 1916-ban állított ki a Képzőművészeti Társulat tavaszi tárlatán s melyek a következő négy jelenetet ábrázolják: az egi nők, Dugovics Titusz, a Vitam et Sanguinem jelenete és Mátyás király tudósai és művészei között. A reliefeket a királysobrok alatt húzódó falmezőkre szánta a művész s az ott már régebben elhelyezett domborművekkel rokon stílusban készítette őket. Jellemző e stílusra az alakok energikus és nagyvonalú, egyszerűsítő megmintázása, nemkülönben az, hogy a formák erőteljesen domborodnak ki az alapból — olyan sajátságok, amelyek arra mutatnak, hogy a művész számolt a szabadban való sajátos világitással s arra törekedett, hogy domborművei már távolról felismerhetők legyenek, világosan kifejezzék lényeges mondanivalójukat. Zala tehetségét és mintázó készségét ezek a munkák a régi színvonalon mutatták, s újra sajnáltuk, hogy az ezredéves emlék még el nem készülhetett, s hogy ami elkészült belőle, az sem kerülhetett ki egészen Zala kezéből. Ez nézetünk szerint nemcsak egységét, hanem színvonalát is emelte volna a műnek.

A mult hagyatékának rendezéséhez tartozik az Erzsébet-szobornak az a két pályázata is, melyek szintén a bennünket érdeklő időben ját-

szódtak le. Az egyik pályázat, mely hatodik volt a szobor viszontagságos pályafutásának során, 1916-ban dőlt el. A díjazott művek első csoportjába első helyre Telcs Ede, gr. Bánffy Miklós és Györgyi Géza művét, második helyre Róna József művét, harmadik helyre Zala György és Hikisch Rezső művét, negyedik helyre Lajta Béla építészeti megoldását, az ötödikre Szentgyörgyi István szobrászati munkáját sorozták, az első helyen említett művet a zsüri egyhangú döntésével, a többieket a külföldi bírálók szavazata nélkül, a magyar zsűritagok egyhangú szavazata alapján. Az emlékmű országos bizottsága a megbízást nem adta ki, hanem elhatározta, hogy a felsorolt művészeket szűkebb pályázatra hívja meg s egyúttal a szobor végleges és kötelező helyéül a Várhegyet jelölte ki.

A szűkebb, vagyis hetedik pályázat eredményéről 1920-ban döntött a zsüri, még pedig úgy, hogy a Zala-Hikisch-féle pályaművet ajánlotta az országos bizottságnak kivitelre. A pályázat végleges elintézését azonban új veszély fenyegette: a Várhegyre szánt megoldás kivitele az óriási költségek miatt hosszú időre lehetetlenné vált. Erre Hikisch Rezső az emlékmű új építészeti megoldását dolgozta ki, amelynek az volt a lényege, hogy a Várbazár közepén levő álkapuzat mögött a hegyoldalba benyúló kőalakú tér alakítását vette tervbe s ebben akarta elhelyezni a királyné szobrát. A tervet a végrehajtóbizottság elfogadta és jóváhagyásra ajánlotta az országos bizottságnak, az utóbbi azonban úgy határozott, hogy az emlékmű a Margit-szigetre kerüljön.

Ezzel lezárult az Erzsébet-szobor előzményeinek húsz évnél tovább tartó, fordulatokban gazdag története s nincs más hátra, mint megvárnunk a szobor elkészültét. Reméljük, hogy a következő ciklusról szóló jelentésnek már módjában lesz foglalkozni azzal; a pályázatokban résztvett szoborterveket mi — követve elődünk példáját az előadói tisztben — nem vehetjük itt számba s a pályázat újabb fázisairól csak azért emlékeztünk meg, mert nevezetes mozzanatai voltak szobrászatunk életének.

Mindössze annyit jegyzünk meg, hogy az a sok felől hallott hiedelem, mintha a sok pályázat során az ügy művészeti szempontból semmivel sem haladt volna előbbre, azt hisszük, optikai csalódáson alapul. Összevetve a húsz év előtti pályaművek fényképeit a maiakkal, nem lehet eltagadni a színvonal emelkedését, ami annál inkább művészeink érdeme, mert a pályázatok művészi irányítása körül elég olyan mozzanat volt, amely megzavar és kedvetlenít. A másik, amit nem tudunk elhallgatni: őszinte örömünk azon, hogy a szobor végleges helyéül a Margit-szigetet jelölték ki. Rokonszenvenessé teszi ezt a megoldást már magában az, hogy nem kívánja a környéknek «nagyszabású» rendezését, hogy nem

fenyeget sem hegyoldalak letarolásával, sem még itt felejtett műemlékeink valamelyikének elpusztításával vagy átalakításával. S ami fő, az emlék olyan környezetbe kerül, amely tökéletes összhangban van kedves királynénk lényével. A Margit-sziget szinte teremtvé van arra, hogy lombjai és virágai között, mint egy szent ligetben álljon Erzsébet királyné szobra, s az országos bizottság akkor, midőn utolsó végzését hozta, nézetünk szerint azt tette, amivel annak idején kezdeni kellett volna.

A mult öröksége Jókai Mór emlékszobra is, Strobl Alajostól, amelyet 1921-ben lepleztek le. Igazi mester művéről lévén szó, felesleges kiemelni az ő megszokott erényeit, technikai készségét, a portraitszerű hűséget s azt, hogy helyes érzékkel kerülte el a földhözragadt naturalizmus és az üres pátosz veszélyeit. Vajon azonban sikerült-e kifejeznie azt, ami a költőben szellemi, ami őt felénk emeli és amire ezért a szobornak, mint keletkezésének okára és létének céljára elsősorban kell utalnia, vajon az alak formai megoldása, különösen a törzstől lefelé tekintve, megfelel-e a hatás ama zártságának, melyet a jól felépített emlékszobortól várunk — ezeket a kérdéseket épen annyi jeles mű alkotójával szemben talán anélkül vethetjük fel, hogy az tiszteletünk rovására menne.

Strobl Alajos két kisebb emlékének keletkezése esik még ebbe a ciklusba. Ezek Zichy Mihály és Keleti Gusztáv síremlékei. Az előbbit 1916-ban, az utóbbit 1917-ben leplezték le s közülök a művész különösen Zichy síremlékében tudta megragadni a döntő, a romantikus jellemvonást.

Nemcsak kivitelében, hanem eszméjében is új keletű az a négy szobor, amely az elszakított négy országrészt jelképezi s amelyet 1921-ben lepleztek le a Szabadság-téren. Rendeltetésük az, hogy a legáltalánosabb és legmélyebb érzelmet fejezzék ki, mely napjaink magyaráját csak eltöltheti: szörnyű veszteségünk fájdalmát, amelyhez elválaszthatatlanul csatlakozik a veszteség visszaszerzésének vágya és akarata. A szobrok egyaránt jeles tehetségű alkotói közül hárman: Pásztor János, Sidló Ferenc és Kisfaludi Strobl Zsigmond azt a gondolatot domborították ki műveikben, hogy a magyar minden erejével állja a harcot az elrabolt és leigázott országrészekért, s ha a valóságban le is tépték azokat testéről, érzéseiben annál forróbban öleli magához őket s mintegy azt kiáltja a világnak: nem engedem. E hatalmas érzés ábrázolásában ezek a művészek — amennyire egyéniségük különbségei engedték — némiképp egységes terv alapján jártak el. Alakjaikat a legnagyobb szenvedéllyel töltötték meg, a csoportokat lázas mozgalomban, a drámai kifejezés tetőfokán ábrázolták. Műveikben bizonyosságát adták annak, hogy tudásuk nem kevésbé tiszteletreméltó, mint lelkesedésük, azonban nekünk úgy tetszik, hogy nem tudták elkerülni a pátosz túl-

zásait s csoportjaik hevesességében és nyugtalanságában túlmentek a szobrászi kifejezés határain. A művészi korlátozás hiánya következtében ahev erőszakosságba csapott át s a gondolat világossága áldozatul esett a túlárado szenvedélynek. Ehhez járul, hogy a csoportok formai benyomása többé-kevésbé bonyolult s szépen mintázott részleteik nem kárpótolnak a szerves egység hiányáért. Mindez nem egyforma mértékben jelentkezik a három művésznél, Pásztor nézetünk szerint, leginkább kerülte el az említett veszélyeket, azonban bizonyos fokig mind a három művész szem elöl tévesztette, hogy a szobrászat a határtalan érzés kifejezésében sem mondhat le a kifejezés művészi határaitól és az elrendezés világosságáról. Szentgyörgyi István, a negyedik csoport művésze, társaitól eltérően csak az összetartozás gondolatának kifejezésére szorítkozott; az ő műve sokkal nyugodtabb és világosabb, mint társainak szobrai, viszont azonban közönyösebb és pongyolább, mint a kitűnő művész egyéb munkái.

E megjegyzések mellett kötelességünk rámutatni arra, hogy ú. n. irredenta- emlékeink fogyatkozásai mellett is a művészi alakító-képességnek fejlődéséről tesznek bizonyosságot. A gúnyolóknak és gáncsolóknak bátran ajánlhatjuk, hogy tegyenek egy kirándulást a Köröndre. Az összehasonlítást nem az újabb nemzedék fogja megbánni.

Körülbelül ennyi az, ami az emlékszobrászat körül a mult év végéig történt. Vajon túlságosan sajnáljuk-e, hogy a gazdasági katasztrófával egyelőre vége szakadt a nagy monumentumok és a velükjáró pályázatok korszakának? Azt hisszük, szerencsétlen sorsunk következményei közül ez a legelviselhetőbb. A kor szelleme nem kedvezett a monumentális művészet kifejlődésének. A monumentális szobrok méretei egyre nőttek. A német császári korszak járt elöl példájával s hozzánk is átcsapott valami az ú. n. «nagyszabású», de valójában csak nagyméretű emlékek kultuszából. Az antik emlékművek rendesen nem ábrázoltak mást, mint a megörökítendő személyt, a renaissance legdicőbb emlékszobrai is beérték egyetlen alakkal, a közelmultban ellenben fellépett a méretre óriási és felépítésre bonyolult emlékszobrok típusa. Az építésznek majdnem annyi dolga akadt velük, mint a szobrásznak; előfordult, hogy felállításuk végett messzemenő rendezési munkákat kellett végrehajtani, amelyeknek néha — mint a római Viktor Emánuel-emlék esetében — egész városrészek estek áldozatul. Minél jobban nőttek azonban a feladatok, annál jobban kitűnt, hogy a művészi alakító erő nem tud megbirkózni a vállalkozás nagyságával. Nem a művészek tehetségének hiánya miatt, mert hiszen tehetségek nálunk is, másutt is akadtak, hanem korunk életének szelleme miatt, amely útjában állott a nagy stílus virágzásának. Az okok tüzetes kifejtése messze vezetne;

amit mindnyájan tudunk, az az, hogy kevés igazi emlékszobrunk van, s jelentésünknek, melynek csak nyereségeinkről kellene számot adnia, szomorú különlegessége megállapítani, hogy Fadrusz Mária Terézia-szobrának lerombolása után ez a kis szám is megapadt eggyel.

A nagy emlékszobrok kultusza, mellyel a pályázatok sokasága járt együtt, olyan irányba csábította sok művészünk, amely nem felelt meg belső hivatásuknak s elterelte őket olyan feladatoktól, amelyekre megvolt hajlamuk és készségük. A fordulat, mely szerencsétlenségünkkel beállott, sokakat vissza fog adni igazi hivatásuknak. Mintha máris mutatkoznának nyomai ennek. Szobrászati termelésünk, ami a kisebb feladatokat illeti, intenzívebb és gazdagabb lett, színvonalában emelkedett. Régibb neves művészeinktől olyan alkotásokat láttunk, melyek méltók multjukhoz, körülöttük ifjabb tehetségek sorakoznak, akik közül nem egy évről-évre meglep fejlődésével s a bennünket érdeklő időnek talán legszebb jelensége, hogy leforgása alatt sok remény lett valósággá. Azelőtt hivatalos nagy tárlatainkon a festészet nemcsak számban, hanem súlyban is messze felülmúlta a szobrászatot; újabban a plasztika mint egyenrangú fél állott elő, sőt egyszer-egyszer — valljuk meg — joggal pályázott az elsőbbségre.

Művészeink munkásságának zöme a képmásokra és az emberi test ábrázolására, elsősorban a női aktra esett. Együttal ezeknek a feladatoknak megoldásában mutatja szobrászatunk a legnagyobb lendületet.

A képmásokon a régi nemzedék vezető mesterei jártak elől s a legszebb diadalokat aratták. Zala György az 1916/17-iki téli tárlaton kiállított női tanulmányfejében olyan művet mutatott be, amely egyszerű igazságával és mintázásának fölényes biztosságával valódi példaképe a realista portait-ábrázolásnak. Strobl Alajos kifogyhatatlan bőséggel osztogatja művészetének ajándékait. Az 1916/17-iki téli tárlaton három mellszobrot állít ki és pedig Berzeviczy Albert, Benczúr Gyula és Várdai Szilárd képmásait, az 1917/18-iki téli tárlaton József főherceg mellszobrát mutatja be, az 1918-iki tavaszi tárlaton *Anyám* c. márványfejet és még egy mellszobrot, ugyanez év téli tárlatán három mellszobrot, köztük a *Genius* című márványfejet és Liszt Ferenc képmását, az 1919-iki tavaszi tárlaton négy s az 1919/20-iki téli tárlaton újabb négy mellszobrot állít ki. Munkáiban nemcsak megtartotta régi erőnyeit, hanem többször meglepetést is szerzett. Liszt Ferencet ábrázoló, életnagyságon felüli fejének nemcsak méreteiben, hanem formáiban és szellemében is ki tudta fejezni azt, ami túlnő az élet mindennapiságán s egy felsőbbrendű génusz nagyságát érezteti. Női fejének néhányában pedig stílusának oly nemes és átszellemült állomásán láttuk őt, mely művészetének legtisztultabb magaslatát jelzi. A naturalisztikus ábrá-

zolás ama kiváló példái után, amelyeknek legjobbját anyja életnagyságú képmásában csodáltuk egykor, ezek a női fejek a klasszicitás felé törekvő egyszerűségnek, nyugalomnak és formaszépségnek ritka erőnyeit mutatják s az utolsó évek szobrászatának díszei. Ezek közül is kimagaslik a Genius című márvány, amelynek nemes formáin egy frissességében megújhodott művészi szellem ihlete nyugszik.

Pongrácz Szigfrid tanulmányfejeinek artisztikumára annál jobban esik rámutatni, mert úgy tetszik, mintha kevesebb elismerésben lett volna része, mint megérdemli. Damkó Józsefnek néhány terrakotta-fejében a pszichikum fokozódó finomságát és a mintázás megfontolt s mégis keresetlen egyszerűségét volt módunkban megfigyelni. Szentgyörgyi István *dr. Klíma Ilona* és *Gunszt Klárika arcképével*, melyek közül az előbbi az 1917-iki, az utóbbi pedig az 1918-iki tavaszi tárlaton volt kiállítva, azt a benső örömet ébresztette bennünk, melyet akkor érzünk, midőn egy kiváló tehetséget elérkezettnek látunk a kifejlődés és megérés állomásához. Művészi jellemvonásai: a finom és következetes számítás, mellyel a természet anyagát művészi céljaira átszűri és rendezi, a megfontolt számvetés kifejezőképességének határaival, mely megmenti minden kicsúszástól, a klasszicista szellemű nyugalom, mely a valóság zavaró véletleneit elsimítja, de mégsem merevedik sémává, mert átérzik rajta az élet melege, mindezek a jellemvonások tisztán bontakoznak ki most előttünk s együttvéve egy határozott és nagyértékű egyéniséggel gazdagították szobrászaink sorát.

Kisfaludi Strobl Zsigmond képmásaiból ismét más jelességek szólnak hozzánk: energikus és tömör kezelés s rendkívüli fogékonyság az egyéni karakter iránt. Oly biztos megragadása és tömör előadása a jellemző formáknak, aminőket például Zádor Istvánnak az 1917/18-iki tárlaton kiállított képmásában s még inkább a művész nejének az 1918/19-iki téli tárlaton kiállított képmásában láthattunk, párját ritkítja és minden elismerésre méltó. Strobl Zsigmond ebben a ciklusban főképen képmásokkal foglalkozott s termékenységével is az első sorban állott.

Lux Elek a női báj gyöngéd érzésű és kezű ábrázolója s nincs, akit e tekintetben mellé lehetne állítani. Eszközei a fény- és árnyékhatások diszkrét felhasználása, a mintázásnak olvadó, de azért a plaztika határait tiszteletben tartó simasága s a kifejezésnek olyan bája, mely a korai renaissance zártpillájú madonnáira emlékeztet. Nem csoda, hogy egyik régebbi bronzfeje lelkes sorokra ihlette Beöthy Zsoltot. *Pólya Tiborné arcképében*, melyet az 1921-iki őszi tárlaton állított ki, új bizonyosságát adta ízlésének és finom tehetségének.

Pásztor János neve a mezítelen emberi test ábrázolásaihoz vezet át.

Ő egyéb feladatokban is mély és eredeti tehetséget mutatott, de női aktjaiban, úgy látszik, legtisztább kifejezését találta meg képességének. Miután előbb megjárta a realista részletmegfigyelés iskoláját, most szerves fejlődéssel a formák egyszerűsítésének útjára tért s egyúttal a test egyensúlyának és természetes ritmusának tudatos kifejezését tette művészete céljává. Kollektív kiállításán, melyet 1918-ban az Ernst-Múzeumban rendezett, számos próbáját adta gazdag tehetsége fejlődésének, valamennyi műve közül talán bájos *Primavera*-jában érve el célzatainak legösszhangzóbb megvalósítását. *Szégynkező* című aktja viszont arról nyugtatott meg, hogy nem szünt meg meríteni a természet frissességéből s hogy a formák túlságos általánosításának veszélye, mely egy percig fenyegette, elvonult felette.

Szentgyörgyi István, akinek művészi jelleméről már megemlékeztünk, szép képmásai mellett híven folytatja az aktok ábrázolását is, melyekkel annak idején első sikereit aratta. Épen aktszobrai mutatják azonban azt a nevezetes változást, mely művészi célzataiban azóta végbement. Első aktjaiban: a Kígyóbüvölőben, a Panaszban, melyeket Brüsseltől való hazatérése után alkotott, a női test telt formáinak naturalisztikus ábrázolása érdekelte, párosulva a mozdulatnak hasonlóképen természetes szabadságával. Újabban a még fejletlen ifjú test karcú formái foglalkoztatják, ugyanazok, amelyekről Hildebrand Adolf mintázta egész sorát jeles műveinek, s a szobornak a zárt egység értelmében való átgondolt felépítése lett uralkodó vonása művészetének. *Bigézó fiúja*, melynek tervét 1921-ben Ernstnél rendezett kollektív kiállításán mutatta be először, teljes és sikerült összefoglalása volt újabb törekvéseinek s egyúttal munkásságának eddig elért legszebb eredménye.

Vedres Márkot ugyane törekvésekkel kapcsolatban úgy kell említenünk, mint első és soká egyetlen képviselőjét nálunk azoknak az elveknek, amelyeket a naturalista szobrászat általános felfogásával szemben a flórenci Hildebrand-kör termelt és alkalmazott. Ő a lefolyt cikluson belül csak egy női márványakttal lépett a nyilvánosság elé, mely a Szépművészeti Múzeum 1918-iki kiállításán volt látható. Ez arról tett bizonyosságot, hogy célzataiban általában hű maradt iskolájához, azonban egy árnyalattal mintha közeledett volna a naturalista modellábrázolás felé.

E célzatokkal ellentétben Lányi Dezső, aki 1918-ban rendezett kollektív kiállítást az Ernst-Múzeumban, úgy jelentkezik, mint a naturalista szellemű brüsseli iskola biztos tudású tanítványa.

Az említett törekvések ellentéte még teljesebbé válik Kisfaludi Strobl Zsigmond aktjaiban. *Ijászat*, melynek mintáját 1921-ben Ernstnél állította ki, a telt, sőt fokozott formák, az izmok hangsúlyozása, a testnek a feszültség tetőpontján való ábrázolása jellemzi s mindebben a művész

oly bravuros tudást mutat, amely csak igazán izmos tehetségtől telik. Kisebb női aktjaiban, Kútfigurájában, melyeket ugyane kiállításon láttunk, nyugodt erejét érezhettük, azonban azt hisszük, hogy a művész egyelőre képmásaiban találta meg képességének legjobb kifejezését.

Alig van művész, aki ebben a ciklusban olyan gyors lépést tett volna fejlődése útján, mint Sidló Ferenc. Ha az 1917-iki tavaszi tárlaton kiállított női aktjait összevetjük pl. 1921-ben a Céhbeliek kiállításán bemutatott *Dávid* című bronzával, kedves meglepetésben van részünk. Amott még sematikus, a formálásban csaknem ügyefogyott, itt már mint a test formarendszerének tüzetes ismerője jelentkezik. Sidlót egyénisége az éles rajz, a szigorú forma s az intim megmunkálás felé tereli, némi szellemi rokonság fúzi őt a korai renaissance ötvösszobrászaihoz; ezért — azt hisszük — a bronzművészet, főképen a kisebb bronzok művelésére lenne elsősorban hivatva s célzataiban és feladataiban kissé még ingadozó művészete talán ebben az irányban találhatná meg fejlődésének útját.

Képmás és akt igen bőven termett. A sok és sokféle művész és mű felsorolása azonban, azt hisszük, inkább megzavarná, mint tisztázná a képet. Ezért még az értékes művészi eredmények mindegyikével sem foglalkozhatunk s be kell érünk azokkal a jelenségekkel, amelyek vagy kimagaslók, vagy valamely szempontból jellemzők szobrászati törekvéseink mai irányára s mintegy alkalmas illusztrációi jelentésünknek.

Nem egy fiatal tehetség is tűnt fel a ciklusban: Medgyesy, Martinnelli, Ferenczy, Csorba, Esső Erzsébet stb., akiknek méltatásáról különösen nehezünkre esik lemondani, azonban azt hisszük, hogy ha már az anyag bősége korlátokat állít, azokat hagyhatjuk el legkönnyebben, akikről bizonyára szó lesz — reméljük, sok szó — a következő jelenségekben.

Csak néhány különleges csoportjáról szobrászatunknak akarok még megemlékezni. Az egyik a népelet alakjainak és jeleneteinek ábrázolása. Ezeket az ábrázolásokat sokan bizonyos gúnnyal illetik s már eleve a nem épen jóhírű genreszobrászat körébe utalják. Helytelenül, mert minden a művészi alakítóképessegen fordul meg. Íme, Izsó Miklósnak sikerült a faji érzés ábrázolását a forma- és mozdulatproblémák pompás megoldásával összekötni s műveinek értékét csak növeli az, hogy azokban a magyar vérmérséklet hevét és erejét is érezhetjük. Sajnos, Izsó hagyományainak kevés nyoma van mai szobrászatunkban. Az e körbe vágó termelés legnagyobb részét a néprajzi jellemzés határai között marad, béri a külsőleges magyarsággal s nem tud felülemelkedni a kedélyes genre kicsinyességén.

Annál őszintébb örömünk azon, hogy ennek a műfajnak régi mű-

velője, Damkó József nemcsak megmaradt régi színvonalán, hanem *Az anya vigasza* című terrakottájában, melyet az 1921-iki tavaszi tárlaton mutatott be, az érzés melegsége, a formák egyszerűsége és a kompozíció zártága dolgában művészetének elmélyüléséről tett bizonyosságot. Tóth Istvánnak *Déli pihenő* c. csoportját viszont, melyet az 1920/21-iki téli tárlaton állított ki, friss realizmusa és mintázásának gondossága emeli a termelés átlaga felé. Sajnálunk kell, hogy Pásztor János újabban kiállott azok sorából, akik ezzel a témával foglalkoznak, habár más irányban gazdag kárpótlást adott.

Az állatszobrok kicsiny csoportjából ifj. Vastagh Györgynek az 1920/21-iki téli tárlaton kiállított *Agár*, az 1921-iki tavaszi tárlaton kiállított *Tacskó* és az ugyanez év őszi tárlatán kiállított *Orosz agár* című bronzait jegyezhetjük fel, amelyek mindegyikét kitünteti a természet megfigyelésének élessége és az ábrázolás szolid készsége.

S ezzel szemlénk végére értünk. A kép, mely elénk tárult, elég gazdag és élettel teljes. Hogy a harcba, melyet megvívni kultúránknak jutott, nem indulunk reménytelenül, abban nagy része van szobrászaink csüggedetlen alkotó kedvének, s ezért nemcsak elismerésünk, hanem hálánk is jár nekik.

Vajha a munkának azok a feltételei is bekövetkeznének, amelyekről egyelőre meg vagyunk fosztva, mindenekelőtt az európai művészeti élettel való kapcsolatunk helyreállítása.

Mai szobrászatunk — mint képzőművészetünk általában — a múlt évtizedek naturalizmusának áramlatából született, amely viszont a kor tudományos panteizmusának volt művészeti kifejezése. Művészeink ennek az áramlatnak levegőjében nőttek fel s többé-kevésbé a realista ábrázolás körében mozognak.

Tőlünk nyugatra új áramlatok vonulnak át a szellemeken, a természettudományi meggyőződés abszolút hatalma megingott, s a művészetnek sem vezérlő gondolata többé a természeti benyomások mindenhatósága. Az érzéki megfigyelés helyébe az új nemzedéknél a lelki élmény kifejezésének vágya lépett, a szellem felsőbbségének eszménye tört utat.

Mint minden visszahatás, ez is szertelen túlzásokban jelentkezett, s a természeti megfigyelés visszatükrözését a szubjektív önkény váltotta fel. Az áramlat azonban hat és munkál, s a szellemekben tagadhatatlanul megnövekedett az a vágy, hogy a lélek szárnyán a mulandó világon túl egy halhatatlan szellemi világ magaslatára emelkedjünk.

Mi nem óhajtanók, hogy a művészetnek a természettől való elszakítása következze be, de azt hisszük, hogy az új áramlatnak nemesítő és felszabadító hatásától mi túlságosan el vagyunk zárva, s hogy elkelne

valami az új szellem szabad fuvallatából. A realitás érzékét, mely bennünk mélyen gyökerezik, nem kell féltünk tőle.

Történetünk régi hagyománya, hogy az európai áramlatok mind átvonultak törekvéseinken, átidomulva a mi kultúránk érdekében. E hagyományhoz a jövőben sem maradhatunk hűtlenek, s ezért óhajtánók felvonását a sorompóknak, melyek mai helyzetünkben magasabban emelkednek, mint bármikor.

Ami most jelentésünk tulajdonképeni célját, a Greguss-díjjal való kitüntetéssel illeti, az ajánlásra felkért fórumoktól nem kaptunk útbaigazítást. Az Orsz. Magy. Képzőművészeti Főiskola nem élt az ajánlás jogával, az Orsz. Magy. Képzőművészeti Társulat pedig Damkó József Kapisztrán-szobrában olyan művet ajánlott, amely 1922-ben készült el, tehát már kívül esik a cikluson.

A Kisfaludy-Társaság tagjai részéről, akik szintén jogosítva vannak egy-egy művet ajánlani, egy olyan ajánlat történt, amelynek mindnyájunk előtt igen nagy súlya van, s amelynek tiszteletbentartását most, midőn az ajánló örökre elhagyott bennünket, a kegyelet is szívünkre köti. Beöthy Zsolt, akinek nevéhez ebben a körben egy szót is fűzni kisebbités lenne, ajánlotta Lux Eleknek azt a bronz női fejét, melyet ő 1919-ben az Ernst-féle múzeumban látott kiállítva. Ezt az ajánlást Beöthy csak szóval adta tudtomra, de azzal a kívánsággal, hogy azt mint valóságos, formaszerinti ajánlást vegyem tudomásul.

Bármily kedves lenne is szívünknek Beöthy Zsolt útmutatását követni, le kell mondanunk arról, hogy az általa ajánlott mű kitüntetését fontolóra vegyük, mert ennek a szobornak gipszmintája — amint az utóbb megállapítható volt — már 1913 őszén ki volt állítva a Műcsarnokban s azt ugyanakkor a király részére megvásárolták és márványban kifaragtatták. Az Ernst-Múzeumban 1919-ben kiállított példány, melyet Beöthy látott s mely most a Szépművészeti Múzeumban van, csak bronzban készült ismétlése amannak.

Az ajánlás jogával élt még Szász Béla tagtársunk, aki hozzám intézett iratában hat érdemes szobrászművészt ajánlott figyelembe, ú. m. Gács István, Orbán Antal, Damkó József, Bezerédy Gyula, Siklódý Lőrinc és Pásztor János szobrászokat. Erre az ajánlásra azt kell tisztelettel megjegyezni, hogy az alapító rendelkezése szerint egy meghatározott műre kell kiadni a jutalmat, az ajánlás is csak egy műre szólhat, t. tagtársunk pedig nem művet, hanem művészeket ajánlott és pedig hatot.

Ilyenformán tekintetbe vehető ajánlat nem érkezett. Magunkra hagyva kellett keresnünk azt a művészt, aki a bennünket érdeklő időben a legmagasabbra emelkedett. E keresés közben egy ritka és neve-

zetes tünemény volt az, mely bennünket legjobban megragadott. Egy művészt láttunk, aki ma, élemedett korában, szokatlan képét mutatja az alkotó kedv teljességének, sőt képesnek bizonyult arra, hogy nőjjön és fejlődjék. Ez képzőművészeknél általában figyelemreméltó, de különösen ritka nálunk, hol a művészek többnyire idő előtt hervadnak, mint a keleti nők. Ennél a művésznél, noha nagy multja van, egyáltalában nem kell latba vetni a mult érdemeit, s legfeljebb csak örömünket fokozza az, hogy amikor a jelen kiválóságát megkoszorúzzuk, egy régi és nagyérdemű munkásság előtt is alkalmunk van meghajolni.

A művész, akire gondolok, Strobl Alajos. Már jelentésem folyamán is sokszor kellett nevét említenem, bizonyyságul annak, hogy fáradhatatlanul dolgozott.

Azt is láttuk, hogy nemcsak serénységével tűnt ki, hanem eredményeivel is és sok jeles mű között alkotott egyet, a *Genius* című márványt, amely egy nagy mult tudásának összesűrített kivonata, amelyen azonban már átvonul egy új idő eszményítő törekvése. Így mintegy szerencsésen egyesíti magában két korszak erőnyeit.

Mi a Greguss-bizottság nevében ezt a művet ajánlottuk a megkoszorúzásra, s javaslatunkat a Kisfaludy-Társaság zárt ülése egyhangúlag elfogadta.

Most, íme, átnyújtjuk a koszorút, azzal az őszinte hódolattal, amelyet Strobl Alajosnak nemcsak márvány Geniusa, hanem művészetének felsőbb származású génusza iránt is érzünk.

ELNÖKI ÜDVÖZLŐ BESZÉD

Petrovics Elek székfoglaló rendes taghoz.

BERZEVICZY ALBERTTŐL.

Tisztelt társunk mai székfoglalójának jelentőségét fokozza az, hogy annak következtetéseit és megállapításait Társaságunk határozattá emelte akkor, mikor e jelentés alapján döntött a Greguss-jutalom odaítélése felől s döntött úgy, hogy azt hiszem, e döntése egy nagy jelentőségű művészeti kérdésben a közvéleménnyel megegyező irányt jelzett.

Tisztelt társunk a ránk nézve legbecesebb és legkedvesebb ajánlás: Beöthy Zsolt ajánlása alapján lépett tagjaink sorába s egy másik elhunyt nagyunknak, Riedl Frigyesnek, kiről ma oly szépen emlékezett meg, a helyét foglalja el. Ez az ajánlás és ez az utódlás megtisztelt és emel, de kötelez is s én tisztelt barátom gondolkodását, lelkét és munkásságát úgy ismerem, hogy egy percig sem kételkedem, hogy e kötelezett-

ségét ismeri, átérzi és annak megfelel. Tisztelt társunk művészeti életünkben nagy és fontos helyet foglal el, olyat, amelyben művészeti életünkre irányító befolyást gyakorol s e pozíciója itt nagyobb súlyt ad szavának és véleményének. E helyzetében tartozik számolni a művészi élet mozgalmaival és változásaival, nem zárkozhatik el s nem is szabad elzárkózni az eleven művészi élet pezsgése s mindig új eszméi elől; de azt hiszem, hogy ha nyitott szemmel nézi a művészi élet változásait, az nem kell hogy hűtlenné tegye e Társaságnak s művészi életünknek azon nemes és jó tradíciói iránt, melyeket főként Beöthy és Riedl neve képvisel. Ezeket én röviden eként fejezném ki: hit a művészetnek léleknesesítő, lelket megtisztító hivatásában, hit nemzeti művészetünk folytonosságában, és hit abban, hogy igazi magyar művészet csak az lehet, amely magyar talajból és magyar lélekből fakad és mert magyar lélekből fakad, ennek megfelelően őszinte és becsületes, egészséges és erőteljes, tiszta és nemes. Azt hiszem, ha ezeket tartjuk szem előtt megingathatatlanul s ezeket követjük szilárdan, képesek leszünk megállani helyünket a művészetünk legnagyobbjainak elhunyt következtében kétségtelenül beállott iránytalanság, a túlságba vitt átértékelés s az egymást letipró tülekedés vásári zajában is.

Ezzel a reménnyel, bizalommal és legszebb várankozással nyújtom át tisztelt társunknak tagsági oklevelét s melegen üdvözlöm őt körünkben.

Petrovics Elek válasza.

Nagyméltóságú Elnök Úr!

Tiszteletteljesen köszönöm Nagyméltóságodnak szíves üdvözlő szavait. Biztosíthatom Nagyméltóságodat, hogy ha már érdemesség dolgában nem léphetek nyomába azoknak a kitűnő férfiaknak, akiket említeni méltóztatott, igyekszem hasonlítani hozzájuk legalább szándékaim tisztaságában.

Mint a gyakorlat munkása, aki egy nagy közművelődési intézményünk gondozását tettem életem céljává, csak néha-néha, mintegy lopva fordíthattam némi időt irodalmi munkásságra. Vágyam azonban — megvallom — sohasem hiányzott az írásra. A Kisfaludy-Társaság választása erősíteni fogja ezt a vágyamat, s talán eljön az az idő, amidőn ki is elégíthetem azt. A buzdításért mindenesetre igen hálás vagyok. Különös hálával emlékezem meg arról a férfiúról, aki engem arra a tisztességre méltatott, hogy személyesen vállalkozott ajánlásomra, s aki — fájdalom — már nem hallhatja köszönetemet. Az ő nevét, Beöthy Zsolt nevét említve és reá való hű emlékezéssel ajánlom hűségemet és munkámat a Kisfaludy-Társaságnak.

EMLÉKEZÉS SEBŐK ZSIGMONDRÓL.

MOLNÁR FERENCŐL.

(Felolvasta az 1923 január 3-diki ülésen).

A Kisfaludy-Társaság hagyományai rójják rám a kegyeletos és szép tisztet : emlékező szavak koszorúját tenni le a költő sírjára. Ezek az emlékező szavak éppúgy hervadnak, mint minden szó, amit ember gondolt és mondott. De arra valók, hogy a maguk rövid életével frissen tartsanak egy emléket, legalább addig, amíg újabb szó-koszorú nem váltja fel az ő hervadásukat. A költők felett az utókor ítél. De ez az utókor nem kezdődik a költő halálával. Triviálisan szólva : az utókor akkor kezdődik, amikor ő akar. Hogy mikor kezdődik és mikor kezd ítélni, ez a levegőben van, ez elvitathatatlan, ezt megérzi minden művész és minden jóhiszemű bíráló. Mi magunk sem vagyunk mindenkinek az utókorá csak azért, amért sok idővel a halála, a munkássága után élünk. Utókor az a kor, amelyben véletlenül, anélkül, hogy bárki is *csinálná*, megvannak az előfeltételek arra, hogy épp egy bizonyos művész életmunkáját revideálja. Így volt meg a francia irodalomban Balzacnak és Flaubertnek külön-külön a maga ítélkező utókorá, így ítél épp most, épp ma a Goncourt-ok utókorá, így tudnók évszámos pontossággal kimutatni a mi irodalmunkban a Csokonai utókorának a kezdetét, így következett már el a Petőfi utókorá — s hogy negatív példával is szolgáljak, így várat még magára a mi nagy Jókaink objektív utókorá.

Az írók morális kötelessége — és ezért bölcs és szép az emlékezésnek ez a hagyománya — az írók kötelessége, hogy annak az emléket, akit ők művésznek, költőnek tartanak, folyton ébren tartsák, kézről-kézre adják, amíg elkövetkezik az a légkör, az a világhangulat, az az összessége a feltételeknek, amelyben ez a gondosan őrzött emlék, ez a kézről-kézre adott, nemzedékről-nemzedékre áttolt megbecsülés igazán kivirágozhatik.

Így fogom fel szerény szerepemet Sebők Zsigmond emlékének megőrzése körül. Tisztelettel mély és lélekkel teljes tehetsége iránt, őszinte respektussal gyönyörű, formában ékes, lényegben egyszerű, tiszta és frissízű magyarsága iránt, a művésznek kijáró hódolattal emlékszem meg rajzairól, elbeszéléseiről s a magyar gyermekeknek adott ragyogó ajándékáról, az ő gyermek-könyveiről. Jegyeztessék fel róla, hogy ennek a földnek a virága volt a tehetsége. Hűséges festője, miniatűr-rajzolója volt e föld egyszerű embereinek, növényeinek, vizeinek, fáinak, állatainak, levegőjének, horizontjainak. Jegyeztessék fel róla, hogy ama boldog magyar írók közé tartozott, akik, mikor a tehetségük a recipiálásra legfogékonyabb volt, — egy szép, feledhetetlen, okos, őszinte világban

éltek : Szegeden, azok közt az írók közt, akik a Tisza partján tanultak magyarul és ott tanultak embert látni. Boldog magyar írónak nevezem, — mert amint eddig még nincs mesterséges fogamzás, úgy nincs mesterséges művészi benyomás sem. Akit a végzete akkor tett a Tisza partjára, mikor a lelke egy egész életre magába szedhette annak a levegőnek a felséges erejét, — az irigylés tárgya marad ama magyar írók szemében, akiket a végzetük más folyó partjára tett, más házak közé, más emberek világába. Aki tisztességes író, az nem írhat mást, mint amit élt. És sok van, aki nem tudta, hogy író lesz, amikor még *élt* és nem *figyelt*. Aki akkor meg írónak, amikor már figyel, az lekésett a leglényegesebb valamiről. Sebők újságcsinálónak ment a Tisza partjára, és mint magyar költő jött onnan el.

Jegyeztessék még fel róla, hogy mint ember komoly, szelíd, becsületes, szerény és szegény volt. Irassék fel róla, hogy kívül-belül tiszta volt. Csöndes volt és elmélyedő, bölcs és naiv. Írjuk fel róla, hogy a gyermekek barátja volt, — ne azt írjuk fel, hogy szerette a gyermekeket, mert ez csak szép, de nem sok. A *gyermekek szerették őt*, ami sok, mert ritkaság, és mert bizonyítvány az Úr színe előtt, bizonyítvány a művész és az ember számára. Aki a gyermekek lelkébe horgonyozta le írói dicsőségét, igen bölcsen cselekedett. Emléke jó helyen van a gyermekek szívében : nemcsak azért, mert ők tovább fognak élni, mint mi, hanem azért is, mert az ő jó kritikájukban mindig zúg valami a halhatatlanságból, — mint ahogy az ő lelkük közelebb van a végtelenséghez, mint a miénk. A világ-irodalom legépebb termékeit, az ezeréves meséket, amik még sok ezer évig fognak duruzsolni, a gyermekek tartják fenn. Ha ránk, felnőttekre volnának bízva az édes, szép mesék, már tudja Isten, hova revidéáltuk volna valamennyit. A gyermekek az irodalomtörténet-előtti korok óta vigyáznak a mesére, olyan komolyan, olyan becsületesen, sírva és nevetve, aztán a saját gyermekeiknek mindent hűen továbbadva, hogy illenék már egyszer, hogy az irodalomtörténet megdicsérje őket ezért a nagy konzerváló munkáért, amit évezredek óta szerényen végeznek.

Sebők Zsigmond egyéb munkáit mi tartjuk számon, hűtelen felnőttek, előítéleteknek kiszolgáltatott, vagy előítéleteket döngető okoskodók. A gyermekeknek írott irodalma van a jó helyen : a kisdedek szívében, és a nagyapákká lett kisdedek ajkán.

ELNÖKI ÜDVÖZLŐ BESZÉD

Molnár Ferenc székfoglaló rendes taghoz.

BERZEVICZY ALBERTTŐL.

Tisztelt társunkat már ezelőtt hat évvel választottuk a Kisfaludy-Társaság tagjává. Tudjuk, hogy nem rajta mult, hogy székét

eddig el nem foglalta, hiszen egy ízben székfoglaló előadása már ki is volt tűzve, amikor a közbejött események a Kisfaludy-Társaság munkásságát hosszabb időre megszakították. Már akkor, mikor megválasztottuk, választásunkat megelőzte úgyszólván világra szóló híre-neve, melyet azóta is folyton gyarapodni látunk a hazában és külföldön szerzett sikerei révén. E sikereknek mi is örültünk s büszkéek voltunk rájuk, mert hiszen azok a magyar névnek, a magyar irodalomnak dicsőségét is jelentik. Kérjük tisztelt társunkat, hogy bár írói hangja erősebb visszhangokhoz szokott, keresse fel gyakran és szívesen Társaságunkat s gyönyörködjék abban a szerényebb, de melegebb visszhangban is, melyet Társaságunkban tud kelteni. Erre számíthatni vélünk azért is, mert hiszen mint magyar költőt bizonyára őt is áthatja a kegyelet régi nagyjaink iránt, kik a Kisfaludy-Társaságot körülbelül kileneven évvel ezelőtt megalapították, s kiknek nyomdokain járunk most is. Ők nemcsak ezt a Társaságot alapították meg, hanem azt a magyar költői nyelvet és szépirodalmat is, melynek tüneményes sikerei mai megaláztatásunkban, nemzeti szerencsétlenségünkben egyedüli büszkeségünket alkotják. Ezeknek a régi nagyoknak emlékére a mi szemünkben éppen az vonja a legragyogóbb dícsfényt, hogy mikor fáradságos, verejtékes, önzetlen munkával megalapították ezt a magyar irodalmat, tették ezt anélkül, hogy még csak álmodhattak volna is az elismerésnek, anyagi jutalomnak és hírnévnek arról a mértékéről, mely ma némely szerencsés utódjuknak osztályrészül jut.

Meleg örömmel üdvözlöm tisztelt társunkat Társaságunk körében s nyújtom át hozzánk tartozása zálogául tagsági oklevelét.

III.

BÍRÁLATOK ÉS PÁLYÁZATOK.

A KISFALUDY-TÁRSASÁGNAK EZ ÉVBEN LEJÁRT JUTALOMTÉTELEIRE BEÉRKEZETT PÁLYAMŰVEK JEGYZÉKE.

I. Lukács Krisztina-jutalom. *A misztikus elem Arany költészetében.*
Nem érkezett pályamű.

II. Lukács Krisztina-jutalom. *A magyar líra fejlődése a XIX. század
második felétől kezdve, tekintettel az európai áramlatokra.*

1. J. i. Az élet zenéje.

III. Grünwald-jutalom. *Kisebb elbeszélő költemény.*

1. A szerződés. Két vándor. J. i. Omnia.

2. Öt elbeszélő költemény. J. i. Régen, régen...

3. Hulló könnyek. J. i. Küngösi.

4. Négy költemény. J. i. Szébb jövő hajnala nem soká pitymallik.

5. Béli Mihály tora. J. i. Amiről az ész és szív beszél.

6. Levél hazulról. J. i. Csonka Magyarország nagy volt s na-
gyobb lesz.

7. Báthory Erzsébet. Árpádházi Erzsébet. J. i. Sors bona, nihil
aliud.

8. Hazatérés. J. i. Magyar sors.

9. Turán és a hős magyar. J. i. Integritás.

10. A világügyelő Arany fejedelem éneke. J. i. Mir-susné-xum.

11. Péter és Pál. J. i. Késő bánat.

12. Novara. J. i. Én nem mondom senkinek.

13. Kolozsvári regé. Névvel, jelíggel levél nélkül, bírálatra nem
bocsátható.

IV. Szilasi Nelli-jutalom. *Gyermekszíndarab.*

1. Farsang az internátusban. J. i. Győzzön a jobb.

2. Pongrácz Kató. J. i. Hiszek Magyarország feltámadásában.

3. Ne sírj Hungária. J. i. Isten áldd meg a magyart.

4. Pannika és Janó. J. i. Gyermek kacagás a legszebb zene.

5. A sánta kutya. J. i. Az igazság győz.

6. A tudománytölcser. J. i. Bácsi kérem, hány óra van?

7. Tündérvjáték. J. i. Jövendőért.

V. Lippich-jutalom. *Kőrösfői Kriesch Aladár élete és művei.*

1. J. i. Akik az életet keresik, elzarándokolnak a művészet forrásához.

VI. Halmos-jutalom. *Magyarország szellemi, pol. és gazdasági egysége.*
Nem érkezett pályámű.

VII. Halmos-jutalom. *Középisk. ifj. olvasmány a világháború anyagából, mely a magyar hősiességet nevelő hatással példázza.*

1. Három szökevény. J. i. Becsülettel a hazáért.

2. A harangágyú. J. i. Nem halt az meg, aki a hazáért halt meg.

3. Az Isonzótól a Piavéig. J. i. Nagyszeben.

4. Négy történet. J. i. Mingyárt vitéz, mihelyt magyar.

5. Egy főhadnagy története. J. i. Fortitudinem iuventutis cecini.

Elnök és titkár a pályaműveket számbavette s a jelíges leveleket az egyes pályakérdések szerint csoportosított külön-külön borítékba helyezve lepecsételte.

Budapest, 1922 november 7-én.

Berzeviczy Albert,
m. elnök.

Szász Károly,
titkár.

Bíráló jelentés a Lukács Krisztina-féle pályázatról.

(Előterjesztetett az 1923 február 6-iki közülésen.)

PAPP FERENC TÓL.

A jutalomért csak egy pályamunka versenyzett.

A szerzőnek a XIX. századi magyar líra fejlődését kellett volna megvilágítania a század második felétől kezdve; e helyett tulajdonképpen a XX. századnak azokat a magyar lírai mozgalmait akarja igazolni, melyek Ady nevéhez fűződnek. Ilyen célzatos a dolgozatban az európai irodalmi áramlatok rajza is. A szerzőnek semmi érzéke sincs a történelmi fejlődés iránt. Semmiképpen sem tudja felfogni azoknak a költői egyéniségeknek jelentőségét, kik a múlt században a szabadságharc után adtak irányt a magyar lírának. Elfogult azonban újabb költőinkkel szemben is, ha kedvelt kritikái szövirágait nem alkalmazhatja rájuk. Így Gyulai Pállal 10 sorban, Vargha Gyulával 6 sorban végez, míg Ady, Babits és Kosztolányi értékelésére lapokat szán.

Legnagyobb akadálya volt a szerzőnek a kitűzött feladat megoldásában zavaros gondolkodása. Okoskodásaiban az érveket rendesen nagyhangú kijelentések helyettesítik, melyeket az irodalmi pártlapok már rég elkoptattak. Ítéletei homályosak, legtöbbször értelmetlenek, jellemzései kicsinyesek s legtöbbször semmitmondók. A facsáros észjárással teljesen összeillik az a szenvelgő stílus, mely újszerűnek akar

feltűnni, valójában pedig a tehetetlenség takarója. A dolgozatnak mind tartalmát, mind külső alakját az a hanyatló ízlés hatja át, mely nemzeti összeomlásunk előtt oly követelően lépett fel irodalmunkban.

Ezek alapján a pályadíj kiadását nem javasoljuk.

Budapest, 1923 február 6.

Hozzájárulnak :

Császár Elemér,

Négyesy László.

A Társaság a bizottság javaslatát elfogadván, a jutalmat nem adta ki.

Bíráló jelentés a Grünwald-pályázatról.

(Előterjesztetett az 1923 február 6-iki közülésén.)

SAJÓ SÁNDORTÓL.

Kisebb elbeszélő költeményt kívánó idei Grünwald-pályázatunkra tizenkét pályamunka érkezett. A pályázó munkák egyikében-másikában akad figyelemreméltó, sőt dícsérnivaló tulajdonság is, a pályázat egészben véve mégis eredménytelen: egy pályamunka sem olyan, hogy különösebben megkapná az olvasót s irodalmi értékül tetszenék. A bírálóknak az egyes munkákról külön-külön, egymástól függetlenül kialakult véleménye az egybevetéskor meglepően egyöntetűnek bizonyult: e jelentés tehát nemcsak végeredményében vagyis javaslatában, hanem részletező megjegyzéseiben is valóban egyhangú megállapodása a háromtagú bizottságnak.

Az 1. számú «Omnia» jeligéjű pályamunka mindkét darabja, az *A szerződés* és *Két vándor*: költőietlen, bőbeszédű filozofálás, nem elbeszélés; a 2. számú *Öt elbeszélő költemény* (J. Régen, régen...) közül a *Pásztorka, báránka* egészben véve kedves hangú, de modorosan népieskedő igénytelen kis történet, a *Garaboncás Longiász* kikerekítettlen hosszú s éppen ezért ellaposodó tréfás anekdota, a *Hamu alól parázs villan...* elnyújtott, zavaros, érdektelen modorosság, a *Herkó páter* rosszul verselt, elnyújtott, igazi humor nélkül szűkölködő történet a részeges papról, a *Régen, régen...* kezdetű vers pedig teljesen jelentéktelen variálása Kozma Andor A magyarok szimfóniája c. költeményének. A 3. számú *Hulló könnyek* című munka (J. Küngösi) tartalomban, formában, egyaránt gyarló kísérlet; a 4. számú, *Szebb jövő hajnala...* stb. jeligéjű pályamunka négy darabja közül a *Megjött a felváltás...* ügyesebb verselésű, melegebb érzésű munka, de elbeszélésnek tartalmatlan, *A magyar hólyag* s *Vonatok az éjben* művészietlen bölcselgés, az *Áldó gyermekkezek* viszonylag eléggé csinosan hangzó, de valójában

szintén céltalan semmitmondás. Az 5. számú, *Béldi Mihály tora* című munka (J. Amiről az ész és szív beszél) tragikus tárggyal próbálkozik költői erő nélkül s mesterkéltén erőltetett borzalomba vész; a 6. számú, *Levél hazulról*, az amerikai magyarokhoz című munka (J. Csonka Magyarországra nagy volt s nagyobb lesz!) becsületes hazafias érzésről tanúskodó, de költészet nélkül, bőbeszédűen áradó, rímbe szedett próza s egyáltalán nem elbeszélés; a 8. számú, *Hazatérés* című vers (J. Magyar sors) sokszor megírt történet: a hazatért hadifogoly kínosan kieszelt, érzelmős tragikuma, komponáló készség s főképen képzelő erő nélkül. A 9. számú *Turán* és *A hős Magyar* című «vogul rege magyar kapcsolatban» (J. Integritas) hazánk megcsonkítását kívánja példázni a széthullt test tagjainak újra összeforrásáról szóló vogul regével; ezt a tárgyat Zempléni Árpád is feldolgozta, de az ő művészete sem tudta a tárgy képzelenségét elfogadhatóvá tenni; a munka másik része a megcsonkítást adja elő részletesen s egy versbeszedett helységnévtárnak tetszik; dicséretes igyekezet, — érdektelen sivár próza. A 11. számú *Péter és Pál* (J. Késő bánat) szintén nem elbeszélés, csak rajz és filozofálás; két jóbarát azon tűnődik, az élvezetek vagy az eszmények hajszolása boldogítóbb-e, — de nem tud eredményre jutni, persze, nem is tudhat. Jó érzés van a versben, de költői erő nincsen. A 12. számú, *Novara* című pályamunka (J. Én nem mondom senkinek) naiv jószándékkal megírt rossz vers: a kormányzó hajójának építését és sorsát beszéli el rossz szerkezettel, s terjengősen és érdektelenül.

A 7. számú *Elbeszélő költemények* (balladák) című pályamunka (J. Sors bona, nihil aliud) kiesik a pályázók sorából, mert időközben nyomtatásban is megjelent, a szerző nevével. Ezt tehát most már számba nem véve, a pályázatnak legtöbb méltánylást érdemlő darabját, a 10. számú, *A világügyelő aranyfejedelmének éneke* című vogul hősmondát (J. Mir-Susné Xum) kell még említenünk. A költemény — a szerző tájékoztatása szerint — négy vogul hősenekből van egybeállítva, tárgya pedig a világügyelő férfi születésének, felülről való lebocsátásának, felnövekedésének, szenvedéseinek és bosszújának a regéje, — a magyar sorsnak mintegy szimbolumául. «Amit vogulokról zengek én, — Más turánt is illet bús regém» — mondja a szerző a bevezető sorokban. Maga a munka már tárgyánál fogva sem eredeti alkotás, inkább csak átdolgozása a vogul népköltési gyűjtemény megfelelő darabjainak; másrészt tárgyban, hangban, nyelvben, verselésben nagyon emlékeztet Zempléni Árpádnak évekkal ezelőtt Társaságunkban jutalmat nyert Bosszú című költeményére. Íme pl. a pályamunka befejező sorai:

Bosszúm' így kitöltve,
Nyugszom jó időre,
És jó öregemhez,
Bölcs Numi-Táremhez,
Aki mindent rendez,
Nyugodtan föllépek.
Házában az égne
Ott ül arany-trónján,

Nyugodtan gondolván
Multakra, jövőkre,
Múlóra, örökre.
Homlokán örök tél,
Úgy ül ott előttem.
— Fiaskám, megjöttél?
— Apácska, megjöttem...

A munkának nem az a legfőbb baja, hogy Zempléni hatása alatt készült; nagyobb baj ennél, hogy nincs meg benne Zempléni költői ereje, hogy szerzője a primitív rokonnép regevilágából vett, de nekünk valójában mégis csak idegenszerű tárgyat nem tudta annyi művészi melegséggel áthatni, mint Zempléni Árpád. Így a különben érdekes vers még sokkal inkább kuriózum marad, mint a Zempléni Árpádé. Ezeknek a regéknek a világa — az egyik bíráló szavaival élve: rokonság ide, rokonság oda! — bizony csak idegenszerű ránk nézve s a magyar közönség egyetemében nem képes érdeklődést kelteni. Tudósok s magunkfajta tudákos költők — mondotta egy másik bíráló — élvezhetik, de más nem. Tárgyért, hangulatért, különösen területi épségünk célzatával, valóban nem szükséges messze északra járnunk: a magyar lélek, a magyar föld és levegő ezernyi értékeesebb változatban kínálja mindakettőt.

E munka egyébiránt a bírálók egyöntetű véleménye szerint legfigyelemreméltóbb darabja a pályázatnak; a szerző komoly művészi törekvése, verselő készsége, a mű nyelvének több helyen fölbukkanó szépsége s egészben véve kellemes muzsikája dicséretet érdemel.

A bírálóbizottság azt javasolja a tekintetes Társaságnak, hogy a jutalmat ezúttal ne méltóztassék kiadni s hogy ez a következő alkalomra prózai elbeszélésre tűzessék ki.

Budapest, 1923 február 3.

Hozzájárulnak:

Kozma Andor.

Vargha Gyula.

A Társaság a bizottság javaslatát elfogadván, a jutalmat nem adta ki.

Bíráló jelentés a Szilasi Nelli-pályazatról.

(Előterjesztetett az 1923 február 6-iki közülésen.)

CSATHÓ KÁLMÁNTÓL.

Tisztelt Társaság!

A Szilasi Nelli-féle 1000 koronás jutalom 6—14 éves gyermeknek való szindarabra tüzetett ki és a pályázatra összesen hét mű érkezett be.

A bírálóbizottság egyhangú megállapítása szerint azonban, sajnos, a hét között egyetlenegy sincs, amely jutalomra vagy legalább dícséretre, sőt még említésre is érdemes volna.

Két pályamű azzal válik ki társai közül, hogy hazafias irányú, de ebben a törekvésben sem jut tovább a jó szándéknál. Ez a kettő a 2. sz. (Címe: *Pongrácz Kató*, jeligéje: Hiszek Magyarország feltámadásában.) és a 3. sz. (Címe: *Ne sírj Hungária*. Jeligéje: Isten áldd meg a magyart.)

A többiről még ennyi jót sem lehet mondani. Együgyű, ízetlen, erőszakolt, lapos és gyerekes kísérletek s ellentétben a *Szentivánéji álom* mesterembereinek szörnyű víg tragédiájával, szörnyű szomorú vígjátékok.

Jelentésemnek ezt a részét be is fejezhetném, ha nem volna egy sajtóságos jelenség, amit nem tudok szó nélkül hagyni. Ez pedig az, hogy az 1. számú, *Farsang az internátusban* című és «Győzzön a jobb» jeligéjű pályamű nyomtatásban került a bírálók elé. Természetesen sem a szerző, sem a nyomdász neve nincs rajta a könyvön, tehát nem állapítható meg, hogy ki a kiadója. De elszomorító, hogy ma, mikor jobbnál jobb és tehetségesnél tehetségesebb fiatal írók éheznek és szomjaznak a nyomdafestéket, mikor a legkiválóbb tudományos munkák kéziratban hevernek, anélkül, hogy kiadóra találhatnának, akadt nyomda vagy áldozatkész Maecenás, — még ha a szerző maga volt is az illető, aki ezért a féremunkáért hozta meg azt az áldozatot, amibe annak a kinyomatása került.

A pályázat a bírálóbizottság szerény véleménye szerint meddő maradván, tisztelettel javasoljuk a tekintetes Társaságnak, ne tűzze ki a jutalmat újabb pályázatra, hanem minthogy erre a jutalom feltételei módot adnak, fordítsa azt a három év alatt megjelent legjobb gyermekirodalmi munka jutalmazására.

Amennyiben a Társaság javaslatunk értelmében határozna, erre nézve tiszteletteljes javaslatunk viszont az, hogy a jutalmat ítélje oda Sebők Zsigmond három posthumus kötetének¹, amelyeket erre úgy nemes irányuk, mint magyaros nyelvük és könnyed, vonzó előadásuk méltóvá tesz.

Hozzájárul:

Jakab Ödön.

Ambrus Zoltán.

A Társaság a bizottság javaslatát elfogadván, a jutalmat egyik pályaműnek sem adta ki, hanem Sebők Zsigmond 3 posthumus kötetének ítélte oda.

¹ 1. *Dörmögő Dörmötör, mint önkéntes*; 2. *Az arany cipő*; 3. *Csutora Jancsi cimborái*.

Jelentés a Körösfői-Kriesch Aladár életéről és műveiről szóló munkára kitűzött K. Lippich-jutalomról.

(Előterjesztetett az 1923 február 6-ikán tartott közülésen.)

PETROVICS ELEKTŐL.

A K. Lippich-jutalomért, mely Körösfői-Kriesch Aladár életéről és műveiről szóló munkára volt kitűzve, csak egy dolgozat pályázik. Jeligéje: «Akik az életet keresik, elzarándokolnak a művészet forrásaihoz.»

A szerző nagyjában helyesen látja Kriesch fejlődését, művészetének főállomásait jól jelöli meg, nemkülönben a tényezőket, melyek hatottak reá és a célt, amely felé fennkölt törekvéssel tartott. Adatai összegyűjtésében elég buzgalommal járt el.

Ehhez hozzá kell tennünk, hogy Kriesch törekvésének általános-ságban való megértése és megvilágítása nem éppen nehéz, mert ő nemcsak gyakorló művész volt, hanem egyszersmind hitvallásának irodalmi propagálója is, aki nem sok kétséget hagyott fenn célzatainak mibenléte felől.

Krieschnek ez az apostoli működése, amely a legmagasabb célokat szolgálta, mindennekefelett vonzza és megkapja a szerzőt, ami teljesen érthető, azonban úgy tetszik nekünk, hogy ennek következtében túlságosan alárendeli magát hősének, s ott sem hallatja saját hangját, ahol erre szükség lenne.

Abból, hogy a szerző egyénisége Kriesch elveibe így beleolvad, a dolgozatnak két fogyatkozása következik. Az egyik az, hogy Krieschnek azokat a műveit, amelyek művészi hitvallásának végleges kifejlődését megelőzték, nem méltányolja eléggé. Kriesch korábbi éveiben igen kiváló képmásokat festett, s úgy ezek, mint történeti képei, különösen a tordai országgyűlésről festett képe, nézetünk szerint tüzetesebb foglalkozást és nagyobb méltánylást érdemelnének. A Halászat a Balatonon c. parlamenti freskója szintén különös figyelmet érdemel, mint olyan mű, amely a freskó nyugalmit és monumentalitását sok invencióval és képzelettel egyesíti.

A másik fogyatkozás, hogy Krieschnek művészi hitvallására nézve, mely egyúttal életfelfogás volt és munkásságának tengelye, a szerző még sem kíséri az állásfoglalást.

Kriesch azt vallotta, hogy a modern művészetnek a régi keresztény művészetbe kell kapcsolódnia, mert már a renaissance is fattyúhajtás volt; továbbá, hogy vissza kell térnünk a kézműiparhoz, ami azt jelenti, hogy a mai egész fejlődés rómjain kell egy új világot felépítenünk

stb. Ezekre nézve nem halljuk a szerző véleményét, noha nem hisszük, hogy azonosítja magát mindazzal, ami a teremtő művésznél érdekes egyéni sajátság, sőt esetleg szükséges egyoldalúság lehet, de nem lehet programja az életnek és a művészetnek.

Azt nem róhatjuk fel a szerzőnek, hogy Kriesch több fontos művének eredetiben való ismerete nélkül írta meg dolgozatát, mert ezek a művek ma nehezen hozzáférhetők. Azt hisszük azonban, hogy dolgozatából sem a művésznek, sem az embernek alakja nem domborodik ki elég élettellenesen. Kissé vázlatos az egész dolgozat, a szerző előadásán pedig sok helyütt némi pongyolaság érzik.

Örömmel ismerjük el azonban — Kriesch jelentőségének már elől említett helyes felismerésén kívül — azt is, hogy a dolgozat sok észrevétele a szerző tehetségéről és gondolkodásának komolyságáról, az egész dolgozat pedig lelkes érzéséről tesz bizonyosságot. A jutalmat, minthogy azt nem anyagi értelemben vesszük, hanem mint első irodalmi társaságunk pálmáját tekintjük, nem tartjuk kiadhatónak, azonban dícséretre ajánljuk a dolgozatot, javasolva a jeligéslevél felbontását abban az esetben, ha a szerző jelentkezik.

Megjegyezzük még, hogy amennyiben a dolgozatot a szerző kiadná, az időrend és a képek körül több hibát kell kijavítania, amelyekre főként Nagy Sándor bírálótársunk, Kriesch működésének legalaposabb ismerője mutatott rá.

Budapest, 1923 február 5-én.

Hozzájárulnak :

Berzeviczy Albert.

Nagy Sándor.

A Társaság a bizottság javaslatát elfogadván, a pályaművet dícséretben részesítette. Szerzője: Péter Andor, bölcsészettanhallgató, Budapest.

Jelentés a Halmos Izor-féle ifjúsági olvasmány-pályázatról.

(Előterjesztetett az 1923 február 6-ikán tartott közülésen.)

ANGYAL DÁVIDTÓL.

T. Társaság! Kíváncsatott középiskolai ifjúsági olvasmány a világháború anyagából, mely a magyar hősiességet nevelő hatással példázza. Jutalom 5000 korona.

Beérkezett 5 pályamunka.

A 3. számú, az *Az Isonzótól a Piavéig* (Jelige : Nagyszeben) nyomtatásban érkezett be. Mivel a pályázati szabályok gépirással, vagy idegen

kézzel írt másolatot kívánnak, e nyomtatványt, noha tartalmáról dicsérlettel kellene szólnunk, nem vehettük figyelembe.

Az 1. számú pályamű, *Három szökevény* (Jeligéje: Becsülettel a hazáért) mint elbeszélés figyelmet érdemel. Igen leleményes, érdekes elbeszélés. Jó anyagot nyújt egy mozgókép-színházbeli darab számára. Azonban a szerelmi epizódok miatt ifjúsági olvasmánynak nem alkalmas.

A 2. számú, *Haranggyű*, «Nem halt meg az, aki a hazáért halt meg» jeligével. Elég jól kezdődik, hazafias szellemű, de szegényes leleményű elbeszélés.

A 4. számú «Mindgyárt vitéz mihelyt magyar» jeligével négy kis elbeszélést tartalmaz. Az egyik, *A magyar virtus*, kellemetlen hatású hetvenkedő hangja és vérengző részletei miatt. A másik, a *Hazáért* című, jobb. Alap gondolatának volna hazafiságra nevelő hatása, de leleménye nem elég gazdag. A harmadik, a *Tedd a kötelességedet*, társai közt a legjobb. Egy segédtanár hősiessége önfeláldozása van ebben elbeszélve. Kár, hogy a segédtanár az elbeszélés első részében nevetségesen ügyefogyott embernek van feltüntetve. Századosa nagyon lenézi s mégis őt bízza meg oly feladattal, mely kiváló katonai eredményeket kíván. Ez nincs jól indokolva és visszás hatását. A negyedik elbeszélés, *A legkisebb hős*, egy alig 9 éves fiú hősiességét adja elő. A 9 éves hős története nem éppen természetes. A kis fiú hősiessége talán jó volna mellékes epizódnak, de mint az elbeszélés fő tárgya nem jó hatású.

Az 5. számú, *Egy főhadnagy története*, Fortitudinem juventatis cecini jeligével elég jó, egy főhadnagy ritka hősiességét beszéli el, akinek önfeláldozását a csehek árulása eredménytelemné teszi. Mindez hatásos volna, ha a szerző több leleménnyel és nagyobb ügyességgel beszélné el.

Mindent összevéve, dicséretes igyekezet és tehetség is nyilvánul e pályaművekben. Mindamellett nem ajánlhatjuk a pályadíj kiadását. Mert középiskolai ifjúsági olvasmánynak csakis oly elbeszélő műveket ajánlhatnánk, melyek művészi értékek által is fejlesztik az ifjúság ízlését. E pályamunkák szerzői közül egyik-másik talán értékeesebb munkával is vehetne részt egy következő pályázaton. Ezért ajánljuk a tek. Társaságnak a pályatétel újabb kihirdetését a jövő évre.

Hozzájárulnak :

Bartóky József.

Bársony István.

A Társaság a bizottság javaslatát elfogadván, a jutalmat nem adta ki.

A KISFALUDY-TÁRSASÁG JUTALOM-TÉTELEI.

(Kihirdették az 1923 február 11-iki ünnepélyes közülésén.)

I. LUKÁCS KRISZTINA-JUTALOM: A misztikus elem Arany költesztében. (Másodszor kitűzetett 1923 február 6-án.) Jutalma a Lukács Mórictól nejének, Birly Krisztinának emlékére tett alapítványból 3000 kor.¹ Benyújtásának határideje 1923 október 31-dike.

II. BULYOVSZKY GYULÁNÉ SZINMŰVÉSZNŐ JUTALMA: Szavalásra alkalmas lírai költemény. (Kitűzetett 1922 január 31-én.) Jutalma 1500 kor.¹ Benyújtásának határideje: 1923 október 31-dike.

III. SZÉHER ÁRPÁD-JUTALOM: Greguss Ágost esztétikája. (Fejldése és lényege.) (Kitűzetett 1922 január 31-én.) Jutalma 2000 korona.¹ Benyújtásának határideje: 1923 október 31-dike.

IV. SOMOGYI DEZSŐ-JUTALOM: Tolnai Lajos vers-költészete. (Kitűzetett 1922 január 31-én.) Jutalma 1000 korona.¹ Benyújtásának határideje 1924 október 31-dike.

V. IFJ. BOJÁRI VIGYÁZÓ SÁNDOR-JUTALOM: Magyar történelmi regény. (Kitűzetett 1922 január 31-én.) Jutalma a bojári gróf Vigyázó Jozefin által elhunyt testvére Vigyázó Sándor nevére tett alapítványból 2000 korona.² A jutalom 1924 április 28-dikán adatik ki. Benyújtásának határideje 1923. október 31-dike.

VI. GRÜNWALD VILMOS-JUTALOM: Próza elbeszélés. (Kitűzetett 1923 február 6-án.) Jutalma 2000 korona.² Benyújtásának határideje 1923. október 31-dike.

VII. RADÓ ANTAL-JUTALOM: Kíváncsít három kisebb költemény fordítása XIX. századbeli angol költő vagy költők műveiből. (Kitűzetett 1922 január 31-én.) Jutalma 2000 korona. Benyújtásának határideje 1924 október 31.

VIII. SZILASI NELLI-JUTALOM: 6—14 éves gyermekeknek való, rövidebb elbeszélő költemény. (Kitűzetett 1923 február 6-án.) Jutalma Szilasi Béla gyárigazgatótól felesége nevének megörökítésére tett alapítványból 2000 korona.² Benyújtásának határideje 1925 október 31.

IX. FRANKLIN-JUTALMAK:

a) 12—15 nyomtatott ív terjedelmű magyar társadalmi regény. Jutalma 30,000 korona. Benyújtásának határideje 1923. október 31.

b) 12—15 nyomtatott ív terjedelmű magyar történeti regény. Jutalma 30,000 korona. Benyújtásának határideje 1923 november 30. (Kitűzettek a Franklin-Társulat adományából 1922 január 31-én.)

¹ Az Erzsébetvárosi Kaszinó adományából fölemelve.

² A Társaság által fölemelve.

A Franklin-jutalmakért pályázó munkák közül a jutalmat nem nyert, de a bíráló nyomán a Kisfaludy-Társaság által kiadásra érdemesnek ítélt pályaműveket a Franklin-Társulat — megfelelő írói tiszteletdíj mellett — ki fogja adni. Úgy ezeknek a műveknek, mint a jutalmazottaknak kiadási joga kizárólag a Franklin-Társulatot illeti.

X. HALMOS IZOR-JUTALMAK:

a) **Magyarország szellemi, politikai és gazdasági egysége.** Rövid, népszerű essay. (Kitűzetett harmadszor 1923 február 6-án.) Jutalma 5000 korona. Benyújtásának határideje 1923 október 31.

b) Középiskolai ifjúsági olvasmány a világháború anyagából, mely a magyar hősiességet nevelő hatással példázza. Terjedelme legfeljebb két nyomtatott ív lehet, s vagy egy hosszabb olvasmány legyen, vagy néhány rövidebb. (Kitűzetett harmadszor 1923 február 6-án.) Jutalma 5000 korona. Benyújtásának határideje 1923 október 31-dike.

XI. A KISFALUDY-TÁRSASÁG EGYKORI MÁSOD-ELNÖKÉNEK GREGUSS ÁGOSTNAK ÉS FELESÉGÉNEK, SZÜLETETT KEMÉNY MÁRIÁNAK ALAPITVÁNYÁBÓL 1923 december 29-én vagyis az alapítók egybekelésének napján 2000 koronával fogja jutalmazni az 1917—1922. évkörben felmerült legjelesebb zenei művet.

* * *

A pályamunkák gépirással vagy idegen kézzel, *tisztán és olvashatólag másolva, bekötve, lapszámozva, a szerző valódi nevét rejtő lepecsételt, jelmondatos levél kíséretében*, a fenn kitett határideig a Társaság titkárához küldendők.

Megjegyzendő, hogy mindegyik pályadíjért versenyző munkák közül csak az nyerhet jutalmat, mely nem csupán aránylag jobb a többinél, hanem amelynek önálló becsé is van.

A jutalommal kitüntetett pályamunkák a szerző tulajdona maradnak. A Társaság fenntartja magának, hogy azokat Évlapjaiba díjtalanul fölvehesse, sőt ha szerzőjük egy év lefolyása alatt ki nem adná, külön is, — minden díjazás nélkül — közrebocsáthassa.

A pályaművek kéziratai a Társaság levéltárában maradnak.

IV. TÁJÉKOZTATÓ KÖZLÉSEK.

A KISFALUDY-TÁRSASÁG SZEMÉLYZETE

1923-ÍK ÉVI FEBRUÁR 14-ÉN.

Elnökség és tisztviselők:

Elnök BERZEVICZY ALBERT.
Másodelnök VARGHA GYULA.
Titkár SZÁSZ KÁROLY.
Másodtitkár KÉKY LAJOS.
Pénztárnok MAGYAR FÖLDHITELINTÉZET.
Ügyész Dr. SZŐCS FERENC.

Rendes tagok:

AMBRUS ZOLTÁN	1899 <i>Budapest.</i>
ANGYAL DÁVID	1910 <i>Budapest.</i>
APPONYI ALBERT GRÓF	1893 <i>Budapest.</i>
BARTÓKY JÓZSEF	1922 <i>Budapest.</i>
5 BÁNFFY MIKLÓS GRÓF	1916 <i>Budapest.</i>
BÁRD MIKLÓS	1905 <i>Budapest.</i>
BÁRSONY ISTVÁN	1898 <i>Budapest.</i>
BENEDEK ELEK	1900 <i>Budapest.</i>
BERZEVICZY ALBERT	1899 <i>Budapest.</i>
10 CSATHÓ KÁLMÁN	1921 <i>Budapest.</i>
CSÁSZÁR ELEMÉR	1913 <i>Budapest.</i>
CSENGERI JÁNOS	1904 <i>Szeged.</i>
FERENCZI ZOLTÁN	1903 <i>Budapest.</i>
FRAKNÓI VILMOS	1903 <i>Bécsben.</i>
15 HEGEDÜS ISTVÁN	1893 <i>Orosházán.</i>
HEGEDÜS LORÁNT	1920 <i>Budapest.</i>
IFJ. HEGEDÜS SÁNDOR	1921 <i>Budapest.</i>
HERCZEG FERENC	1893 <i>Budapest.</i>
HORVÁTH JÁNOS	1923 <i>Budapest.</i>
20 JAKAB ÖDÖN	1895 <i>Budapest.</i>
KENEDY GÉZA	1921 <i>Budapest.</i>
KÉKY LAJOS	1917 <i>Budapest.</i>

	KOZMA ANDOR	1893	Budapesten.
	MOLNÁR FERENC	1917	Budapesten.
25	NÉGYESY LÁSZLÓ	1904	Budapesten.
	NÉMETHY GÉZA	1922	Budapesten.
	PAPP FERENC	1920	Budapesten.
	PEKÁR GYULA	1901	Budapesten.
	PETROVICS ELEK	1922	Budapesten.
30	PINTÉR JENŐ	1923	Budapesten.
	RADÓ ANTAL	1895	Budapesten.
	RAVASZ LÁSZLÓ	1923	Budapesten.
	RÁKOSI JENŐ	1869	Budapesten.
	RÁKOSI VIKTOR	1897	Budapesten.
35	SAJÓ SÁNDOR	1917	Budapesten.
	SEBESTYÉN GYULA	1909	Budapesten.
	SIK SÁNDOR	1923	Budapesten.
	SURÁNYI MIKLÓS	1922	Budapesten.
	SZABOLCSKA MIHÁLY	1899	Temesvárott.
40	SZÁSZ BÉLA	1921	Budapesten.
	SZÁSZ KÁROLY	1916	Budapesten.
	SZÁVAY GYULA	1910	Budapesten.
	SZEMERE GYÖRGY	1917	Budapesten.
	TAKÁTS SÁNDOR	1917	Budapesten.
45	VARGHA GYULA	1883	Budapesten.
	VÁRADI ANTAL	1889	Budapesten.
	VÉGVÁRI	1921	
	VOINOVICH GÉZA	1912	Budapesten.
	ZICHY GÉZA GRÓF	1878	Budapesten.

Levelező tagok:

	BRÁBEK FERENC	1899	Prágában.
	GRAGGER RÓBERT	1923	Berlinben.
	JONES HENRIK	1893	Mumby Vicarageben (Alford, Lincolnshire).
	KALUZA MIKSA	1911	Königsbergben.
5	KROHN KÁROLY	1913	Helsingforsban.
	MADELUNG AAGE	1916	Berlinben.
	MOLDOVÁN GERGELY	1909	Kolozsvárott.
	NORSA UMBERTO	1913	Mantovában.
	SCHUMACHER SÁNDOR	1898	Kopenhágában.
10	STEINBACH JÓZSEF	1912	Bécsben.
	YOLLAND ARTUR	1909	Budapesten.

Az évszám az illetőnek taggá választása idejét jelöli.

BIZOTTSÁGOK:

Greguss-bizottság:

BERZEVICZY ALBERT, elnök.

ANGYAL DÁVID, BÁNFFY MIKLÓS GRÓF, PETROVICS ELEK. VOINOVICH GÉZA.

Shakespeare-bizottság:*Elnök:* BERZEVICZY ALBERT.*Igazgató:* FERENCZI ZOLTÁN.*Előadó:* RADÓ ANTAL.*Szerkesztő:* FERENCZI ZOLTÁN.*Belső tagok (a fentiekén kívül):* AMBRUS ZOLTÁN, ANGYAL DÁVID, APPONYI ALBERT GRÓF, BÁNFFY MIKLÓS GRÓF, CSATHÓ KÁLMÁN, HEGEDÜS ISTVÁN, KOZMA ANDOR, PEKÁR GYULA, RÁKOSI JENŐ, SZÁSZ KÁROLY, VARGHA GYULA, VÁRADI ANTAL, VOINOVICH GÉZA, YOLLAND ARTUR.*Külső tagok:* BODROGI LAJOS, GÁL GYULA, GYENES LÁSZLÓ, HEVESI SÁNDOR, LATZKÓ HUGÓ, RÓZSA DEZSŐ, RUSZT JÓZSEF, SEBESTYÉN KÁROLY, TÓTH IMRE, IFJ. WLASSICS GYULA BÁRÓ.**Gazdasági bizottság:**

HEGEDÜS ISTVÁN, HEGEDÜS LORÁNT, NÉGYESY LÁSZLÓ.

Póttag: KENEDY GÉZA.**Könyvkiadó-bizottság:**

BERZEVICZY ALBERT, elnök.

ANGYAL DÁVID, ANTAL GÉZA, BALOGH JENŐ, FERENCZI ZOLTÁN, HERCZEG FERENC, KLEBELSBERG KUNÓ GRÓF, KOZMA ANDOR, ORMODY VILMOS, RADÓ ANTAL, SZÁSZ KÁROLY, SZÉKELY FERENC, VADÁSZ LIPÓT, VOINOVICH GÉZA.

SZERKESZTŐK:

A Magyar Népköltési Gyűjtemény szerkesztője:

SEBESTYÉN GYULA.

A Kisfaludy-Társaság Nemzeti Könyvtárának szerkesztői:

NÉGYESY LÁSZLÓ és CSÁSZÁR ELEMÉR.

A Költők és Írók című életrajz-vállalat szerkesztője:

FERENCZI ZOLTÁN.

A KISFALUDY-TÁRSASÁG TISZTVISELŐI

a Társaság alapítása óta.¹

Elnökök:

JÓSIKA MIKLÓS BÁRÓ (1841 okt. 12—1848 febr. 6.)
 EÖTVÖS JÓZSEF BÁRÓ (1860 máj. 24—1866 febr.)
 KEMÉNY ZSIGMOND BÁRÓ (1866 febr.—1873 jan. 29.)
 TOLDY FERENC (1873 jan. 29—1875 dec. 10.)
 LUKÁCS MÓRIC (1876 jan. 26—1879 febr. 19.)
 GYULAI PÁL (1879 febr. 19—1899 okt. 18.)
 BEÖTHY ZSOLT (1900 febr. 14—1922 ápr. 18.)
 BERZEVICZY ALBERT (1923 febr. 14.—).

Másodelnökök:

SCHEDIUS LAJOS (1841 okt. 12—1847 nov. 12, helytartó
 elnök néven.)
 CSÁSZÁR FERENC (1847 nov. 12—1858 aug. 17. hely-
 tartó elnök néven.)
 TOLDY FERENC (1860 aug. 1—1873 jan. 29. 1865-ig
 alelnök néven.)
 GYULAI PÁL (1873 jan. 29—1879 febr. 19.)
 GREGUSS ÁGOST (1879 febr. 19—1882 dec. 13.)
 SZÁSZ KÁROLY (1883 febr. 7—1900 febr. 14.)
 BERZEVICZY ALBERT (1900 febr. 14—1923 febr. 14.)
 VARGHA GYULA (1923 febr. 14.—).

¹ A Kisfaludy-Társaság élén első szervezete szerint az igazgató állott, kinek az ügyek intézésében a jegyző volt segítségére. A jegyző egy ideig nem is volt tagja a Társaságnak. 1841 okt. 12-én választja a Társaság, új szervezeti szabályzatának megfelelően, első teljes tisztikarát: elnököt, helytartó elnököt (1860-tól alelnök, 1865-től másodelnök elnevezést nyer), igazgatót (ez a tisztség 1865-ben megszűnt), titoknokot (1860-tól titkár néven), segédtitoknokot (1865-től másodtitkár elnevezéssel). A Társaság működése 1848 febr. 6—1860-ig szünetel; a tisztviselők megbízatása forma szerint ugyan nem szűnt meg, de voltaképpen ez idő alatt a Társaság ügyeit egyedül Toldy Ferenc vitte. Greguss Ágost első titkári jelentésében (1862 febr. 6) a fent kimutatott tisztviselőkn kívül említi Hunfalvy Pált, mint az 1860 máj. 24-én tartott ülés titoknokát. Gyulai Pál lemondása után a tisztújító közülésig (1899 okt. 18. — 1900 febr. 14.) Szász Károly másodelnök vezette a Társaság ügyeit. — 1920 febr. 4-én Császár Elemér választott meg másodtitkárrá, de pár nap múlva leköszönt e tisztségről. Beöthy Zsolt elnök halálától, 1922 ápr. 18—1923 febr. 14-ig Berzeviczy Albert m. elnök vezette a Társaság ügyeit.

Igazgatók :

FÁY ANDRÁS (1837 febr. 6—1840 febr. 1.)
 JÓSIKA MIKLÓS BÁRÓ (1840 febr. 1—1841 okt. 12.)
 TOLDY FERENC (1841 okt. 12—1860 aug. 1.)
 ARANY JÁNOS (1860 aug. 1—1865 jan. 26.)

Titkárok :

TÓTH LŐRINC (1841 okt. 12—1843 aug. 1. Ugyanő volt
 1837 febr. 6—1841 okt. 12-ig a Társaság jegyzője.)
 ERDÉLYI JÁNOS (1843 aug. 1—1848 febr. 6.)
 GREGUSS ÁGOST (1860 aug. 1—1879 febr. 19.)
 BEÖTHY ZSOLT (1879 febr. 19—1900 febr. 14.)
 VARGHA GYULA (1900 febr. 14—1920 febr. 4.)
 SZÁSZ KÁROLY (1920 febr. 4—.)

Másodtitkárok :

NAGY IGNÁC (1842 jan. 23—1844 ápr. 21. segédtitoknak
 néven s egyszersmind pénztárnok is.)
 GARAY JÁNOS (1844 ápr. 21—1848 febr. 6.)
 TÓTH KÁLMÁN (1860 aug. 1—1876 jan. 26.)
 BEÖTHY ZSOLT (1876 jan. 26—1879 febr. 19.)
 CSIKY GERGELY (1879 febr. 19—1891 nov. 19.)
 VARGHA GYULA (1891 nov. 25—1900 febr. 14.)
 KOZMA ANDOR (1900 febr. 14—1920 febr. 4.)
 KÉKY LAJOS (1920 márc. 3—.)

A Greguss-jutalom nyertesei :

Első műkritikai évkör (1906—1911): Angyal Dávid (*Gyulai Pál*).
 Első festészeti évkör (1907—1912): Benczur Gyula (*Millenaris hódolat*)
 és Szinyei-Merse Pál (*Thuja*).
 Első színművészeti évkör (1909—1914): Jászai Mari (egész színmű-
 vésznői pályája).
 Első szobrászati évkör (1910—1915): Csikász Imre (*Ifjú nő*) és Szamovolszky Ödön (*Saját sírszobra*).
 Első zenészeti évkör (1911—1916): Hubay Jenő (*1914. c. symphoniája*).
 Első műépítészeti évkör (1912—1917): A *Széchenyi-híd* átépítését ter-
 vező bizottság (Beke József, Eckerman Ede, Gállik István, Gott-
 lieb Ferenc, Hartig Sándor, Kherndl Antal, Szántó Albert és Zie-
 linski Szilárd).

Második műkritikai évkör (1912—1918): Beöthy Zsolt (*A magyar irodalom kistükre*, 5. kiadás).

Második festészeti évkör (1913—1919): Dudits Andor (Kassai *Rákóczi-émlékfresco*).

Második színművészeti évkör (1914—1920): P. Márkus Emilia (egész pályája, különösen kiemelve *Stuart Mária*) és Szentgyörgyi István (egész pályája, különösen kiemelve *Peleskei nótáriusa*).

Második szobrászati évkör (1915—1921): Strobl Alajos (*Génius*).

A KISFALUDY-TÁRSASÁG ELHUNYT TAGJAI.

AZ 1921-IK ÉVI FEBRUÁR HÓ ZÁRTÁIG.

A Kisfaludy-Társaság tagjai 1866-ig csak egyfélék voltak, 1848-ig *munkás tagok*-nak nevezve, 1867-től fogva belsők meg külsők. 1879-től rendesek meg levelezők.

- 1838 KÖLCSEY FERENC aug. 24.
- 1841 CSATÓ PÁL febr. 15.
- 1842 DESSEWFFY AURÉL GRÓF febr. 9.
- 1844 KISFALUDY SÁNDOR okt. 28.
- 1846 ⁵ VAJDA PÉTER febr. 10.
KIS JÁNOS febr. 19.
- 1847 SCHEDIUS LAJOS nov. 12.
- 1849 PÉCZELY JÓZSEF máj. 23.
- 1851 HAZUCHA FERENC (KELMENFI LÁSZLÓ) ápr. 21.
- 1852 ¹⁰ HELMECZY MIHÁLY dec. 1.
- 1853 GARAY JÁNOS nov. 5.
- 1854 NAGY IGNÁC márc. 19.
- 1855 VÖRÖSMARTY MIHÁLY nov. 19.
- 1857 SZENVEY JÓZSEF jan. 22.
- 1858 ¹⁵ BAJZA JÓZSEF márc. 3.
- 1858 BÁRTFAY LÁSZLÓ máj. 12.
SZONTÁGH GUSZTÁV jún. 7.
CSÁSZÁR FERENC aug. 17.
- 1860 SZENCZY IMRE febr. 2.
- 1861 ²⁰ SZEMERE PÁL márc. 18.
VACHOTT SÁNDOR ápr. 9.
SÁROSY GYULA (LAJOS) nov. 16.
- 1864 KAZINCZY GÁBOR ápr. 18.
SZALAY LÁSZLÓ jul. 17.
- ²⁵ FÁY ANDRÁS, a társaság első igazgatója, jul. 26.

- KUTHY LAJOS aug. 27.
 MADÁCH IMRE okt. 5.
- 1865 JÓSIKA MIKLÓS BÁRÓ, *a társaság első elnöke*, febr. 27.
- 1866 KISS KÁROLY febr. 17.
- 30 GAÁL JÓZSEF febr. 28.
 EGRESSY GÁBOR júl. 30.
 ZÁDOR GYÖRGY aug. 17.
 CZUCZOR GERGELY szept. 9.
- 1867 PÁKH ALBERT *belső tag* febr. 10.
- 35 BÉRCZY KÁROLY *belső tag* dec. 11.
- 1868 ERDÉLYI JÁNOS *belső tag* jan. 23.
 TOMPA MIHÁLY *belső tag* júl. 30.
- 1869 GREGUSS GYULA *belső tag* szept. 5.
- 1871 EÖTVÖS JÓZSEF BÁRÓ, *a társaság második elnöke*, febr. 2.
- 1872 40 SIR JOHN BOWRING *külső tag* nov. 23.
- 1875 KRIZA JÁNOS *belső tag* márc. 26.
 SZEBERÉNYI LAJOS *belső tag* jún. 4.
 TOLDY FERENC, *a társaság negyedik elnöke*, dec. 10.
 KEMÉNY ZSIGMOND BÁRÓ, *a társaság harmadik elnöke*, dec. 22.
- 1876 45 TÓTH EDE *belső tag* febr. 26.
 SZÉKÁCS JÓZSEF *belső tag* júl. 29.
- 1877 DÖMÖTÖR JÁNOS *belső tag* jan. 8.
 STEINACKER GUSZTÁV *külső tag* jún. 7.
 FÁBIÁN GÁBOR *belső tag* dec. 10.
- 1878 50 SZIGLIGETI EDE *belső tag* jan. 19.
 HORVÁTH MIHÁLY *belső tag* aug. 19.
- 1879 TOLDY ISTVÁN *belső tag* dec. 6.
- 1880 CSENGERY ANTAL *rendes tag* júl. 13.
- 1881 TÓTH KÁLMÁN *rendes tag* febr. 3.
- 55 SZEMERE MIKLÓS *rendes tag* aug. 20.
 LUKÁCS MÓRIC *a társaság ötödik elnöke*, nov. 5.
- 1881 DUX ADOLF *rendes tag* nov. 20.
- 1882 ARANY JÁNOS *rendes tag* okt. 22.
 GREGUSS ÁGOST *rendes tag* dec. 13.
- 1884 60 FRANKENBURG ADOLF *rendes tag* júl. 3.
 SZÜCS DÁNIEL *rendes tag* okt. 6.
- 1885 GERMANECZ KÁROLY *lev. tag* febr. 1.
 GYÖRÝ VILMOS *rendes tag* ápr. 14.
- 1886 TÁRKÁNYI BÉLA *rendes tag* febr. 16.
- 65 KOVÁCS PÁL *rendes tag* aug. 13.
 IPOLYI ARNOLD *rendes tag* dec. 2.

- 1887 BALÁZS SÁNDOR *rendes tag* aug. 1.
 1888 RING MIHÁLY *lev. tag* okt. 4.
 HENSZLMANN IMRE *rendes tag* dec. 5.
 1891 ⁷⁰ P. SZATHMÁRY KÁROLY *rendes tag* jan. 15.
 PACHLER FAUST *lev. tag* szept. 5.
 CSIKY GERGELY *rendes tag* nov. 19.
 HUNFALVY PÁL *rendes tag* nov. 30.
 1892 SZABÓ ISTVÁN *rendes tag* márc. 24.
 ⁷⁵ SALAMON FERENC *rendes tag* márc. 11.
 1894 PAULAY EDE *rendes tag* márc. 11.
 1895 STIER TEOFIL *lev. tag*.
 PHILLIPS HENRIK *lev. tag*.
 1896 GR. SZÉCSEN ANTAL *rendes tag* aug. 23.
 ⁸⁰ DEGRÉ ALAJOS *rendes tag* nov. 1.
 1897 VAJDA JÁNOS *rendes tag* jan. 17.
 PULSZKY FERENC *rendes tag* szept. 7.
 PÁLFFY ALBERT *rendes tag* dec. 22.
 1898 SAYOUS EDE *lev. tag* jan. 19.
 ⁸⁵ ABONYI LAJOS (MÁRTON FER.) *rendes tag* ápr. 28.
 ZICHY ANTAL *rendes tag* máj. 19.
 SZÁSZ BÉLA *rendes tag* júl. 7.
 ARANY LÁSZLÓ *rendes tag* aug. 1.
 HORVÁT BOLDIZSÁR *rendes tag* okt. 28.
 1899 ⁹⁰ BARTALUS ISTVÁN *rendes tag* febr. 8.
 PATTERSON ARTUR *lev. tag* szept. 29.
 PÉTERFY JENŐ *rendes tag* nov. 5.
 1900 IMRE SÁNDOR *rendes tag* dec. 21.
 1901 SAISSY AMADÉ *lev. tag* április.
 1902 ⁹⁵ SZIGETI JÓZSEF *rendes tag* február 26.
 TOLNAI LAJOS *rendes tag* március 19.
 DOBSA LAJOS *rendes tag* július 8.
 1902 VADNAY KÁROLY *rendes tag* július 27.
 KELETI GUSZTÁV *rendes tag* szeptember 2.
 ¹⁰⁰ MÜNTZ JENŐ *lev. tag* december.
 BARTÓK LAJOS *rendes tag* december 31.
 1903 TÓTH LŐRINC *rendes tag* március 17.
 1904 JÓKAI MÓR *rendes tag* május 5.
 JOVANOVIĆ JÁNOS *lev. tag* június 13.
 ¹⁰⁵ ÖMAN VIKTOR EMANUEL *lev. tag* augusztus 23.
 1905 SZÁSZ KÁROLY *rendes tag* október 15.
 1906 BACHAT DÁNIEL *levelező tag* április 13.

- HANDMANN DÁNIEL *levelező tag* december 8.
- 1907 VULCANU JÓZSEF *levelező tag* szeptember 9.
- 1908¹¹⁰ SZANA TAMÁS *rendes tag* február 11.
- 1909 STURM ALBERT *lev. tag* február 14.
JALAVA (ALMBERG) ANTAL *lev. tag* július 3.
SZÜRY DÉNES *rendes tag* október 28.
GYULAI PÁL, a társaság *hatodik elnöke*, november 9.
- 1910¹¹⁵ HEVESI LAJOS *lev. tag* február 27.
MIKSZÁTH KÁLMÁN *rendes tag* május 28.
CASSONE JÓZSEF *lev. tag* július 31.
BIGAULT DE CASANOVE KÁROLY *lev. tag* október 23.
- 1911 VÉRTESI ARNOLD *rendes tag* augusztus 1.
¹²⁰ JÁNOSI GUSZTÁV *rendes tag* augusztus 15.
- 1912 VRCHLICKY JAROSLAV *lev. tag* szeptember 9.
KONT IGNÁC *lev. tag* december 23.
- 1913 DE GUBERNATIS ANGELO GRÓF *lev. tag* február 24.
ÁBRÁNYI KORNÉL *rendes tag* március 11.
- 1914¹²⁵ LECHNER GYULA *lev. tag* június 10.
- 1915 GENETZ ARVID *lev. tag* május 13.
FIÓK KÁROLY *rendes tag* május 21.
BAKSAY SÁNDOR *rendes tag* június 18.
- 1916 HADZSICS ANTAL *lev. tag* január 16.
¹³⁰ SEBŐK ZSIGMOND *rendes tag* június 4.
DALMADY GYŐZŐ *rendes tag* június 30.
SOMLÓ SÁNDOR *rendes tag* szeptember 2.
ÁGAI ADOLF *rendes tag* szeptember 22.
- 1917 PONORI THEWREWK EMIL *rendes tag* február 24.
- 1918¹³⁵ LÉVAY JÓZSEF *rendes tag* július 4.
TISZA ISTVÁN GRÓF *rendes tag* október 31.
- 1919 BERCZIK ÁRPÁD *rendes tag* július 16.
DÓCZY LAJOS BÁRÓ *rendes tag* augusztus 27.
- 1919 ZEMPLÉNI ÁRPÁD *rendes tag* október 12.
¹⁴⁰ NEUGEBAUER LÁSZLÓ *lev. tag* december 4.
BAYER JÓZSEF *rendes tag* december 12.
- 1920 SIROLA FERENC *lev. tag*.
ÁBRÁNYI EMIL *rendes tag* május 20.
ENDRŐDI SÁNDOR *rendes tag* november 7.
- 1921¹⁴⁵ SCHNITZER IGNÁC *lev. tag* június.
HARASZTI GYULA *rendes tag* július 15.
RIEDL FRIGYES *rendes tag* augusztus 7.
JÁNOSI BÉLA *rendes tag* szeptember 12.

ORSZÁGH PÁL *lev. tag* november 8.

150 KISS JÓZSEF *rendes tag* december 31.

1922 SZILÁDY ÁRON *rendes tag* március 19.

BEÖTHY ZSOLT, a társaság *hetedik elnöke*, április 18.

GÁRDONYI GÉZA *rendes tag* október 30.

HEINRICH GUSZTÁV *rendes tag* november 7.

A KISFALUDY-TÁRSASÁG ÚJ ALAPÍTÓI.

Az 1923-ik évi február hó zártáig.¹

Berger József (10,000 K), Csanád vármegye (40,000 K), Cseh Edéné (1000 K), Debrecen sz. kir. város (20,000 K), Első magy. ált. bizt. társ (évi 400 K), Franklin-Társulat (100,000 K s külön 30,000 K a Radó Antal-alapítvány gyarapítására), Franklné Vojnich Ilona (5000 K), Futura R.-T. (10,000 K), Hazai Fatermelő R.-T. (10,000 K), özv. Horváth Ferencné (1000 K), Jánosi József (régibb, 600 K-ás alapítványához 100 K), Kőbányai polgári fiúiskola (1000 K), Lázár Pirooska (3000 K), Lechner Tibor (régibb, 500 K-ás alapítványához 300 K), Magyar Élelmiszerszállító R.-T. (10,000 K), Magy. Orsz. Közp. Takarékp. (évi 1000 K), MOKTÁR (évi 1000 K), Névtelen (200,000 K a Beöthy-alapra), Névtelen (1000 K), Palmer Kálmán (500 K), özv. Pál Imréné Rásó Jolán (500 K), Pesti izraelita hitközség (100,000 K), Sátor Endre dr. (3000 K), Szekszárdi takarékp. (1000 K), Székely Ferenc gyűjtése (150,000 K), Vargha Erzsike, dr. Molnár Gyuláné (1000 K), Vargha Gyula (régibb, 3400 K-nás alapítványához 20,000 K), ifj. Vargha Gyula (1000 K), Vargha Ilonka br. Podmaniczky Pálné (1000 K), Vargha Tamás (1000 K), Vargha Zoltán (1000 K), Várady László (500 K), Várady Miklós (500 K).

¹ A rendkívüli nyomdai viszonyok lehetetlenné teszik az alapító tagok névjegyzékének teljes egészében való közlését. E névsor az alapító tagok utolsó névjegyzékének (*Évlapok* LI. k. 295—302., LII. k. 114., LIII. k. 183., LIV. k. 168. l.) kiegészítésül szolgál.

KIVONATOK A TÁRSASÁG JEGYZŐKÖNYVEIBŐL.

1922 március 1.

4. Titkár jelenti, hogy mind a négy újonnan választott r. tag meglepő hangú levélben mondott köszönetet megválasztatásáért s fejezte ki készségét a Társaság munkájában való részvételre. Öröndetes tudomásul szolgál.

8. Berzeviczy Albert elnök a Shakespeare-Bizottság nevében jelenti, hogy a Bizottság Gyenes Lászlót, a Nemzeti Színház tagját, ki most ünnepli színészi működésének negyvenéves jubileumát, mint kiváló Shakespeare-színészt melegen üdvözölte s egyúttal kültagjának óhajtja választani. Ehhez a Társaság jóváhagyását kéri. A Társaság Gyenes Lászlót a Shakespeare-Bizottság külső tagjává választja.

1922 április 5.

13. Elnök az ülést a következő beszéddel nyitja meg:

«Tisztelt Társaság! Tisztelt Közönség!

A magyar irodalom örömben, bánatban mindig egynek érezte magát a nemzettel; a nemzeti élet leggyászosabb korszakaiban az irodalom volt az, mely megkönnyebbülést szerzett a magyarnak azzal, hogy elsírta fájdalma, vigasztalást azzal, hogy bevilágított a múltba, reményt azzal, hogy megjósolta a jobb jövőt.

Még hegedni se kezdtek nemzetünknek a közelmúlt rettentő eseményeitől ütött sebei, midőn már ismét új, nehéz megpróbáltatást kell kiállania: királyát kellett elvesztenie.

A Szent-István koronájának viselője iránti hagyományos tisztelet, kegyelet és ragaszkodás, mely a múlt századok fájdalmas belső harcaiból is végül mindig diadalmasan kiemelkedő vonása volt a magyar jellemnek, megingathatatlanul élt a magyarban most is, amikor a viszonyok s a győztesek hatalma megfosztották királyát uralkodói jogai gyakorolhatásától s amikor körülöttünk annyi nemzet oly könnyedén szakított régi uralkodóházával.

Hat évvel ezelőtt nagy reményeket fűztünk a fiatal fejedelmi leventéhez, ki első megjelenésével megnyerte szívünket s kinek ifjú tette-reje — úgy véltük — képes lesz az eléje tornyosuló óriási nehézségeken és veszélyeken is diadalmaskodni.

A végzet másképp akarta. Soha még tisztább jóakarat ádázabb balsorssal nem ütközött össze, mint királyunk rövid uralkodásában. Ebben az összeütközésben a legnagyobb hősi erőnek is el kellett volna buknia. Hogy bukása királyunknak életébe is került, az nemcsak sor-

sának tragikumát növeli, az dicsfénnnyel övezi szerencsétlen, de nemes küzdelmének emlékét.

Utolsó szavai szerint életét ajánlotta fel Istennek váltságul népe jólétéért. Teljesedjék az elköltözöttnek e fennkölt fohásza! hiszen megírta költőnk, hogy «megbűnhötte már e nép a multat s jövőndőt.»

A távoli ocean egy elhagyatott szigetén lehelte ki lelkét a száműzött, de végsóhaja a magyarok millióinak lelkében keltett mély visszhangot. Ha majd óhajta teljesül, a boldogabb Magyarország is kegyeletos fájdalommal fog megemlékezni arról, aki királyaink közt legboldogtalanabb volt s aki legkevésbbé érdemelte meg e boldogtalan-ságot.

Indítványozom, hogy királyunk kimulta fölötti mély fájdalomunkat s felséges családja iránti legbensőbb részvétünket mai ülésünk jegyzőkönyvébe iktassuk. Egyúttal jelentem, hogy tegnap a koronázási templomban tartott gyászistentiszteleten a Kisfaludy-Társaság nevében is részt vettem».

A Társaság és a közönség elnök beszédét állva, kegyelettel hallgatja s indítványát mély megilletődéssel elfogadja.

14. Titkár szintén szomorú jelentéssel kezdi előterjesztéseit. Március 19-én meghalt Társaságunk nesztora, Szilády Áron. Az az év hozta be Társaságunkba, mely egy szebb s boldogabb kornak volt kezdete. 1867-ben hívta el megfogyatkozott tagjai sorába Társaságunk tizenketted-magával, kik közül utolsónak hagyta most itt Társaságunkat. Mint műfordítót választotta Társaságunk tagjává, kinek munkásságában nemcsak a kiváló tudós, hanem egy igen hivatott költő is bontakozott ki. Később az irodalomtörténet terére ment át munkássága, a régi magyar irodalomtörténetet kutatta, melynek nála kiválóbb kutatója nem is volt. Munkásságával a ma annyira szükséges szellemi integritást képviselte, mert a multat összekapcsolta a jellel s dolgozott azért a jövőért, melyet ő már nem ért meg, de a nemzet bizonyára meg fog érni. Temetésén a Társaság képviseletében titkár jelent meg Kiskunhalason, elvitte a Társaság koszorúját s búcsuztató szavaiban kifejezést adott a Társaság hálájának és kegyeletének. Kéri jelentésének tudomásul vételét s Szilády Áron halhatatlan emlékének megörökítését mai ülésünk jegyzőkönyvében. A Társaság nagy szomorúsággal iktatja feledhetetlen tagtársunk emlékét jegyzőkönyvébe s a titkárnak a temetésre vonatkozó jelentését tudomásul veszi.

15. Titkár jelenti, hogy gr. Apponyi Albert tagtársunk könyvtárunk számára megküldötte *Emlékiratainak* egy példányát. Javasolja, hogy a Társaság köszönettel fogadva az adományt s megemlékezővén arról, hogy e fényes pálya ötven esztendejéből harminc Társaság-

gunk életével is kapcsolatos, fejezze ki meleg hangú levélben nagy elismerésünket és szeretetünket is. A Társaság határozattá emeli a titkár javaslatát.

16. Titkár a Társaságunk támogatására megindult társadalmi akciónak egypár újabb, örvendetes mozzanatáról tesz jelentést. Székely Ferenc úr, az irodalom lelkes barátja, ki nemcsak a szép szavak és meleg érzések embere, hanem ezeket valóra is szereti váltani, befizette pénztárunkba azt a 250,000 K-t, melyet titkár már bejelentett s melyből 100,000 K-t a Pesti izraelita hitközség alapítványául kíván megörökíttetni, 150,000 K-t pedig, mint az ő gyűjtését, a Társaság szabad rendelkezésére bocsát. Kéri e jelentésnek örvendetes tudomásul vételét s az elnökség utasítását, hogy a fejedelmi adományt avval a meleg érzéssel köszönjük meg, mely megilleti azokat, kik hozzájárultak s különösen azt az önzetlen, nemes lelket, ki összegyűjtésében fáradozott. Jelenti továbbá, hogy Debrecen város 20,000 K-ás adománya is beérkezett; a MOKTÁR évi hozzájárulásként 1000 K-t, Alfa 50 K-t adományozott; a Hazai Fatermelő R. T. 10,000 K-t s a Magyar Élelmiszerszállító R. T. 10,000 K-t fizetett be. A Társaság őszinte köszönettel és örömmel fogadja az adományokat s különösen kifejezni kívánja azt a hálás nagyrabecsülést, melyet Székely Ferenc úr iránt érez.

18. Titkár bemutatja Pest vármegye átíratát, melyben arra kéri Társaságunkat, hogy képviseltesse magát a vármegyeházán Dalmady Győző elhunyt tagtársunk emléktáblájának leleplezési ünnepélyén. Javasolja, hogy Társaságunk képviselője e kegyeletes ünnepélyen Sajó Sándor r. tag kéresek fel, kit Dalmady Győző helyére választott Társaságunk.

19. Titkár előterjeszti a Nógrád vármegyei Madách-Társaság átíratát. A Társaság Madách születésének százados fordulóját országos ünnep keretében óhajtja megünnepelni s kérdést intéz Társaságunkhoz, hogy óhajt-e részt venni ez ünneplésben s hány taggal és hogy fenntart-e a maga részére helyet a programmban való közvetlen közreműködésre. A Társaság úgy határoz, hogy az ünnepélyen egy vagy két kiküldöttel képviselteti magát, aki rövid üdvözlő beszédet mond.

1922 április 20.

(Rendkívüli ülés Beöthy Zsolt elhunytakor.)

27. Elnök az ülést a következő szavakkal nyitja meg:

«Tisztelt Társaság! Leesett a mi fejünk koronája! Ebben az országban, amelyben újabban soha még író és tudós halála ily közrészvétet nem keltett, mi szomorú büszkeséggel valljuk magunkat a legnagyobb veszteseknek a Beöthy Zsolt halálával. Ő nekünk nemcsak elnökünk volt több mint két évtizeden át s előbb titkárunk, az

ő neve összeforrt a Kisfaludy-Társaságéval, mely magát szinte második családjának tekintette; az ő szava döntötte el kételyeinket és vitáinkat, az ő példája volt a cél, melyet mindannyian megközelíteni igyekeztünk, ő volt a szilárd kapocs, mely összekötötte a mult legnemesebb hagyományait a jövő legszebb reményeivel.

Nemzetünk nagy bukásában azt hittük, mindent elvesztettünk s most, mikor legjobbjainkat kell sorra eltemetnünk, látjuk csak, mennyi vesztenivalónk volt még. Most már ő is átköltözött abba a multba, amely oly szép volt, ebből a jelenből, amelynek sivár sanyarúságát az ő, csak a szépért lángoló lelke elviselni nem tudta.

A mai nap még nem a visszaemlékezésé, csak a fájdalomé és gyászé. Gondoskodni fogunk feledhetetlen, szeretett elnökünk emlékének méltó megünnepléséről. Most csak arra akartam kérni tisztelt társaimat, hogy mérhetetlen fájdalomnak ez összejövetelünkben s a végtisztelet megadásában adjunk kifejezést.» A Társaság az elnök szavait állva, együttérző megindultsággal s mély bánattal hallgatja.

28. Titkár mély megindultsággal a következő javaslatokat, részben már megtett intézkedésekről szóló jelentést terjeszti elő:

a) indítványozza, hogy a Társaság mély gyásza és részvéte, elhunyt elnökünk dicső emléke s Berzeviczy Albert elnöki megemlékezése mai ülésünk jegyzőkönyvében megörökíttessék. A Társaság az indítványhoz egyhangulag, kegyeletes érzéssel hozzájárul.

b) jelenti, hogy az elnökség a Társaság nevében gyászjelentést adott ki, mely már szét is küldetett.

c) jelenti, hogy az elnökség nagy halottunk ravatalára díszes koszorút rendelt, fekete szalagján e felírással: Felejtethetlen elnökének, Beöthy Zsoltnak — a Kisfaludy-Társaság. Mindkét intézkedés jóváhagyó tudomásul szolgál.

d) javasolja, hogy a temetésen búcsuztató beszéd tartására másodelnökünk kéressék fel, mert a Társaság mély fájdalmának és gyászának az elnök ravatalánál csak a másodelnök adhat méltó kifejezést. A Társaság a titkár javaslatát egyhangulag elfogadván, m. elnököt kéri fel búcsuztató beszéd mondására.

e) javasolja, hogy a Társaság intézzen részvétiratot a gyászba borult özvegyhez. Egyhangulag elfogadtatik.

f) javasolja, hogy az őszi ülések során egy külön ünnepélyes ülés tartassék Beöthy Zsolt emlékére. A Társaság úgy határoz, hogy a jövő évben, a Beöthy Zsolt halálának évfordulóját követő vasárnap rendkívüli, ünnepélyes közülést tart, melyet kizáróan Beöthy Zsolt emlékének szentel.

g) javasolja, hogy Beöthy Zsolt földi képmása örökíttessék meg

körünkben, vagy festményen, vagy, mivel tudomása szerint művészi arckép nem maradt feledhetetlen elnökünkről, Strobl mester gyönyörű reliefjének megszerzésével, esetleg róla másolat készíttetésével. Egyhangulag elfogadtatik.

h) javasolja, hogy a *Költők és Írók* című vállalatban, mely már az ő elnöksége alatt indult meg s amelyen nagy szeretettel csüggött, írassa meg a Társaság Beöthy Zsolt életét és munkásságát. A Társaság egyhangulag elfogadja,

i) javasolja az elnökség nevében, hogy abból a közel egy millió koronát tevő összegből, amely épen elhunyt elnökünk kezdsére és lelkes szózatára megindult társadalmi akció során gyűlt eddig össze, egy nagyobb összeg hasíttassék ki s ez mint *Beöthy Zsolt-alapítvány* kezeltessek. Kamataiból évenként a Beöthy Zsolt pályájával kapcsolatos vagy munkássága körébe eső irodalmi munkálatok jutalmaztásának vagy úgy, hogy egy-egy kérdésre pályázatot hirdet a Társaság, vagy megbízást ad, esetleg egy-egy kötet kiadására fordítja, melyen jelezve volna, hogy a Beöthy Zsolt-alapítványból adatott ki. — A Társaság elvileg hozzájárul ez alapítvány létesítéséhez s e célra 200,000 korona kihasítását határozza el, de reméli, hogy a társadalom áldozatkészsége is hozzá fog járulni ez alap gyarapításához. Ifj. Hegedüs Sándor kifejezi szíves készségét a gyűjtés megindítására.

j) javasolja, hogy a Társaság nagy és mély gyásza jeléül május havi rendes ülését ne tartsa meg. Egyhangulag elfogadtatik.

k) kéri a Társaság nevében m. elnököt, hogy vállalja a Társaságnak alapszabályaink értelmében egyelőre reá háruló, munkával és teherrel járó vezetését. M. elnök készséggel vállalja e kötelezettséget, melynek legjobb tehetsége szerint igyekszik eleget tenni.

Az ülés a fájdalmas veszteségnek mély átérzésével oszlik szét.

1922 június 7.

29. Titkár a folyó ügyek során

a) felolvassa Beöthy Zsolt özvegyének levelét, melyben megköszöni a Társaság részvétét, melyet az elnökség a mult ülés határozatának megfelelően részvétíratban is közölt vele s megköszöni a szeretetet, mellyel felejtethetetlen férjét az ő szívéhez oly közelálló Társaságunk életében övezte, és a kegyeletes elismerést, mellyel róla megemlékezett. Tudomásul szolgál.

b) jelenti, hogy elnökünk elhunytá alkalmával a következők küldöttek Társaságunknak részvétíratot: Csokonai-Kör, Debrecen; Kisfaludy Irodalmi Kör, Győr; Dugonics-Társaság, Szeged; Izraelita Magyar Irodalmi Társaság, Budapest; Vasvármegyei Kultur Egye-

sület, Szombathely; Szent István Akadémia, Budapest; Balaton-Társaság, Budapest; Kir. József-Műegyetem, Budapest; Ferenc József-tudományegyetem, Szeged; Pest vármegye főispánja, Budapest; Athenæum igazgatósága, Budapest; Révai Testvérek irod. int. igazgatósága, Budapest; Wolffner József könyvkiadó, Budapest és Csanád-vármegye törvényhatósága, Makó. Az elnökség a Társaság nevében levélben köszönte meg e megleghangú részvétiratokat. Tudomásul szolgál.

c) megemlékezik arról, hogy május 14-én meghalt Kazár Emil, a magyar irodalomnak szerényen elhúzódva, de buzgón dolgozó munkása, kit nemcsak a törekvések hasonlósága kapcsolt hozzánk, hanem 1877-ben r. tagjai sorába is választotta Társaságunk, erről azonban egy év múlva leköszönt. Így a kapcsolat megszűnt közte és Társaságunk között, de nem szünhetett meg az eszmei kapcsolat s végigtekintve munkásságán, lehetetlen mély megindulás nélkül fogadnunk halálának hírért. Ez indította őt arra, hogy a temetésen a Társaság képviselőjében megjelenjen. A Társaság kegyelettel emlékszik meg az elhunyt jeles íróról s helyesléssel veszi tudomásul a titkár bejelentését.

d) jelenti, hogy utolsó ülésünk óta a Társaság öt irodalmi ünnepet képviseltette magát. Április 11-én a Dalmady Győző emlékére Pest vármegye által a vármegyeházára illesztett emléktábla leleplezésének ünnepén Sajó Sándor, április 27-én a nyíregyházi Bessenyei-Kör által az *Agis* megjelenésének másfél százados fordulója megünneplésére tartott emlékünnepeken Császár Elemér, május 11-én Szigeti József születésének százados fordulóján a Nemzeti Színház által a Kerepesi-úti temetőben tartott ünnepen Kéky Lajos, május 13-án Ábrányi Emil síremlékének leleplezése ünnepélyén Szász Károly képviselte a Társaságot. Ugyanő jelent meg a Társaság képviselőjében a Földrajzi Társulat jubiláris ünnepén is, hol az összes magyar tudományos és irodalmi társulatok nevében Illosvay Lajos mondott üdvözlő beszédet s ebbe Társaságunk köszöntését is belefoglalta. Helyeslő tudomásul szolgál.

e) jelentést tesz a március és április hó folyamán rendezett matinékről, melyek szép erkölcsi és nagy anyagi sikerrel jártak. A Shakespeare-Bizottságtól rendezett Shakespeare-matiné 6755 K-t, a három Petőfi-matiné 34,120 koronát jövedelmezett. A rendkívül mérsékelt helyárak mellett ez a szép anyagi eredmény annak köszönhető, hogy az Unio színházüzemi r. t. teljesen díjmentesen bocsátotta a Társaság rendelkezésére a Belvárosi Színházat s a bevételt minden költség levonása nélkül szolgáltatatta át a Társaságnak. Az elnökség levélben már megköszönte ez áldozatkészséget, de jólesik az ülés nyilván-

nossága előtt is ismételni e köszönetet s kifejezni elismerésünket. Ki-fejezte az elnökség a közreműködött művészeknek és művésznőknek is köszönetét, de az ülés színe előtt is kötelességének tartja megköszönni áldozatos készségeket, mellyel biztosították az erkölcsi sikert. Köszö-netet mond a bevezető előadásokat tartó tagoknak is: Ferenczi Zol-tánnak, Rákosi Jenőnek s Kéky Lajosnak, ki Riedl Frigyes posthumus munkájából mutatott be részleteket. A Társaság örömmel veszi tudo-másul s teljes melegséggel csatlakozik a titkár jelentésében kifejezett hálás elismeréshez.

f) bemutatja *Az Ember tragédiájának* holland fordítását, mely Wallistól, a kiváló hollandi írónőtől való. A könyvet a fordító férje, Antal Géza, ajándékozta Társaságunknak. A Társaság köszönettel fogadja.

g) jelentést tesz a Társaság támogatására beérkezett újabb ado-mányokról. A Futura r. t. 10,000 K-t, a Szekszárdi Takarékpénztár 1000 K-t, Franklné Vojnich Ilona 5000 K-t, Lázár Piroska 3000 K-t fizetett be. Köszönettel fogadtatnak.

30. A felolvasások során Bartóky József megválasztott r. tag szék-foglalóul felolvassa *Megemlékezését Zempléni Árpádról*, majd *Feltáma-dás* című elbeszélését. Elnök a székfoglaló r. tagot, tagsági oklevelének átadása előtt, szíves szavakkal köszönti, megindultan idézve annak szellemét, ki tagtársunkat bevezette az irodalomba: a Beöthy Zsoltét s ehhez hűséges munkára buzdítva őt. Bartóky József köszönő sza-vakkal veszi át oklevelét. A Társaság s a közönség a székfoglaló dol-gozatokat s az elhangzott beszédeket nagy tetszéssel fogadja.

31. Titkár javaslatot tesz

a) a jövő évi ünnepélyes közülésre. Javasolja, hogy ez Petőfi em-lékének szenteltessék s hogy az elnöki megnyitón és titkári jelentésen kívül, melyek természet szerint szintén vonatkozásban lesznek az ün-nepi alkalommal, kéressék fel Jakab Ödön, Sajó Sándor és Szabolcska Mihály vers írására, Herczeg Ferenc pedig előadás tartására.

b) a mult ülés határozata értelmében Beöthy Zsolt emlékére jövő évi április 18-át követő vasárnapon tartandó emlékülésre vonatkozó-lag javasolja, hogy az elnöki megnyitó Beöthy Zsolttal mint irodalmi vezérrel foglalkozzék, Bárd Miklós kéressék fel emlékköltemény írá-sára, Kozma Andor Beöthy Zsoltról mint emberről, Négyesy László mint irodalomtörténetíróról, Császár Elemér mint stilsztárol és nyelv-művészről szóló rövid tanulmány készítésére.

32. Titkár emlékezteti a Társaságot, hogy a mult év őszének fo-lyamán elhatározta, hogy Beöthy Zsolt dolgozataiból fog két kötet-nyit közrebocsátani az alapítói könyvtárban. Elhunyt elnökünk sze-

refettel foglalkozott e kötetek összeállításával s elhunytja után tervezései alapján Kéky Lajos jegyzékbe vette az anyagot. A kötetek címét a megboldogult a titkárhoz intézett egyik levelében így jelezte: *Romemlékek*. (Tanulmányok, beszédek, cikkek). A Franklin-Társulatban megvan a szíves készség, hogy e kötetek jövő nagygyűlésünkre, esetleg a Beöthy-emlékülésre megjelenhessenek. Előzetes tudomásul szolgál.

33. Titkár emlékezteti a Társaságot, hogy a *Költők és Írók* című vállalatban 2 mű kiadását határozta el: a Petőfi-centennárium megünneplésére Riedl Frigyes hátrahagyott Petőfijét s Beöthy Zsolt emlékének kegyeletes szolgálatára egy róla szóló írói életrajzot. Ez utóbira nézve a vállalat szerkesztőjével, Ferenczi Zoltánnal abban állapodtak meg, hogy megírásával Kéky Lajos bízassék meg. A Társaság helyesléssel fogadja.

1922 október 4.

46. Titkár a folyó ügyek során

a) szomorú jelentést tesz Iváncsi Jenőnek, a Shakespeare-Bizottság külső tagjának haláláról, ki oly nemes készséggel volt segítségünkre matinéink rendezésében. Temetésén Ferenczi Zoltán r. t. adott kifejezést a Bizottság gyászának s a tagok közül is többen megjelentek. Kéri jelentésének tudomásul vételét s javasolja, hogy Iváncsi Jenő emléke Társaságunk jegyzőkönyvében megörökíttessék. — A Társaság ez értelemben határoz. Elnök megjegyzi, hogy a személyes megjelenésben a temetésen távolléte miatt akadályozva volt, de visszaérkezése után azonnal kifejezte ő is, mint a Bizottság elnöke, részvétét a Nemzeti Színház igazgatójához intézett levélben.

b) Jelenti, hogy a Franklin-Társulat szeptember 24-én családi jellegű ünnepet rendezett abból az alkalmából, hogy egyik vállalata, a Magyar Könyvtár eljutott fennállásának 25 éves fordulójához s az 1000. számhoz, szerkesztője, Radó Antal tagtársunk pedig 60. életéhez. E hármass jubileumon ő tolmácsolta a Társaság üdvözlését is. A Franklin-Társulat ez alkalommal 30.000 K-t fizetett be Társaságunk pénztárába alapítványul s mindössze csak annyit kér, hogy ez Radó Antal nevével hozassék valami kapcsolatba. Kéri ennek örömdetes tudomásul vételét s hogy a Társaság adjon kifejezést úgy Radó Antal iránt érzett meleg szeretetének, mint a Franklin-Társulat áldozatkészsége iránt érzett haláljának és köszönetének. — A Társaság őszinte örömmel járul hozzá a javaslathoz.

c) Felolvassa az Oxfordi Magyarbarát Liga titkárától küldött megleghangú levelet, melyet műemlékeink védelmére jóindulatú támogatásukat kérő levelünkre írt válaszul. Bemutatja azt a köriratot is, me-

lyet a Liga ez ügyben a Népek Szövetségéhez intézett. Ennek tanúsága szerint felszólalásunk hatalmas visszhangot keltett s ez némi reményforrásul is szolgálhat számunkra, hogy a jövőben nem ismétlődnek ilyes barbárságok. Megelégedéssel tudomásul szolgál.

d) Bemutatja az Évlapok új, 54. kötetét s szeretettel ajánlja a nagyközönség figyelmébe is. Tudomásul szolgál.

e) Jelentést tesz az újabb adományokról. Az Első Magyar Általános Biztosító Társaság ez évre is befizette szokásos 400 K adományát. Vargha Gyula r.-t. 20.000 K-t adományozott, Várady Miklós és Várady László urak pedig 500—500 K-val alapító tagul léptek be. Bartók József r.-t. útján tagtársunk egyik barátja 200.000 K-t adott azzal a rendeltetéssel, hogy nevének említése nélkül csatoltassék a Beöthy-alaphoz. Öröndetes tudomásul szolgál. A Társaság mély hálával teljes köszönetet mond az összes adakozóknak.

f) Bemutatja a Pozsonyban megjelent *Aurora* c. kötetet, melyet a szerkesztőség nevében dr. Dobai János meleg ajánlással küldött meg Társaságunknak. A Társaság köszönettel, melegen fogadja.

47. A felolvasások során Némethy Géza r. tag székfoglalóul *Megemlékezést* olvas fel *Bayer Józsefről*, majd bemutatja *Helena és Faust* c. tanulmányát. A székfoglaló r. tagnak elnök meleg üdvözlő beszéddel nyújtja át tagsági oklevelét, melyet ez köszönetet mondva vesz át. A Társaság nagy tetszéssel fogadja a székfoglaló tanulmányokat s a nyomukban elhangzott beszédeket.

48. Elnök közli, hogy értesülése szerint feledhetetlen elnökünk végleges nyugvóhelyét Pesten találja s a családnak nem volna kifogása az ellen, ha méltó síremléssel való megjelölésére a mozgalmat Társaságunk indítaná meg. Javasolja, hogy a Társaság hatalmazza fel az elnökséget, hogy a jövő ülésre tegyen erre vonatkozólag konkrét javaslatot. A Társaság így határoz.

51. Titkár jelenti, hogy a Szegeden működő kolozsvári egyetem ötvenéves jubileumán Csengeri János r. tagot, az Erdélyi Irodalmi Társaságtól július 31-én rendezett segesvári Petőfi-ünnepen Szabolcska Mihályt kérte fel a Társaság képviselőjére. A táljai Zempléni Árpád-emlék leleplezésén Kozma Andor képviselte volna a Társaságot, de az ünnep elhalasztatott s akkor Kozma Andort betegsége megakadályozta a megjelenésben. Jóváhagyó tudomásul szolgál.

1922 november 8.

64. Elnök megnyitván az ülést, kifejezést ad annak a gyásznak, mely a Társaságot Gárdonyi Géza és Heinrich Gusztáv r. tagok elvesztésével érte. Gárdonyi valamennyi újabb költőtársa között talán leg-

teljesebben tudta a magyar nép költészetét és humorát átérzeni és megszólaltatni s Társaságunknak is nagy dísze volt; Heinrichnak elmulhatatlan érdemei vannak az összehasonlító irodalomtörténet terén s Társaságunknak is egyik legrégebb és legmunkásabb tagja volt. A Társaság kegyeletes megilletődéssel hallgatja az elnöki megemlékezést.

65. Titkár mély megindulással méltatja a két elhunyt r. tag érdemeit és jelentőségét. Jelenti, hogy mindkét halott koporsójára koszorút küldött s Gárdonyi Gézának, ki október 30-án hunyt el, temetésén Egerben Négyesy László r. tag jelent meg s mondott búcsuztató beszédet Társaságunk nevében, ugyancsak ő fogja Társaságunk búcsuszavait tolmácsolni a november 7-én elhunyt Heinrich Gusztáv temetésén is. Kéri jelentésének tudomásul vételét s hogy kiváló tagtársaink elvesztése fölött érzett fájdalomunknak mai ülésünk jegyzőkönyvében is kifejezés adassék. A Társaság mély szomorúsággal veszi tudomásul a titkár jelentését s emeli határozattá indítványát.

66. Titkár emlékezteti a Társaságot arra, hogy legidősebb tagtársunk, Rákosi Jenő, e héten tölti be életének nyolcvanadik esztendejét. Javasolja, hogy mai ülésünk jegyzőkönyvében e ritka szép évforduló alkalmából fejezzük ki Rákosi Jenő iránt érzett hálánkat, szeretetünket és tiszteletünket, pályája iránt érzett nagyrabecsülésünket, örömünket a fölött, hogy e magas kort testi és szellemi frissége teljességében érte meg s legjobb kívánatainkat e munkás, szép élet méltó folytatására vonatkozólag. A Társaság e javaslathoz hozzájárulva, mély elismeréssel és szeretettel üdvözlí legidősebb, nagyérdemű tagját, Rákosi Jenőt.

67. Titkár jelenti, hogy Berger József úr Igalról 10,000 K-t küldött Társaságunknak irodalmi céljaira s br. Podmaniczky Pálné Vargha Ilonka, dr. Molnár Gyuláné Vargha Erzsike, Vargha Tamás, dr. Vargha Zoltán és ifj. Vargha Gyula 1000—1000 K-val alapító tagjaink sorába léptek. Örvendetes tudomásul szolgál.

68. Titkár a következő irodalmi ünnepélyeken való képviseltetéséről tesz jelentést:

a) a kiskunfélegyházi Petőfi-szobor avató ünnepélyére a meghívó elkésve érkezett, de egyik ünnepi szónok, Jakab Ödön r. tag lévén, Társaságunk mégis képviselve volt az ünnepélyen.

b) az Erdélyi Irodalmi Társaságtól július 30—31-én Fejéregyházán és Segesvárt rendezett Petőfi-ünnepélyen Szabolcska Mihály r. tag képviselte Társaságunkat. Minden hír, melyet ez ünnepélyről hall, azt bizonyítja, hogy ez rendkívüli sikerű volt. Több mint 30.000 elnyomott magyar sereglett ott össze s egyesült a hazafias öröm és fájdalom lángjában. Szabolcska tagtársunk ünnepi költeménye annyira meg-

ragadta a lelkeket, hogy ott, a helyszínen meg kellett ismételnie felolvasását.

c) az október 21—22-én tartott békéscsabai Gyóni Géza-ünnepén Hegedüs István és Kéký Lajos r. tagok képviselték a Társaságot s az október 21-én rendezett felolvasó estélyen Hegedüs István költéménnyel, Kéký Lajos tanulmánnyal működött közre ;

d) az Országos Magyar Képzőművészeti Társulatnak működése hatvanéves fordulója emlékére tartott ünnepén Berzeviczy Albert m. elnök képviselte Társaságunkat. Tudomásul szolgálnak.

70. Elnök előterjesztést tesz Beöthy Zsolt síremlékének felállítása tárgyában. Titkár felolvassván a felhívási tervezetet, elnök figyelmezteti a Társaságot, hogy két dologgal már az akció megindítása előtt tisztában kell lenni. Ma egészen új alapokon állunk s új módokon kell eljárunk. Régebben pár ezer koronával megvalósítható lett volna a terv, ma millió is kevés rá. A nagy postaköltségekre való tekintettel felhívásunkat csak olyan helyekre kell eljuttatnunk, ahonnan bizonyosan kapunk valamit. Mindenekelőtt a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez kell fordulunk, hogy felhívásunk elküldessék minden főigazgatósághoz és minden iskolához. Ugyanúgy fordulhatunk Pintér Jenő budapesti tank. főig. úrhoz, a budapesti tudományegyetemhez, a Tisza-Emlékbizottsághoz, a TÉBE-hez, a Belvárosi Takarékpénztárhoz, az Erzsébetvárosi Kaszinóhoz, a Franklin-Társulathoz, melytől talán a felhívások kinyomatását is remélhetjük, s személyesen is az olyan lelkes irodalombarátokhoz, mint Székely Ferenc, Ruszt József, Déri Frigyes s mások. A hirlapok közül a gyűjtés munkájához elégnék tartaná a Budapesti Hirlap s a Pester Lloyd bevonását. Ami a kivitelt illeti, a művész tekintetében alig lehet másról szó, mint Zala Györgyről vagy Strobl Alajosról. S minthogy más plasztikai ábrázolás nem maradt elnökünkéről, csak Strobl reliefje, alighanem hozzá kell fordulnunk. Ha az emlékműre esetleg érc mellszobor készülne, erről másodpéldányt készíttetni nem lenne költséges és ez elhelyezhető volna az Akadémia előtt levő kertben Szarvas Gábor és Salamon Ferencéhez hasonló módon. A Társaság első lépésül a titkár felhívási tervezetét elfogadja s felhatalmazza a titkárt, hogy kinyomatása felől intézkedjék.

71. Titkár jelentést tesz az október 31-én lejárt pályázatokra beérkezett pályaművekről s javaslatot terjeszt elő a bíráló-bizottságok kiküldésére vonatkozólag.

a) Lukács Krisztina-jutalom. (A misztikus elem Arany költészetében). Pályamű nem érkezett.

b) II. Lukács Krisztina-jutalom. (A magyar líra fejlődése.) Érke-

zett 1 pályamű. Bírálókul javasolja Császár Elemér, Négyesy László s Papp Ferenc r. tagokat.

c) Grünvald Vilmos-jutalom. (Kisebb elbeszélő költ.). Érkezett 13 pályamű, 1 azonban névvel s jeligé levél nélkül, így ez bírálatra nem bocsátható. Bírálókul javasolja Kozma Andor, Sajó Sándor s Vargha Gyula r. tagokat.

d) Szilasi Nelli-jutalom. (Gyermek színdarab.). Érkezett 7 pályamű. Bírálókul javasolja Ambrus Zoltán, Csathó Kálmán s Jakab Ödön r. tagokat.

e) K. Lippich Elek-jutalom. (Kőrösfői Kriesch Aladár). Érkezett 1 pályamű, de a határidőn túl, nov. 1-én. Javasolja, hogy ne bocsátassék bírálatra, hanem adassék vissza igazolt szerzőjének.

f) Halmos Izor-jutalom. (Magyarország egysége). Pályamű nem érkezett.

g) Halmos Izor-jutalom. (Középisk. olvasmány a világháború anyagából). Érkezett 5 pályamű. Bírálókul javasolja Angyal Dávid, Bartóky József s Bársony István r. tagokat. Tudomásul szolgálnak s a titkár összes javaslatai elfogadtatnak.

72. Titkár javasolja, hogy a Nógrád megyei Madách-Társaságnak január 20—21-én Balassagyarmaton tartandó Madách-ünnepélyére Társaságunk képviselésére Sajó Sándor r. tag kéressék fel. Elfogadtatik. A jelenlevő Sajó Sándor r. tag a felkérésnek készséggel eleget tesz.

1922 december 6.

82. Titkár a folyó ügyek során jelenti, hogy Jánosi József alapítói tagdíjának növelésére újabb 100 K-t küldött, özv. Pál Imréné Rásó Jolán 500 K befizetésével az alapító tagok sorába lépett, a Franklin-Társulat pedig közgyűlése alkalmával 100.000 K-t ajánlott fel, felerészét alapítványul, felerészét a Társaság szabad rendelkezésére bocsátván. Örvendetes tudomásul szolgál. A Társaság hálás köszönetét a titkár levélben fogja közölni.

83. A felolvasások során Surányi Miklós r. tag székfoglalóul *Megemlékezést* olvas fel *Haraszti Gyula elhunyt r. tagról*, majd felolvassa *A pesszimista regény* c. tanulmányát. Elnök a székfoglaló r. tagnak üdvözlő beszéd kíséretében átnyújtja tagsági oklevelét, mit ez beszéddel köszön meg. A Társaság a székfoglaló tanulmányokat s az üdvözlő és köszönő beszédet tetszéssel fogadja.

84. Elnök emlékezteti a Társaságot, hogy alapszabályaink és ügyrendünk értelmében a decemberi ülésen kell megállapítani, hogy a megüresedett tagsági helyek közül hányat óhajt a Társaság betölteni. A levelező tagsági helyekre vonatkozólag a Társaság egy hely betöltését

határozza el. A megüresedett r. tagsági helyekre vonatkozólag a Társaság szavazattöbbséggel négy hely betöltését határozza el, mégpedig kettőt költővel, kettőt íróval.

85. Petrovics Elek r. t., mint a Greguss-bizottság szobrászati előadója előterjeszti a bizottság javaslatát a Greguss-jutalom ez évi odaítélésére vonatkozólag. A bizottság három szakértő bevonásával megtartotta ülését és ezen megállapodott a Társaság elé terjesztendő javaslatban. A Képzőművészeti Főiskola nem élt ajánlási jogával, a Képzőművészeti Társulat Damkó József Kapisztrán-szobrát hozta javaslatba, de ez már nem esik bele a mostani évkörbe. Kegyeletes figyelembe vette a bizottság néhai elnökünknek Lux Elek egyik szobrára vonatkozólag kifejezett ajánlási szándékát is, azonban a szobor olyan időből való (1913), hogy szintén nem esik bele az évkörbe. Szász Béla r. t. is élt ajánlási jogával, hat művészre híván fel a bizottság figyelmét. Mivel azonban az alapító célzata szerint csak egyes mű ajánlható s az is csak egy, a javaslat nem volt figyelembe vehető. A bizottság egyhangulag Strobl Alajos *Génius* c. márványszobrát ajánlja jutalmazásra a Társaságnak. Az előadó részletesen ismerteti ezt is, a többi összes figyelembe vehető alkotásokat is. A Társaság egyhangulag határozattá emeli a bizottság egyhangú javaslatát. Az előadói jelentés a dec. 29-diki ülésen fog teljes egészében felolvasatni s ugyanakkor történik a Társaság döntésének nyilvánosságra hozatala is.

89. Titkár a mult ülésen a beérkezett pályaművek közül a K. Lippich-jutalomra beérkezett pályaműről hozott határozat megváltoztatását kéri. Azon az alapon, hogy nov. 1-én kapta, ő maga kérte a pályázati szabályok értelmében bírálatra nem bocsátását. Amint azonban a közlés megjelent, a Franklin-Társulat arról értesítette, hogy a pályázó már okt. 31-én deponálta ott a kéziratot s a késelem egészen csak a Franklin-Társulat hibája. Ezért kéri, hogy a mult ülés határozatának hatályon kívül való helyezésével a pályamű bocsáttassék bírálatra. A Társaság így határoz. Bíráló-bizottságul kiküldetnek Berzeviczy Albert és Petrovics Elek. A bizottság harmadik tagja a Társaság régebbi hozzájárulása alapján egy, K. Lippich Elektől felkérendő szakértő, Nagy Sándor lesz.

91. Titkár Beöthy László úrnak, az Unio Színházüzemi R. T. vezérigazgatójának levelét mutatja be, melyben közli, hogy az Unio Rákosi Jenő jubileuma alkalmából egy nagyobb jutalmat létesített s ebből évenként 25.000 K-val jutalmaz egy-egy pályáján legfeljebb három éve működő színészt vagy színésznőt. A jutalom odaítélése, míg él, Rákosi Jenő joga, holta után az Unio Társaságunkra óhajtaná ruházni és Beöthy László úr azt kéri levelében, hogy vállalja el a Tár-

saság. Köszönettel fogadjuk. A Társaság készségét a titkár levélben fogja közölni.

1922 december 29.

(Rendes ülés a Greguss-jutalom tárgyában.)

95. Petrovics Elek r. t. székfoglalól előbb *Megemlékezést* olvas fel *Riedl Frigyes r. tagról*, majd *Jelentését* terjeszti elő az 1922. évi *Greguss-jutalom tárgyában*, mely az 1916—1921. évkör legkiválóbb szobrászati alkotásának volt odaítélendő. Elnök a székfoglaló r. tagnak üdvözlő beszéd kíséretében nyújtja át tagsági oklevelét, melyet ez köszönő szavakkal vesz át. A Társaság a székfoglaló dolgozatokat s a nyomukban elhangzó beszédeket élénk tetszéssel fogadja.

96. Elnök a Társaság határozatául kihirdeti, hogy a Greguss-bizottság javaslata alapján az 1922. évi Greguss-jutalom Strobl Alajos mester *Genius*-nak nevezett márványfeje számára ítéltetett oda. A Társaság s a nagyszámú közönség a társasági határozat kihirdetését tetszéssel s a kitüntetett művész lelkes ünneplésével fogadja.

1923 január 3.

97. Elnök az ülést megnyitja e kegyeletes megemlékezéssel Petőfi születésének százados évfordulójára :

«A magyar nemzet ez időben a Petőfi születésének századik évfordulóját ünnepli. Ünnepli azzal a fájdalmas lelkesedéssel, amely csak egy, nagy multja után nagy jövőre is hivatott nemzet lelkéből méltatlan letiportatása és megaláztatása órájában fakadhat. Mi a Petőfi emlékének, az ő költészetének szárnyain a csüggedés és elkeseredés sötét mélyéből emelkedünk az önbizalom és remény derűs magasságába. Ő nekünk nemcsak legnagyobb lírai költőnk volt, hanem egyik legnagyobb nemzeti hősrünk és nemzeti vértanunk is. Az ő hazafisága halálában megszentelte költészetét, mint ahogy költészete életében megdicsőítette a hazafiságot. Társaságunk eddig is részt vett Petőfi emlékének minden ünneplésében s a maga kegyeletét, háláját, hódolatát azzal véli legméltóbban kifejezhetni, hogy ez évi ünnepélyes közülését, melyet február hó 11-én tartunk meg, egészen a nagy költő emlékének szenteli. Ez ünnepélyünkre már most meghívjuk a magyar irodalom minden barátját.»

E megemlékezés elhangzása után titkár a folyó ügyek során jelenti, hogy

a) egy névtelen 1000 K-t adományozott Társaságunknak, dr. Sándor Endre 3000 K lefizetésével alapítóink sorába lépett, Lechner Tibor újabb 300 K-val gyarapította alapítványát, özv. Horváth Ferencné

1000 K-t fizetett be a «Veszedelemben a magyar tudomány!» akció révén, Cseh Edéné 1000 K-t, a kőbányai polgári fiú-iskola 1000 K-t adományozott, Palmer Kálmán főrendiházi elnöki főtanácsos 500 K-val alapítóink sorába lépett, a Magy. Orsz. Közp. Takarékpénztár befizette ez évre is 1000 K adományát s végül Csanád vármegye Tarnay Ivor alispán indítványára 40.000 K-t szavazott meg közművelődési alapjából Társaságunk támogatására s ezt két évre egyenlően elosztva fogja pénztárunkba befizetni. Örvendetes tudomásul szolgál. A Társaság hálás köszönetét az adakozóknak a titkár levélben fogja kifejezni.

b) bemutatja legújabb kiadványunkat, *Dalmady Győző válogatott költeményeinek* kötetét s meleg szavakkal méltatja elhunyt érdemes költőtársunk tisztahangú líráját. A Társaságnak örömeire szolgál, hogy e nemeslelkű költő költeményeit a mai nemzedék számára is hozzáférhetővé tehesse.

98. A felolvasások során Molnár Ferenc r. t. székfoglalólul *Megemlékezést* olvas fel *Sebők Zsigmondról*, majd bemutatja *A fekete szalag* c. karcolatát. Elnök üdvözlő beszéd kíséretében átnyújtja tagsági oklevelét a székfoglaló r. tagnak, melyet ez köszönő szavakkal vesz át. A Társaság a székfoglaló megemlékezést kegyelettel, a beszédeket tetőszéssel fogadja.

99. Titkár bemutatja a szabályszerű időben beérkezett tagajánlásokat. A betöltendő két írói helyre ajánltattak: Horváth János, ajánlja Négyesy László; Pintér Jenő, ajánlja Szász Károly. A betöltendő két költői helyre ajánltattak: Sik Sándor, ajánlja Vargha Gyula; Lampérth Géza, ajánlja Szávay Gyula; Ravasz László, ajánlja Szász Károly. A betöltendő egy levelező tagsági helyre ajánltatott: Gragger Róbert, ajánlja Császár Elemér. A beérkezett ajánlások a beérkezés időrendjében felolvastatnak s elfogadtatnak.

102. Váradi Antal r. t. hivatkozván a Társaság érdemeire a magyar színészet történetének megíratása körül, indítványozza, hogy Bayer József nagy művének folytatásául gondoskodjék a Társaság a Nemzeti Színház történetének megíratásáról s ezzel Szász Károly r. t. bízassék meg. Szász Károly másnemű elfoglaltatására hivatkozva a megbízást nem vállalja s azt javasolja, hogy bizottság küldessék ki javaslattételre. A Társaság ez utóbbi javaslatot elfogadván, a bizottság tagjaiul Váradi Antal, Herczeg Ferenc, Szász Károly, Csathó Kálmán és Voinovich Géza küldetnek ki.

103. Elnök közli a Társasággal, hogy a kultuszminister úr a Társaságtól fog előterjesztést kérni a Madách-centennárium országos megünneplésére vonatkozólag, ezért javasolja, hogy már most küldessék ki egy bizottság az ügy előkészítésére. A Társaság a javaslatot elfogad-

ván, a bizottság tagjainul az elnökségen kívül Herczeg Ferenc és Voinovich Géza r. tagokat küldi ki.

1923 február 6.

(Előzetes és tagválasztó közülés.)

107. Elnök megállapítván, hogy az ülés kezdetén a megjelent tagok száma 29, tehát a választáshoz megkívánt számot meghaladó, elrendeli a tagválasztást. Titkár felolvassa az alapszabályoknak s az ügyrendnek a választásokra vonatkozó pontjait. Az ajánlások, mint-hogy nyomtatásban szétküldettek, felolvasottaknak tekintetnek. Sors-húzás útján a szavazást először az írói helyekre rendeli el. Betölthető két hely, melyre ketten vannak ajánlva: Horváth János és Pintér Jenő. Beadott 29 szavazat, így az abszolút többség 15. A beadott szavazatokból Horváth Jánosra esett 23, Pintér Jenőre 19, üres volt 4 szavazócédula. Az ajánlottak mindegyike megkapván az abszolút szavazattöbbséget, elnök Horváth Jánost és Pintér Jenőt a Társaság megválasztott r. tagjainak jelenti ki.

Elnök a költői helyekre rendeli el a szavazást. Beadott ismét 29 szavazat s így az abszolút többség 15. Betölthető két hely, melyre hárman vannak ajánlva: Lampérth Géza, Ravasz László, Sik Sándor. A beadott szavazatokból Ravasz Lászlóra esett 24, Sik Sándorra 15, Lampérth Gézára 9, üres volt 1 szavazócédula. Az ajánlottak közül Ravasz László és Sik Sándor az abszolút szótöbbséget megkapván, elnök őket a Társaság megválasztott r. tagjainak jelenti ki.

Elnök a levelező tagsági helyre ajánlott Gragger Róbertre rendeli el a szavazást igennel vagy nemmel. A beadott 29 szavazatból igen 26, nem 2, üres 1. Elnök Gragger Róbertet a Társaság megválasztott levelező tagjának jelenti ki.

108. Titkár javasolja, hogy állapítsa meg a Társaság az új tagokra vonatkozólag, kinek a helyére választattak meg. Titkár javaslata alapján a Társaság úgy határoz, hogy kegyelete jeléül Beöthy Zsolt helyét tekinti betöltetlennek; Horváth János Szilády Áron, Pintér Jenő Heinrich Gusztáv, Ravasz László Gárdonyi Géza, Sik Sándor Kiss József helyére választatott s mindegyikük arról az elhunyt tagtársunkról tartozik székfoglalója alkalmával megemlékezni, akinek helyére választatott.

109. A lejárt pályázatok eldöntésére s az új pályatételek megállapítására térve át,

a) Papp Ferenc a II. Lukács Krisztina-jutalomról (*A magyar iroda fejlődése a XIX. sz. második felétől kezdve*) tesz jelentést. Bíráló társai-val (Császár Elemér és Négyesy László) teljes egyetértésben a díj ki

nem adását javasolja a beérkezett egyetlen pályaműnek. A bizottság javaslata elfogadtatván, titkár javasolja, hogy a pályadíj az ügyrend értelmében csatoltassék a tőkéhez, az a 2000 K pedig, mellyel az 1000 K pályadíj az Erzsébetvárosi Kaszinó adományából fölemeltetett, ismét csatoltassék az 1000 K jutalommal meghirdetett s meddőn maradt I. Lukács Krisztina-pályatétel (*A misztikus elem Arany költészetében*) pályadíjához, úgy hogy most e pályatétel 3000 K jutalommal tűzessék ki 1923 október 31-diki határidővel. A Társaság így határoz.

b) Sajó Sándor a Grünwald Vilmos-pályázatról tesz jelentést. Bírálótársaival (Kozma Andor és Vargha Gyula) egyetértésben a 10. sz. pályaművet kiemelendőnek találják silány társai közül, de még ez sem érdemel sem jutalmat, sem dícséretet. A jutalom ki nem adását javasolják. A Társaság így határoz. Titkár javasolja, hogy az alapítvány 200 K kamatjából s a most megmaradt 200 K-ból meghirdetendő pályadíjat a Társaság 1600 K-val emelje föl 2000 K-ra s tűzze ki prózai elbeszélésre 1923 október 31-diki határidővel. A Társaság így határoz.

c) Csathó Kálmán a Szilasi Nelli-pályázatról tesz jelentést. A bizottság (Ambrus Zoltán, Jakab Ödön s a jelentéstevő) nemcsak jutalomra vagy dícséretre, hanem még megemlítésre érdemes pályaművet sem talált. A bizottság azt javasolja, hogy ne tűzessék ki újra a pályadíj, hanem fordítottassék az utolsó három év alatt megjelent legjobb gyermekirodalmi munkák utólagos jutalmazására s a bizottság ilyenekül Sebők Zsigmond 3 posthumus művét hozza javaslatba. A Társaság e javaslathoz, mely az alapító-levelnek is megfelel, örömmel járul hozzá. Titkár javasolja, hogy a következő három évi kamatot a Társaság egészítse ki 2000 K-ra s így hirdesse meg gyermekeknek való rövidebb elbeszélő költeményre 1925 október 31-diki határidővel.

d) Angyal Dávid az ifjúsági olvasmányra kitűzött Halmos Izor-jutalomról tesz jelentést. A bizottság (Bartóky József, Bársony István és jelentéstevő) a jutalom ki nem adását javasolja. A Társaság így határoz. A pályázatot még egy ízben meghirdeti 1923 október 31-diki határidővel. Hasonlóképen meghirdeti az idén eredménytelenül maradt másik Halmos Izor-pályatételt is, ugyanazon határidővel.

e) Petrovics Elek a K. Lippich-pályázatról tesz jelentést. A bizottság (Berzeviczy Albert, jelentéstevő és Nagy Sándor kültag) a beérkezett egyetlen pályaművet jutalmazhatónak nem találta, de javasolja, hogy a Társaság dícsérettel tüntesse ki. A Társaság így határoz. A pályatételt nem hirdeti meg újra, hanem előbb a titkár érintkezésbe lép K. Lippich Elekkel s az ő rendelkezésétől függ a pályadíj felhasználásának mikéntje.

110. Csathó Kálmán r. t. a pályázatoknak lehangoló eredménytelenségére hivatkozva, megfontolás tárgyává óhajtana tétetni, hogy nem lehetne-e ezeket a jutalmakat megjelent munkák utólagos díjazására használni fel. Titkár teljesen egyetért a felszólalóval a pályázatok célra nem vezető voltát illetőleg, de nagyon nehéz változtatni, mert alapítólevelek kötnek bennünket. Egyelőre két módon védekezhünk az eredménytelen pályázatok ellen: egyik a pályadíjak összegének fölemelése, a másik az, hogy jövőre ne fogadjunk el ilyen alapítványokat. A Társaság úgy határoz, hogy megvárja a Tud. Akadémia határozatát, melynek körében e kérdés szintén fölmerült s esetleg vele analóg módon jár el.

111. Titkár előterjeszti a pénzügyi bizottság jelentését, a költségvetési előirányzatot s az ügyészi jelentést. A Társaság a bizottság részéről előterjesztett kérésekre vonatkozólag következőképen határoz:

1. az 1922. évi vagyon-mérleget és zárszámadást tudomásul veszi és jóváhagyja s ehhez képest a felmentvényt a pénzeinket kezelő Magyar Földhitelintézetnek megadja, egyben az intézetnek készséges közreműködéseért köszönetet mond s megköszöni az intézet kebelében ügyeinkkel foglalkozó Rhédey Aladár pénztárfőnök úrnak buzgó munkásságát. Ifj. Hegedüs Sándor javaslatára azonban megkérendő a Földhitelintézet, szíveskedjék a Társaság tiszta vagyoni állapotát feltűntető normális vagyon-kimutatást készíteni, melyben értékpapirjaink forgalmi árakban szerepeljenek.

2. a bizottság által előterjesztett 1923. évi költségvetést 1,032.059 K bevétel s 1,031.831 K kiadással s így 228 K pénztári maradvánnyal megállapítja.

3. a bizottság azon javaslatára nézve, hogy 514.600 K fordítás-sék értékpapirokban való tőkésítésre, — a Társaság határozatát egyelőre függőben tartja. Fölmerült nevezetesen az a gondolat, hogy mivel a záloglevelek elértéktelenedésével lassanként a Társaság vagyona is lepad, nem lehetne-e gyümölcsözőbb módot találni a Társaság vagyonának elhelyezésére. S mivel ilyen mód gyanánt a könyvkiadás eszméje is fölvetetett, a Társaság úgy határozott, hogy hívassék össze a Gazdasági s a Könyvkiadó Bizottság s hívassék meg ifj. Hegedüs Sándor is, ez a nagyobb bizottság tárgyalja meg a rendelkezésünkre álló pénz gyümölcsözőbb és biztosabb elhelyezésének módjait s tegyen javaslatot a Társaságnak, mely csak e javaslat meghallgatása után fog dönteni e pontban.

4. dr. Szócs Ferenc ügyész úrnak buzgó és lelkiismeretes tevékenységéért köszönetet mond s bensőséges együttérzéssel fejezi ki részvétét

megrendítő családi szerencsétlensége miatt érzett fájdalmában, mely ép a napokban sujtotta Társaságunk buzgó és érdemes barátját.

5. a titkárnak a kézi pénztár kezelésére vonatkozólag a felmentvényt az 1922. évre köszönettel megadja.

113. Titkár bemutatja a vallás- és közoktatásügyi miniszter átiratát a Beöthy Zsolt síremlékére megindítandó gyűjtés tárgyában. A kultuszminiszter abban az értelemben írt át a belügyminiszterhez, mint illetékes fórumhoz, hogy a gyűjtés engedélyeztessék az ország egész területére, de az iskolák kizárásával. A miniszter a maga részéről 25.000 K államsegélyt engedélyezett e célra. Titkár kiemeli, hogy nekünk igen nemes és méltánylást érdemlő okunk volt arra, hogy az iskolák ily irányú túlterhelésének tudatában is az iskolákra vetettük a súlyt s kifejezetten kértük a minisztertől, hogy ne tagadja meg ez engedélyt. Elnök is végtelenül szomorú jelenségnek tartja, hogy megfosztanak bennünket annak a lehetőségétől, hogy Beöthy Zsolt síremléke számára az iskolákban gyűjtsünk. Beszélni akar még ez ügyről a kultuszminiszter úrral, s ha megtagadja az engedélyt, a nyilvánosság elé viszi az ügyet s hiszi, hogy a magyar ifjúság a tilalom ellenére is gyűjteni fog Beöthy Zsolt síremlékére. A Társaság köszönettel veszi elnök szíves készségét.

118. Titkár jelenti, hogy az Orsz. Színművészeti Akadémia Madách-ünnepélyén Bartóky József r. t., a Pátria írók és művészek körének megnyitó ünnepélyén Kéky Lajos m. titkár jelent meg a Társaság képviselőjében. Tudomásul szolgál.

119. Bartóky József r. t. főlemlítvén azt, hogy a tehetséges ifjú írók egyre távolabb sodródnak tőlünk s egyre nehezebb módot találnak arra, hogy hozzánk közeledjenek, figyelmébe ajánlja a Társaságnak, hogy igyekezzék valami formát találni a tehetségesebb ifjú íróknak hozzánk való közeledésére. A Társaság bizottságot küld ki az indítvány tárgyalására s azoknak a módoknak megbeszélésére, melyek közt megvalósítása lehetővé válnék. E bizottság tagjai: Bartóky József, Császár Elemér, Kéky Lajos, Négyesy László, Pintér Jenő és Rákosi Jenő.

1923 február 14.

(Tisztújító közülés.)

121. Elnök megállapítván, hogy a tagok az alapszabályoktól megkívánt számban jelentek meg, az ülést megnyitja. A Beöthy Zsolt elhalálozásával beállott helyzet arra kötelezi a Társaságot, hogy a viszonyoknak legmegfelelőbben töltsen be az elnöki széket, ezért a Társaság-

nak rendelkezésére bocsátja másodelnöki székét, legmélyebb köszönetét fejezve ki azért a támogatásért, melyben őt másodelnöki munkásságában 23 éven át a Társaság tagjai részesítették. Felkérvén Rákosi Jenő r. tagot korelnökül, a teremből távozik.

Rákosi Jenő korelnök a titkárral felolvastatja az alapszabályoknak a választásra vonatkozó pontjait. A megválasztott, de még székét nem foglalt r. tagokra vonatkozólag a Társaság a régi gyakorlat fenntartását határozza el s kimondja, hogy a szavazásban ők is részt vesznek. Ezek után korelnök az elnök személyére vonatkozólag tesz javaslatot. Abban az újjáépítő munkában, melyet szerencsétlen országunkban teljesíteni kell, az oroszlanrész a kulturát fogja illetni. Ennél fogva igen kívánatos, hogy az irodalomban mennél hamarabb helyreálljon az az egység, mely a közéletben nem tud helyreállni. A Kisfaludy-Társaság abban a szerencsés helyzetben van, hogy a Gondviselés számára e munkát megkönnyítette. Egységes bizalommal olyan férfiút ültethet elnöki székébe, ki ebben a körben is már nagy érdemeket szerzett, a másodelnöki székben általános becsület, tiszteletet és szeretetet érdemelt ki tőlünk; ezen a körön túl is, a közélet és tudományos élet terén nagy tisztességgel és dísszel szolgálta a nemzetet s jelleménél, konciliáns természeténél és a vele született s a kor által potenciára emelt bölcsességnél, higgadtságnál fogva legalkalmasabb arra, hogy egy ilyen társaságban, hol a nemzet szellemi vezetői vesznek részt, középpont, vezető s összekötő kapocs legyen az egyesek közt. Ajánlja, hogy Berzeviczy Albertet ültesse a Társaság Beöthy Zsolt székébe, kinek ő 23 éven át megértő elnöktársa volt.

Ez ajánláshoz hozzákapcsolja a másodelnökségre való ajánlást is. A Társaság e tekintetben is szerencsés helyzetben van, mert bizalmával oly férfiút tisztelhet meg, ki mint költő régen dísz-e ennek a társaságnak, mint titkár évtizedeken át szolgálta ügyeit nagy buzgósággal s egyéni tulajdonságainál fogva olyan szeretetreméltó s olyan melegszívű barát, aki iránt itt mindenki nemcsak tisztelettel, hanem szeretettel is viseltetik. Vargha Gyulát ajánlja m. elnökül.

Vargha Gyula hálásan köszöni ez érdemén felül megbecsülő ajánlást, de több okból maga helyett Kozma Andort ajánlja e tisztségre.

Kozma Andor nagy tisztelettel és elismeréssel szólva Vargha Gyula érdemeiről, őt tartja legméltóbbnak e tisztségre s kéri, hogy ajánlását vonja vissza.

Vargha Gyula annak hangoztatása mellett, hogy ajánlását legjobb meggyőződése alapján tette, ezt Kozma Andor határozott kérésére visszavonja.

Elnök elrendeli a szavazást. Beadatott 22 szavazat, ebből Ber-

zeviczy Albertre, mint elnökre esett 21 (egy üres), Vargha Gyulára, mint m. elnökre 21 (1 üres). Korelnök Berzeviczy Albertet a Társaság megválasztott elnökének, Vargha Gyulát másodelnökének hirdeti ki s felkéri Bartóky Józsefet, Kozma Andort és Radó Antalt, hogy a választásról értesítsék s vezessék be Berzeviczy Albert elnököt, kit a tagok felállással s meleg ünnepléssel fogadnak.* Korelnök örömmel üdvözlí őt a Társaság elnöki székében, Beöthy Zsolt utódjaként. Azt hiszi, az egyhangú választás becsületére válik a Társaságnak s kötelező az elnökre, oly értelemben, hogy nagy és nemes gondja legyen e bizalom honorálására működésében s úgy vezessé a Társaságot, hogy az új fejlődésnek menjen elébe. Az ily sikeres munkásság tényezőjét látta benne a Társaság, mikor elnökévé választotta s bizalommal tette kezébe jövőjét, azt a drága és értékes munkát, melyet e Társaság hivatva van teljesíteni a nemzet szolgálatában ezekben a sötét, keserű és boldogtalan időkben, amikor az országban ismét nincs más, amire bizalommal nézhetnénk, csak az irodalom, a kultura. Bizalommal üdvözlí s szeretetét kérve, az elnöki széket átadja.

Berzeviczy Albert elnök a következő szavakkal foglalja el elnöki székét :

«Mély megilletődéssel és hálával fogadom a Kisfaludy-Társaságnak ezen rám esett választását, amelynek a díszét, de súlyát is teljes mértékben érzem s nem tagadom, hogy a hála és megilletődés érzetében aggodalom és kétely is vegyül, kétely arra nézve, hogy választásukkal a Társaság megtalálta-e a legmegfelelőbb embert azokra a feladatokra, melyeket korelnökünk üdvözlő szavaiban megjelölt. Gyulai Pál és Beöthy Zsolt örökébe lépni, hogy csak legközvetlenebb elődeimet említem, egyike a legnagyobb kitüntetéseknek, mely a magyar irodalomban valakit érhet. Ha ezt valamivel megérdemeltem, úgy ez csak a Társaság iránt érzett szeretetem lehet. Szeretem, ismerem és nagyra becsülöm nemes és szép hivatását, hiszek jövőjében és hálával is tartozom neki. A Kisfaludy-Társaság mindjárt első szerény irodalmi sikeremet észrevette és sietett tagjai sorába hívni s egy évvel rá legfontosabb tisztségei egyikét ruházta rám. Ezt a hálát én hűséggel akartam kifejezni s 23 éven át hűségesen kitartottam a rám bízott tisztségben; még akkor is, mikor minden más tisztségemről lemondottam, miniszterre neveztetvén ki, ezt az egyet megtartottam. Most, hogy elköltözött az, kinek hívására jöttem, kivél a Társaság elnökségében úgy összeforrtam, hogy szinte el sem tudtuk volna képzelni egymás nélkül magunkat, aki mellett büszkén voltam második, amint ő is megtisztelt azzal, hogy egy cikluson át viselte oldalamon az Akadémia másodelnökségét, — amikor elköltözött ő, megvalloam, azt

hittem, én rám nézve is elkövetkezett az a nap, amikor Simeonként azt mondhatom: Uram, bocsásd el szolgádat békével. Azonban Simeon azt is hozzá tehettem: Mert látták szemeim a Megváltót. Én, sajnos, ezt nem mondhatom. A jövő, mely előtt állunk, nagyon gondterhes, nyomasztó s ha ezekben az időkben a Társaság velem rendelkezni akar, úgy érzem, nem volt szabad kitérnem a felhívás elől. Megvallom, mindent elkövettem, hogy e díszes tisztség nálam rátermettebbnek, kiválóbbnak jusson, annak a nagy mesterünknek, ki nemcsak korban, hanem bölcsességben is előttünk jár, vagy annak a férfiúnak, ki írói hírnevével egész Európát meghódította, ki nálam munkaképesebb korban van; de ők nem akarták, hogy így legyen s nekem a Társaság akarata előtt meg kell hajolnom. S így, mikor elfoglalom e széket s hálat mondok azért a bizalomért, mely elnökké választásomban megnyilatkozott, legyen szabad hozzáfűznöm azt a kérést, hogy támogatásnak továbbra is avval a bizalommal és barátsággal, mellyel eddig kitüntettek. Nagy megnyugvásomra szolgál, hogy elnöktársam Vargha Gyula. Az ő támogatására számítok főként s remélem, hogy úgy fogunk haladni együtt a Társaság élén, mint akik nemcsak hírmondói régi, jobb időknek, hanem hívó prófétái is egy jövő szebb kornak.

A Társaság az elnöki beszédet nagy tetszéssel fogadja.

Vargha Gyula m. elnök megköszönve a Társaság bizalmát, mely előtt gyengesége érzetében kénytelen volt meghajolni, ígéri, hogy teljes odaadással fogja szolgálni a Társaság céljait s kéri tagjainak támogatását s azt az igazi baráti, szinte családi szeretetet, mely a multban a Társaság tagjait összefűzte s melyre a jövőben még nagyobb mértékben van szükség. A Társaság a m. elnök lelkes szavait nagy tetszéssel fogadja.

122. Titkár utal arra, hogy az idei Greguss-jutalom zenei műnek lesz kiadandó s felszólítja a tagokat, hogy amennyiben ajánlási jogukkal élni akarnak, ezt június 30-ig tegyék meg. Ezt a határidőt azonban nagyon célszerűtlennek tartja s ezért kéri a jövőre vonatkozólag is határozatilag kimondani, hogy a tagok ajánlási jogukkal szeptember 30-ig élhetnek. A Társaság így határoz.

BÚCSUZTATÓK.

Szilády Áron ravatalánál.

Szász Károly búcsúztató beszéde 1922 március 22-én Kiskunhalason.

Tisztelt gyászoló Közönség!

A Kisfaludy-Társaság — melynek képviselőjében most e koporsóhoz lépek — majdnem száz éve abból a baráti körből alakult, amely a mester halottas ágyát körül állotta. Ez a baráti érzés, szent hagyománnyá válva, arany fonálként húzódik át Társaságunk történetén.

Ez érzés melegétől fogadtatva lépett be a Társaságba ötvenöt esztendővel ezelőtt Szilády Áron, mint jeles fiatal műfordító, ki a velünk rokon népek költészetét kutatta s a népszellem alkotó erejének törvényeit vizsgálta. A tizenkét tag közül, kikkel együtt választott meg, 1867-ben, a nemzeti újraébredés virágos tavaszán — ő az utolsó, aki elköltözik. Ő gyermekkorában látta az ország letiprását — férfikora elején megérte sokat szenvedett hazánk feltámadását, s részese lett a nagy nemzeti aranykornak, az e kort megalapozó komoly munkának, az e munka nyomán támadt dicsőségnek. Öreg korára — sajnos — meg kellett aztán érnie az új rombadőlést!...

Szilády Áron, pályája legelején, keleti és északi népek nyelvével foglalkozott, szinte ösztönszerűleg keresve a testvértelen magyar nép rokonait. De nemcsak tudós nyelvész volt — az idegen irodalmak termékeinek átültetésében igazi költői ereje is megnyilatkozott.

Azután régi irodalmunk történetének buvárlása foglalta le. S míg maga beletemetkezett a kódexekbe s a XVI. század irodalmába — a régi korok szellemalakjai új életre keltek az ő kutatásai és megvilágítása nyomán.

Már régóta nem vett részt üléseinken, de mi sokat gondoltunk rá, mindig szeretettel s szívünk egész melegét belevittük abba a családias jellegű ünneplésbe, mellyel őt, tagsága félszázados fordulója alkalmából, némi kényszerű késedelemmel, csak nem régiben köszöntöttük.

A fájdalom, melynek most, a Kisfaludy-Társaság kiküldöttjeként, szószólója vagyok — bizonyos egyéni szint nyer az én ajkaimon, mert engem nagyon sok régi kötelék fűzött Szilády Áronhoz. Itt élt, e kedves városban, Kiskunhalason, hová engem is minduntalan visszavonzanak gyermekkori emlékeim s koporsója most abba a földbe száll, melynek porával sok szeretteim hamvai elegyültek. És életem egyik igen nevezetes fordulóján, éppen ebben a templomban, ő tette kezét áldólag fe-

jemre s én most hálásan tehetek róla bizonyosságot, hogy szívből jött áldása megfogant . . . Így hát én, ki apai örökségül kaptam az iránta való szeretetet és hűséget s igyekeztem megtartani ezt a drága örökséget : igazán őszinte szószólója vagyok a Kisfaludy-Társaság baráti köre fájdalomának, amihez járul az Irodalomtörténeti Társaság gyásza is, amit szintén tolmácsolok.

De ennél a koporsónál is elmondhatjuk : «a fájdalom vigasztal!» Nagysága miatt sajnáljuk Szilády Áron elvesztését, de nagy munkásságán, mint fényes példán, lelkesedhetünk. Ő életével és tevékenységével a nemzeti szellem egységének nemcsak hirdetője, hanem mintegy kifejezése is volt, mikor összekötvén e szellem multját jelenével : ezzel biztosította jövődjét. Az általa kiadott Szkhárosi Horvát András — a XVI. század e jól verselő poétája — hirdette «Vigasztaló ének»-ében :

«Királyi nemzet vagy, noha Te kicsiny vagy,
Az atya Istennek bizony Te kedves vagy.»

Higyjük ezt! Ám munkával s jó erkölcsrel igyekezzünk Isten áldását ki is érdemelni. Kövessük mi, magyar írók, a fáradhatatlan Szilády Áron nyomdokát : s lesz még jövője ennek a hazának, melyet mostani megaláztatásában és meggyaláztatásában talán még jobban szeretünk, mint valaha!

Ennek mély átérzésével áldalak téged haló poraidban is s búcsúszom tőled, megindulva — nagynevű társunk, szeretett atyai barátunk, Szilády Áron! Isten veled!

Beöthy Zsolt elnök ravatalánál.

Berzeviczy Albert búcsúztató beszéde 1922 április 21-én.

Összetört, megrabolt, földresújtott hazánkban egymás után kell legjobbjainkat is sírba szállni látnunk. Annak, aki e koporsóban fekszik, aki szeretett barátunk, büszkeségünk, vezérünk, mesterünk volt, nem saját, egyéni sorsát siratjuk. Magyar embernek ma sokkal nehezebb élnie, mint meghalnia és Beöthy Zsolt egy hosszú életre való munkát végzett el dicsőségesen, bár mi többet is szántunk neki. Abban, hogy a mai nagy összeomlás közepett ő is lelkileg, testileg összeomlott, számtalan művelt és szebb lelkű ember tragikuma teljesedett csak be rajta. Elvesztette szülőföldjét, édes emlékektől megszentelt családi otthonát, meg volt fosztva attól, hogy — mint megszokta — a magyar tél fagya elől a dél meleg napsugara alá, a piramisok csodái közé meneküljön; meg volt fosztva attól, hogy a beálló tavasszal fölkeresse a Vall' d'Arno

virágos halmait, az Adria királynéjának tükröződő palotáit, az örök város örökifjúvá edző művészeti és történeti légkörét. Megfosztva lévén mindezekről és látván imádott hazája siralmát, valóban nem annyira a halál hívása, mint inkább az élet sok marasztaló kötelékének lassú elszakadása vitte őt sírba.

Nem az ő sorsát siratjuk; siratjuk azokat, akiket itthagyt; siratjuk azokat, akiket szeretett e földön, siratjuk megszakadt munkáját, siratjuk mindenkép elárvult hazáját, siratjuk, hajh, minmagunkat, kik szeretettel, barátsággal, csodálattal csüngtünk rajta, akik nemcsak megnyíló sírja fölött gyászoljuk őt, kik a magyar szellemi élet rögsz útján nap-nap mellett oda leszünk állítva az elé a tátongó, betölthetetlen hézag elé: keresni, hívni fogjuk Beöthy Zsoltot és Beöthy Zsolt nem lesz többé!

Búcsúzom tőled, drága barátunk, az Akadémia nevében, melynek egyik legfőbb dísze, büszkesége voltál; mely fontos kérdésekben véleményedet emelte határozatává, ékes tollad, szavad varázshatalmát szólaltatta meg gyakran, amely téged igazgatóságába s utóbb másodelnöki székébe — a Széchenyi István egykori helyére — hívott meg, hogy most csarnokából, jeleseinek ez utolsó földi állomásáról, bocsásson végső utadra.

Búcsúzom tőled a Kisfaludy-Társaság nevében, amely minden testület között, melytől a halál elválaszt, legárvábbban áll ravatalod fölött; amelynek évtizedek édes megszokásává vált a tudat, benned vezérét, mesterét láthatni; mesterét a magyar stílusnak, az elbizakodástól és csüggedéstől egyaránt távol álló igaz, nemzeti érzés, a műveltség minden kincsét magába fölvetett igaz, magyar lélek szavának, a hagyományokhoz hű, de a kort megértő irodalmi szellemnek. A Kisfaludy-Társaság tagjai rajongó szeretettel környeztek mind, téged követve, munkára, harcra mindig készen állottak, veled működésöknek egy általad fényessé lett korszakát temetik.

Mély fájdalomunkban ma csak veszteségünket látjuk, de példád erőt fog adni megbecsülni s a nemzet számára hasznosítani munkád, szellemed dús örökségét. Össze fogjuk azt gyűjteni, tanulmányozni, terjeszteni, használni fogjuk, hogy elvesztve, ami benned halandó volt, halhatatlanná tegyük hatásában életedet.

Föl fogunk emelkedni a mélyből, hová annyi csapás után elvesztésed is sülyesztett! Tőled, méltón, nemcsak a fájdalom könnyeivel, a követés fogadalmával akarunk búcsúzni. Esményeidet, melyekért tiszta lélekkel, nemesen küzdél, nem akarhattad magaddal levinni a sírba. Azokat átvesszük és megőrizzük híven. A te emlékeddel szívünkben, a te

neveddel ajkainkon indulunk újra útnak, hogy sírod fölött is viruljon az, amiért éltél, magasan lengjen a zászló, mely kezedből kihullott, égjen olthatatlanul az oltár tüze s az emlékezettel együtt éljen a feltámadás hite! — Isten veled!

Gárdonyi Géza ravatalánál.

Négyesy László búcsuztató beszéde 1922 november 1-én, Egerben.

A gyászbba merült Magyarországnak friss gyásza van, egyik leg-hívebb fiát, egyik legkitünőbb íróját temeti. Téged temet, Gárdonyi Géza, millióknak édesszavú, melegkeblű, meghitt lelki barátja, emelője és vigasztalója, aki összenőttél szívünkkel és egri remeteségedből az eszményiségnek, a hitnek, a szeretetnek sugarait árasztottad szerte az ország minden tája felé, minden elmékbe és minden szívekbe. Annyi veszteség után téged is el kellett vesztenünk, aki a jónak és szépnek élő kútfeje voltál! Megtört szívvel álljuk körül ravatalodat személyes jóbarátaid és tisztelőid, és fátyolos szemmel tekint Eger felé ma az egész magyar nemzet.

De lesújtva is érezzük, hogy a te temetésed nemcsak gyászünnepe, hanem a megdicsőülés ünnepe is. Téged nem lehet egészen eltemetni. Kihült poraidat magába fogadja az egri anyaföld, melybe belégyöke-reztél, magába fogadja az a hősi vérrrel megszentelt dicsőséges föld, melyet a te tollad a dicsőség új sugaraival szórt tele s amelyet a te por-hüvelyed még szentebb zárandokhelyévé avat a magyarságnak, de mikor majd a végtisztesség után örök nyugalóhelyedtől hazatérünk, ott találunk téged mindenütt, otthonunkban, az ország minden helyén, s te nekünk épúgy regélsz holnap és holnap után, mint eddig regéltél, mert műveid újra meg újra olvastatják magukat és meghitt tolmácsa, lelki barátja, vigasztalója, eszményiségre oktatója maradsz mindannyiunknak.

Két országos nagy intézmény koszorúját hozom ravatalodra. Az egyik koszorút a magyar szellemi életet elsősorban képviselő Magyar Tudományos Akadémia küldi neked, mint felejthetetlen emlékű tiszteleti tagjának, a magyar nyelv kitünő művészenek, a magyar érzés, eszmélet és emlékezés, a magyar törekvés kivételes hatású költői tolmácsának, a költő és író Gárdonyi Gézának, akinek életedben is örömmel nyújtott koszorúkat. A másik koszorút az ország legrégibb szépirodalmi társasága, a Kisfaludy-Társaság szenteli neked, mint szeretett tagjának, díszének, örök büszkeségének, mint a magyar regény, novella, rajz és színmű fényes tollú, folyton tisztuló, emelkedő művelőjének. Mind a két testület koszorújában benne van az elismerés nemcsak költői adománnyal szemben, mellyel gyakran mély eszméket megkapóan egy-

szerű eszközökkel s mégis az eredetiség újságával tudtal kifejezni, hanem benne van az elismerés és a hála azért is, hogy a magyar költészet két hagyományos, de már-már kimerítettnek vélt motívumát: a magyar mult kultuszát és a magyar népszellem kultuszát a költői őserő frissességével új életre támasztottad és a nemzeti léleknek újra hatalmas lendítő erejévé tetted; levegőt vittél bele a történet képeibe s a magyar népszellemből új értékeket hoztál szépirodalmunkba. De mindakét koszorú nemcsak elismerés az elköltözöttnek, nemcsak búcsú-üdvözet és ravataldís, nemcsak egy befejezett élet jutalmának jelképe, hanem egyúttal jövődó koszorúk záloga is, melyet az immár megdicsőült költő és író dicsőségének ezután is áldozni fognak a késő nemzedékek.

Gárdonyi Géza feloszló földi porhüvelye, Isten veled! Gárdonyi Gézának az egri vár orma felett, a hazaszeretnek e fenséges oltára felett újonnan kigyúlt csillaga, te az egri fényes csillagok egyik legfényesebbike, üdv és dicsőség neked!

Heinrich Gusztáv ravatalánál.

Négyesy László búcsuztató beszéde 1922 november 9-én

A Kisfaludy-Társaság búcsúüdvözetét tolmácsolom ennél a ravatalnál, amelyen egy hosszú közpálya kemény harcai közt törhetetlennek ismert erős férfi összeroskadt tetemei pihennek.

Egymásután dőlnek ki sorainkból az erősek, régi vezéreink, egymásután hullatja el a Kisfaludy-Társaság is elsőrendű díszeit. Sokszorosan megsarcolt nemzetünk a halálnak is tömegestül fizeti a hadisarcot, legkiválóbb fiainak életével. Itt is egy világító elme lobbant ki, mely egy jó félszázad óta egy sereg intézmény élén messze területek számára jelezte az irányt. Heinrich Gusztáv daliás, erős alakját ott láttuk a magyar szellemi élet, a tudományosság és az oktatásügy mezején mindenütt, ahol tenni, munkálkodni kellett. A kiegyezés utáni Magyarország reális munkára sorakozott új nemzedékének nem volt nála tevékenyebb tagja, s egyike volt a legsokoldalúbb, legnagyobb hatású, legjellegzetesebb egyéniségeknek, aki nemcsak maga végzett rendkívüli munkát, hanem munkát indított, elevenséget teremtett maga körül mindenütt. Ott láttuk őt negyven év óta a Kisfaludy-Társaság tagkoszorújában is, előkelő részt véve a Társaság munkájában tanulmányaival, bírálataival, szakvéleményeivel, de egész működésével is szolgálva a Társaság céljait, az irodalomnak és irodalmi műveltségnek a mult alapján európai és nemzeti szellemű fejlődését.

Meghatva búcsúzunk tőled, kemény, harcos, viharedzett pályatárs,

Érezzük, hogy olyan hézagot hagyta magad után, melyet nehéz lesz betölteni. De azt hisszük, a te ravatalodnál nincs helye bánatba való elmerülésnek. Te sohasem voltál szentimentális. Tudtál érezni, hol igenlegesen, hol nemlegesen és csak közömbös nem tudtál maradni, de melegebb érzéseidet ritkán nyilatkoztattad meg közvetlenül, inkább elrejtetted a kedélyesség virágai, sőt a szatira tüskéi alá, de még inkább tevékenységbe formáltad át; és tudtál lelkesedni, de lelkesedésedet munkába öntötted, alapos, megbízható, férfias, fáradhatatlan munkába. Te elsősorban akarni és dolgozni tudtál. Ez a kép marad meg rólad emlékezetünkben. A Kisfaludy-Társaság nem felejtí el, hogy a te kritikai szellemed milyen erős alkotó tényező volt az utolsó félszázad magyar irodalmi életében, hogy az irodalmi kritika, az irodalmi kutatás és szorosabban a magyar irodalomtörténet mennyi eszmét, kezdeményt és eredményt köszönhet neked. De midőn tőled búcsúzunk, nemcsak ezt a szellemi erőgyarapodást köszönjük neked, hanem köszönjük pályád erkölcsi tanulságát is, akarni tudásod, fáradhatatlan munkásságod emelő példáját. Isten veled!

MEGEMLEKEZÉS BEÖTHY ZSOLT HALÁLÁRÓL

a Nemzeti Színház Julius Caesar-előadását bevezető tanulmány előtt 1923 április 19-én.

BERZEVICZY ALBERTTŐL.

Amidőn a Nemzeti Színház közönsége elé lépek, hogy a mai előadáshoz a Kisfaludy-Társaság Shakespeare-bizottsága nevében néhány ismertető és méltató szót fűzzek, a lelki kényszer erejével nyomul ajkaimra egy név, amely tegnap még nemzeti büszkeségünket jelentette, ma nemzetünk gyászát fejezi ki, annak neve, akit nem rég ugyane helyen mint Shakespeare *Julius Caesar*jának eszmegazdag méltatóját hallottunk, aki nemcsak elnöke: vezérlő szelleme, lelke volt annak a Kisfaludy-Társaságnak, amelynek képviselőjében jelenek meg itt: a Beöthy Zsolt neve.

Az ő halálával a ránk borult nagy éjszakának egyik utolsó, még tündöklő csillaga kihamvadt, mielőtt csak pirkadni is látnók a hajnalt. Úgy érzem, a Nemzeti Színháznak minden szépért és nemesért lelkesedő közönsége egyesül velünk a pótolhatatlan veszteség fölötti fájdalomban. Úgy érzem, Magyarország első játékszínének kapui meg nem nyílhatnak e napon anélkül, hogy itt is el ne hangozzék az elhunyt iránti szeretet, csodálat, az elvesztése miatti szomorúság, az emléke iránti kegyelet szava.

Földi alakja elköltöztével csak arany tollának gazdag öröksége marad reánk s az irodalom és művészet iránti szeretet, melyre ő tanított s amelynek az ő szellemében áldozni jöttünk ma is ide.

ÜDVÖZLŐ BESZÉD

a Dalmady Győző emlékére Pest-Pilis-Solt-Kiskún vármegye által a vármegye házára illesztett emléktábla leleplezésének ünnepén, 1922 április 11-én.

SAJÓ SÁNDORTÓL.

Tisztelt ünneplő közönség!

A Kisfaludy-Társaság igaz tiszteletét és meleg kegyeletét hozom Dalmady Győző emlékezetének.

Pest-Pilis-Solt-Kiskún vármegye, a történeti Magyarország első törvényhatósága, márványba-éerbe örökíti Dalmady Győző érdemét, megdicsőítve benne a maga emberét, a vármegye kiváló tisztviselőjét; a Kisfaludy-Társaság, a magyar irodalom legszentebb hagyományainak őrzője, részt kér ez ünneplésből, mert megdicsőítve látja benne az irodalom emberét, «a mi költőnket». Közélet és irodalom im így találkozik itt, Dalmady Győző ünnepén; a magyar vármegye s a magyar költészet, nemzeti létünk e két hatalmas ereje és éltetője im így olvad itt, Dalmady Győző lelkén át, gyönyörű harmóniába: a maga örök eszményének, az örök magyarságnak szolgálatára.

Dalmady Győző a vármegye embere volt: az árvák gyöngéd szívű atyja, alkotmányos jogaink bátor lelkű védelmezője; — s költő volt: a szerelem gyöngéd szívű lantosa s a hazafiság harsányszavú hirdetője. A vármegye ez ódon házát, mint magyarságunk erős bástyáját, az ő költészete mint viruló repkény borítja be és fonja körül; a bástya a magyar földbe van alapozva, a repkény a magyar földből táplálkozik: mindkettő híven példázza Dalmady Győző magyar lelkét.

És ha a lelkek visszajárnak, Dalmady Győző lelke bizonyára örömet és gyakran visszazáll ide; közéleti munkásságának s költői álmainak e kedves és meghitt tanyájára; s ha a mai ünnepen is itt lebeg közöttünk, a maga megdicsőülését bizonyára örömet ajánlja nemzete dicsőségének.

Legyen az emléktábla multak hirdetője, jövődők tanítója, marandó emléke Dalmady Győző emberi és költői érdemének.

Hódolattal teszem reá a Kisfaludy-Társaság koszorúját.

ÜDVÖZLŐ BESZÉD

a nógrádvármegyei Madách-Társaságnak Madách Imre születése századik évfordulóját ünneplő közgyűlésén, Balassagyarmaton 1923 január 21-én.

SAJÓ SÁNDORTÓL.

Mélyen tisztelt közgyűlés!

A Kisfaludy-Társaság meleg üdvözlétét hoztam a nógrádvármegyei Madách-Társaságnak, Madáchunkat ünneplő Nógrád vármegyének, büszke hódolását Madách halhatatlan emlékezetének. Büszke hódolással köszöntöm Madách szellemét e történelmi falak közt annak a Társaságnak nevében, melyben egykor Arany János köszönte neki «a fényt, melyet költészetünkre deríteni hivatva van».

E fény a Kisfaludy-Társaságon át sugárzott egykor a nemzet lelkébe, áradt szét az országra, — nem a mai, im itt az Ipolytól határolt csonka országra, hanem a tegnapi, s bizonynyal mondom: a holnapi nagy Magyarországra, nagy Magyarországról a művelt világra; ez a fény, átmelegítvén a nemzet lelkét, ünneplő tisztaságban tér meg most szülőföldjére s ennek lelkében tükröződik, mint mikor a fejedelmi nap — mint Madách mondja: — «a mindenségben árván hogy ne álljon, a víz színére festi önmagát...»

«Dicsőség a magasban Istenünknek», hogy ama nagy évben Petőfi társául nekünk adta Madách szellemét; dicsőség e szellemnek, hogy Petőfi szerelmes tilinkója és szabadságot, magyarságot harsonázó kürtszava után az emberi lélek mélységeinek gordonka-hangját zendítette világgá; s dicsőség e földnek, hogy formálván e szellemet megüdvöztette szenvedéseit s ezek tüzével ihlette őt az ember tragédiájának fenséges koncepciójára.

E fenséges koncepcióban Ádám élete: küzdés, szenvedés; a küzdelem jutalma, a szenvedés enyhítője: «az édenkertnek egy késő sugára», — Éva... Ádám sóhajtása: «Szerelem és küzdés nélkül mit ér a lét?» — mintha a költő sóhajtása volna; s nekem úgy tetszik, mintha az egész koncepciónak lírai érzése és tragikai magja ott rejteznék a Kepler-jelenet e soraiban:

Óh nő, ha te meg bírnál érteni,
Ha volna lelked oly rokon velem,
Minőnek első csókoknál hívém:
Te büszke lennél bennem s nem keresnéd
Kívül a boldogságot körömlőn...

Az emberi küzdelmek során, Ádám minden bukásában, a sötét égen ott van egy sugár: a remény s Ádám mellett, sorsa osztályosául ott

van — Éva. Maga az Úr is e gondolattal erősíti és biztatja az álomképeiből föltett és megtérő Ádámot :

Karod erős, szived emelkedett ;
Végetlen a tér, mely munkára hív ;
S ha jól ügyelsz, egy szót zeng feléd
Szünetlenül, mely visszaint s emel,
Csak ezt kövesd. S ha tettdús életed
Zajában elnémúl az égi szó :
E gyöngé nő tisztább lelkülete,
Az érdekek mocskától távolabb,
Meghallja azt és szíverén keresztül
Költészetté fog és dallá szűrődni.
E két eszközzel álland oldaladnál
Balsors s szerencse közt mindegyaránt,
Vigasztaló, mosolygó génius... .

Íme az ember tragédiájának istenien megnyugtató megoldása Madách szenvedésektől megedzett, a bölcelet mélységeit s a költészet magasságait szárnyaló lelkében. Költészetté szűrődött az égi szót Madách lelkében is, — költészetté és bölceletté. Bölcelet mint a gondolat költészete s költészet mint az érzés bölcelete átszővi egymást Madách művében s fenséges harmoniába olvadva teszi a művet mélységesen emberivé, egyetemes értékűvé, ezzel világra zengővé s világrazengésével nemzeti nagy kincsünké.

Madách nagy műve nagy nemzeti kincsünk : Madách szelleme tehát nagy fényességünk a magyar éjtszakában s nagy harcosa mai küzdelmünknek. S mert szelleme a miénk : sírja hiába van az Ipolyon túl, miénk a sírja is, miénk az a föld is, ahol az a sír van! Óh azok ott az Ipolyon túl megtaposhatják Madách sírját, de nem kulcsolódhatnak az ő szellemébe ; nem ismerik a mindenség rendíthetetlen törvényét s nem hallják a föld szellemének intő szavát : hiába próbálják hát, váltig elhibázzák a nedves tüzet, száraz vizet... . S mert az Ipoly túlsó partján van az én szülőföldem is : imádságos áhitattal nézek innen nagy Madáchunk sírja felé ; hittel hiszem, hogy szülőföldje újra magyar föld lesz és sóvárogva várom, hogy mennél előbb azzá legyen.

Isten felé fordulva, boldog alázattal, az Ipoly túlsó partjára tekintve, dacos büszkeséggel köszöntöm Madách Imre szellemét s hódoló tisztelettel nyújtom feléje a Kisfaludy-Társaság koszorúját.

TAGAJÁNLÁSOK

a Társaságnak 1923. évi február 6-án tartott tagválasztó ülésére.

I.

A költővel betölthető két rendes tagsági helyre:**1. Lampérth Géza-t ajánlja Szávay Gyula r. tag.**

A Kisfaludy-Társaságban választás alá kerülő tagsági helyek egyike mint költőt ajánlom Lampérth Géza régi érdemes társunkat, azon részlegezett indokok alapján, melyeket az előző és legutóbbi években néhai Berczik Árpád és ajánló társai s a legutóbbi két évben tisztelettel alulírott és ajánló társaim kifejezni bátrak voltunk.

Budapest, 1922 december hó 28.

Mély tisztelettel

Szavay Gyula
rendes tag.

2. Ravasz László-t ajánlja Szász Károly r. tag.

Tekintetes Társaság!

A költővel betölthető rendes tagsági helyek egyikére tisztelettel ajánlom Ravasz László református püspököt.

Mikor ezzel az ajánlással lépek a Társaság elé, Ravasz Lászlóban természetesen nem az egyházi férfiút, hanem a jeles szónokot tekintem. A szónoklat — akár egyházi, akár politikai, akár más körre vonatkozó oratori működésről van szó — a költészet világába tartozik s szónoki sikerek címén közéletünknek már nem egy kimagasló egyénisége nyerte el a Kisfaludy-Társaság tagságával járó koszorút.

Ravasz egyházi szónok lévén, természetesen elsősorban az ő egyházának hívei ismerik és értékelhetik szónoki munkásságát. De a felekezeti szempontokon túlemelkedni tudó s nagy tudományos készültségtől is támogatott beszédeinek hallgatására máris kezdenek a nem az ő felekezetéhez tartozó egyének is seregleni s aki csak egyszer-kétszer hallotta is az ő tiszta evangéliumi szellemet sugárzó, a bölcsélet mélységeit s a költői felfogás magaslatait egyformán érintő, formára is nemes veretű, a dagályt mindig kerülő beszédét: az tisztában van nemcsak apostoli lelkének nagyságával, hanem igazi költővoltával is — a szónak legnemesebb értelmében.

Beszédei — mióta a dunamelléki egyházkerület főpásztora — rövidített alakban az *Egyházi Értesítő*-ben szoktak napvilágot látni. Cikkeit, tanulmányait — melyekben mint kultúrpolitikus is elsőrangúnak mutatkozik — a jó ideig az ő szerkesztésében megjelent *Protestáns Szemlé*-ben tette közzé. Ott jelent meg az ő tollából korunk legnagyobb államférfiának, nagynevű boldogult társunknak, Tisza Istvánnak halála után egy huszonöt soros nekrológ, mely — frázis nélkül szólva — megérdemli a márványba vésést. Ezzel kapcsolatban hadd említem föl, hogy ahogyan most, a Petőfi születése százesztendős fordulójának előestéjén tartott óévi egyházi beszédében alig néhány szóval rávilágított a nagy költő egyéniségére és pályájára: az a legszebb, minden rövidsége ellenére is legtartalmasabb és legigazabb megemlékezések egyike volt, amik csak irodalmunkban Petőfiről valaha is megjelentek.

A múlt évben *Gondolatok* címmel egy kötet jelent meg tőle, kiadói összegyűjtve beszédeiből és írásaiból az ő legjellemzőbb gondolatait, melyeket az élet nagy kérdéseiről írt vagy mondott. E kötet során nemcsak az erős hitű lelkipásztor szólal meg, hanem a magyar multnak tolmácsa és jövődönk tanítómestere is, és egy sereg nagy emberünkről — Aranyról, Keményről és Tompáról, Széchenyiről, Görgeyről és Tisza Istvánról is vannak mélyen járó, finom megjegyzései.

A napokban pedig *Orgonazúgás* című könyve került kiadásra, mit én még nem láttam, de tartalmának legalább egy részét bizonyára ismerem a Ravasztól hallott beszédekből.

Ravasz László az istenáldotta költő tehetségének erejével és ragyogásával végzi az ő lelkeket emelő és nemesbítő munkáját. S mikor őt a Kisfaludy-Társaságba ajánlom, az ő mindenképpen a mi szellemi kincsestárunkba illő fényes talentumán kívül másvalamire is gondolok, igaz kegyelettel. Felejtethetlen elnökünk, Beöthy Zsolt, kevéssel halála előtt, a Társaság dolgairól beszélgetve, említette nekem, hogy a legközelebbi alkalommal okvetetlenül Ravasz Lászlót kell majd megválasztanunk, mert ő a legkülönbek egyike azok közül, akik a tiszta szépet művelő Társaságunkba méltán elhívhatók. Ha Beöthy Zsolt élne — ma ő terjesztené elő ezt az ajánlást. Engem, a hálás tanítványt, a magam szent meggyőződésén kívül az ő szava és óhajtása iránt tartozó kegyelet is ösztönöz, hogy elvégezzem ezt a feladatot, mit volt kedves elnökünk tűzött ki maga elé s kötött lelkünkre.

Budapecsten, 1923 január 1.

Szász Károly
rendes tag.

3. **Sik Sándor**-t ajánlja *Vargha Gyula* r. tag.

Tekintetes Társaság!

A költővel betölthető egyik tagsági helyre ajánlom Sik Sándor kegyesrendi tanárt. Sik Sándor az újabb költőnemzedéknek egyik nagyon kiváló tagja, ki összegyűjtött költeményeinek 1916-ban megjelent szép kötetével legjobb élő költőink sorába emelkedett. Erős erkölcsi alapon áll, gondolatai, érzései gazdagon buzognak, képzelete eleven s nem közönséges formaérzéke mellett szárnyat tud adni a szavaknak. Mély vallásos lélek, melyet az isteni szeretet derűje ragyog be s az Istenhez való sóvárgás tölt meg értékes tartalommal. E tárgykörben mozgó versei határozott gazdagodását jelentik költészetünknek, mely költői erejű vallásos költeményekben gazdagnak épen nem mondható. Az őszinte, majd bűnbánó, majd reménykedő, általában pedig boldogságot sugárzó hit mellett Sik Sándor lelkének a hazafiérzés a legerősebb érzése; de a természet szépségeit is elevenen érzi, amint ezt «A Vág ritmusai» című költemény-sorozata is mutatja. Költemény-kötetét műfordítások zárják be, kivétel nélkül vallásos énekek, melyek szintén nem közönséges hivatottságról tanuskodnak. 1921-ben «Hét szép história» címen egy kötet prózai elbeszélés jelent meg tőle, mely költői tehetségének hasonlóképpen kedves megnyilatkozása. A most megjelent Zrinyi-drámáját még nem ismerem.

Nem tartozik ide, de nem hagyhatom megemlítés nélkül, hogy Sik Sándor hazánkban a cserkész-mozgalomnak lelkes apostola. Mélyen lecsülyedt hazánkat ez a nemzedék, mely bukni engedte, fölemelni többé nem tudja. A nagy és szent feladat egy új nemzedékre vár. De az új nemzedéket nevelni kell reá s aligha van bármi másnak oly nevelő hatása, mint a cserkész-intézménynek.

Pusztalób, 1922 dec. 24.

A tekintetes Társaságnak alázatos szolgálja

Vargha Gyula
rendes tag.

II.

Az íróval betölthető két rendes tagsági helyre:1. **Horváth János**-t ajánlja *Négyesy László* r. tag.

Tekintetes Társaság!

Horváth János irodalomtörténetírót és kritikust, a báró Eötvös József-kollégium tanárát és a Magyar Tudományos Akadémia I. tagját tisztelettel rendes tagnak ajánlom az üresedésben levő írói helyek egyikére.

Ajánlásom megokolásául elég volna hivatkoznom a Vargha Gyula társunk 1920-iki és 1921-iki ajánlásaiban foglaltakra. Az ott felsorolt jogcímek bőven elégségesek volnának arra, hogy a sorainkban támadt hézagok pótlására ezt a kitűnő munkaerőt is Társaságunkba hívjuk meg. De én még arról is lemondok, hogy e régiebb jogcímekre csak hivatkozzam is. Mert egy olyan új alkotására mutathatok rá, amelynek megjelenése ez évnek valóságos irodalmi eseménye volt: az ő hatalmas Petőfi-könyvére. Ha Horváth János egyebet nem írt volna is, ezért a művéért neki egész koszorút kellene adni. Mi oly szerencsések vagyunk, hogy tagjaink sorában tisztelhetjük a legkiválóbb Petőfi-kutatót, Ferenczi Zoltánt, aki egy élet munkájával fölerő fáradozással tisztázta és egységes képbe foglalta a nagy géniusz pályájára vonatkozó adatokat, s a Petőfi-kultusz-nak ma is legtevékenyebb terjesztője. Horváth János megválasztásával megnyerjük a legkiválóbb élő Petőfi-magyarozót. Horváth Petőfi költői egyéniségének fejlődését rajzolja meg kiforrott irodalom-pszichológiai módszerrel, az eddigi ismereteket nemcsak összefoglaló, hanem nagy arányokban kiegészítő összehasonlító anyag bevonásával, érett, biztos ítélettel, époly erős, mint esztétikailag is kitűnően iskolázott ízléssel, a magyar irodalmi kritika legnemesebb hagyományainak és az egyetemes irodalmi esztétika legújabb bevált szempontjainak egyesítésével és önálló alkalmazásával. A mély és eredeti könyv Petőfi költői szellemének eddigelé legbehatóbb vizsgálata, tele új szempontokkal, melyeket el lehet fogadni, egyiket-másikat tán el lehet vetni, de előlük kitérni a Petőfi-magyarozatnak többé nem lehet. Különös becsét ad a könyvnek a költeményelemzések rendkívül gazdag és fényes sorozata, melyekben az esztétikai megvilágításhoz mintegy biológiai alapot ad, a költeményeket fejlődéstörténetileg beágyazva érteti meg, anélkül, hogy az esztétikai értékelést a fejlődésrajz mellett elsikkasztaná. Ezek az elemzések, egyes költeményeké is, egész csoportoké is, kiváló gyarapodása a magyar esztétikai irodalomnak s igen becses adalékok egy induktív poétika számára. Az anyagnak erős újragondolása kifejeződik a munka műnyelvében, melyben sok az eredeti újítás, de mindig a magyar nyelv szelleme szerint. Egészben a Petőfi-könyv a jubiláris irodalom legkimagaslóbb alkotása, de az egész Petőfi-irodalomban is egyike a legjelentősebb műveknek.

Horváth azonban nemcsak alkotó író, hanem szervező is. Alapította és szerkeszti a *Minerva* című irodalmi és művészeti szemlét s e körül jeles írói gárdát csoportosít, magyar szellemű, európai fejlettségű ízlést szolgál.

Horváth János a törzsökös alföldi magyar fajtának egyik kiváló példánya. Erős fej, magyar szív, egyetemes körű nagy műveltség jel-

lemzi. Mély gondolkodó és jeles íróművész. Éppen a Kisfaludy-Társaságba való.

Budapesten, 1922 dec. 28.

Négyesy László
rendes tag,

2. **Pintér Jenő**-t ajánlja Szász Károly r. tag.

Tekintetes Társaság!

A betölthetőnek megállapított írói helyek egyikére *rendes tagnak* bátorodom ajánlani *Pintér Jenő* tankerületi kir. főigazgatót, a Magyar Tud. Akadémia tagját, az *Irodalomtörténet* c. folyóirat szerkesztőjét.

Pintér Jenő, néhány kisebb mű közzététele után, mint vidéki fiatal tanár, *A magyar irodalom tüzetes története* című befejezetlen munkájával — Ferenczi Zoltán, Riedl Frigyes és Szilády Áron bírálói jelentése alapján — megnyerte az Akadémiánál a Semsey-féle másodjutalmat, mely munkájából azután négy vaskos kötet — a legrégibb időktől Kazinczy haláláig — nyomtatásban is megjelent, s a fiatal szerző nevét egyszerre ismertté és tiszteltté tette. Már e munkájával kapcsolatban teljes elismeréssel kell említeni adatgyűjtő pontosságát és lelkiismeretességét, a szerkesztés és elrendezés tekintetében párját ritkító hivatottságát. Amaz egyik vezérelvét pedig — mely e műve megalkotásánál vezette: hogy t. i. irodalomtörténetünk tanulmányozói számára az egyes kérdések fejlődésébe való bepillantást is lehetővé tegye — dicséretes következetességgel és igen sikeresen vitte keresztül munkájában.

További művei közül hadd említsem föl *Listius László* írói munkásságát vizsgáló és ismertető kisebb munkáját, valamint iskolai *irodalomtörténeti kézikönyv*-ét, s a Ferenczi Zoltán szerkesztésében *A magyar irodalom története 1900-ig* címen megjelent népszerű képes díszmunkába írt tanulmányait. Megemlítem szép emlékbeszédét, mit id. Szinnyei József fölött a Magyar Irodalomtörténeti Társaságban tartott, és különösen hangsúlyozom, hogy mily nagy buzgalommal és tudással szerkeszti e Társaság folyóiratát, az *Irodalomtörténet*-et, mely, nagyon helyesen, legutóbbi évtizedeink tudományos vizsgálatát is belekapcsolja az irodalomtörténeti érdeklődés körébe. Végül pedig — tudományos rendszerezéssel, napjainkig terjedőleg — megírta két óriási kötetben *A magyar irodalom történetének kézikönyvét*, az adatoknak oly gazdagságával, oly kitűnő beosztással, néhány kritikailag megtámadható álláspontot kivéve az ízlésnek és ítéletnek olyan biztonságával és helyességével s a könyvészeti tájékoztatásnak minden kutatót és érdeklődőt olyan hálára kötelező teljességével, hogy e monumentális műről szólva, méltán mondotta egy ünnepi alkalommal Négyesy László társunk — irodalomtörténetírásunk

e tiszteletreméltó tekintélye — hogy Pintér ezzel a munkájával gránit piedesztált állított a maga szobra alá.

A mult esztendőben három nagynevű irodalomtörténészt ragadott el a halál sorainkból: Beöthy Zsoltot, Heinrich Gusztávot és Szilády Áront. Az e mesterek nyomában járó tanítványok közül a legérdemesebbek egyike Pintér Jenő — aki a tanügyi igazgatásnak is hivatott és lelkes vezéralakja s a tiszta nemzeti szellemben való, megalkuvást nem ismerő munkálkodásnak tiszteletet érdemlő bajnoka — kiben Társaságunk a mi megszentelt hagyományaink sodrában haladó buzgó tagot, megbízható, hű társat nyerne. Melegen ajánlom hát megválasztását.

Budapecsten, 1923 januárus 1.

Szász Károly
rendes tag.

III.

A betölthető levelező tagsági helyre:

Gragger Róbert-et ajánlja *Császár Elemér* r. tag.

A Kisfaludy-Társaságba kültagul ajánlom hazánkfiát, Gragger Róbert dr.-t, a berlini tudományegyetemen a magyar nyelv és irodalom rendes tanárát. Gragger már budapesti tanár korában nagy tudományos munkásságot fejtett ki, főként a német-magyar irodalmi érintkezés egyes mozzanatainak kimutatásával. E korabeli munkásságának legnevezetesebb eredménye a nagy gonddal, céltudatosan szerkesztett Heinrich-Emlékkönyv, melybe munkatársakul be tudta vonni a legnagyobb német irodalomtörténészeket (Erich Schmidt, Jakob Minor, R. M. Meyer, Johannes Bolte). Majd 1915-ben a berlini egyetem rendkívüli, 1920-ban rendes tanárává neveztetván ki, páratlanul gazdag és eredményes munkásságot fejt ki, hogy a magyar közműveltséget német nyelven a külfölddel megismertesse. Minden magasztalásnál jobban ajánlja őt munkássága irányainak és eredményeinek száraz felsorolása:

1. egyetemi előadásain kívül, melyekben a magyar nyelv és irodalom történetét ismerteti, tart
2. nyelvi kurzusokat, melyekben magyarra tanítja a német ifjakat;
3. a nagyközönség számára előadásokat a magyar közműveltségről, közgazdaságról, történeletről, nemcsak Berlinben és Németország különböző városaiban, hanem Dániában és Svédországban is, s hallgatói között külföldi szaktudósok is szerepelnek;
4. a vezetése alatt álló berlini magyar könyvtárt széleskörű propaganda útján annyira gazdagította, hogy az ma országunk határain kívül a legnagyobb magyar könyvtár;
5. megszervezte 1917-ben a berlini magyar intézetet s ugyanakkor

az Apponyi Albert gróf és Hohenlohe-Schillingfürst hg. elnöklete alatt működő *Gesellschaft der Freunde des ungarischen Instituts* c. egyesületet, mely az ő vezetése alatt, az áldozatkész mecénások támogatásával hihetetlenül nagy irodalmi munkásságot kelt életre; ennek eredményeként:

6. megindította az *Ungarische Jahrbücher* című folyóiratot (jelenleg a III. évfolyama készül) és az *Ungarische Bibliothek* c. vállalatot;

7. *Anthologia Hungarica* cím alatt közrebocsátotta egy ízléses kötetben az Insel-Verlagnál a magyar költészet válogatott gyűjteményét (magyar nyelven!);

8. sajtó alatt van-tőle egy körülbelül 2000 lapnyi hatalmas munka: a Magyarországról szóló idegen nyelvű irodalom.

Ezenkívül még csak két legújabb érdemére utalok: ő rendezte a Németország legnagyobb városaiban tartandó Petőfi-ünnepeket s a löweni könyvtár restituálására összegyűjtött kéziratok között talált egy megbecsülhetetlen jelentőségű magyar nyelvemléket, mely korra nézve a Halotti Beszéd után második nyelvemlékünk, s ami még fokozza az értékét, verses (Mária-siralom) s így legrégibb verses maradványunk!

Erre a sokirányú, mélyreható és értékes munkára Graggeren kívül más nem lett volna s azt is nyugodt lelkiismerettel elmondhatom, hogy nincs senki, aki külföldön újabb időben irodalmi téren amnyit tett volna a magyar műveltségért és irodalomért, mint Gragger Róbert. A Kisfaludy-Társaság — ha megválasztja kultagjává Graggert: nemcsak méltó érdemet jutalmaz, hanem köteles hálát is ró le.

Budapest, 1922 dec. 31.

Császár Elemér
rendes tag.

A TÁRSASÁG VAGYONA

1922. évi december 31-én.

I. Saját vagyona:

1. Kinn fekvő alapítványokban	8,600 K
2. Értékpapirosokban névérték szerint	1.173,710 «
3. A Magyar Földhitelintézet folyó számláján	765,832 «

Összesen 1.948,142 K

II. A Shakespeare Bizottság vagyona

14,688 K

Mindössze 1.962,830 K

(Ez összegből 1922. évi tiszta vagyonszaporulatra esik: 557,859 K.)

Ezen kívül telekkönyvi tulajdonosa a Kisfaludy-Társaság a dobozi (Békés m.) határban fekvő *Assalay-alapítványi* 75 kat. hold területű földbirtoknak, melynek haszonélvezete azonban ezidőszerint még az örökhagyó rokonait illeti.

